

The Project Gutenberg eBook of Rameaun veljenpoika: Filosofinen vuorokeskustelu, by Denis Diderot

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Rameaun veljenpoika: Filosofinen vuorokeskustelu

Author: Denis Diderot

Translator: Edvin Hagfors

Release date: July 21, 2015 [EBook #49498]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK RAMEAUN VELJENPOIKA: FILOSOFINEN
VUOROKESKUSTELU ***

Produced by Juha Kiuru

RAMEAUN VELJENPOIKA

Filosofinen keskustelu

Kirj.

DENIS DIDEROT

Suomentanut ja johdannolla varustanut

Edvin Hagfors

Arvi A. Karisto, Hämeenlinna, 1921.

Johdanto.

Jos koettaisi yhteen sanaan mahduttaa sen, mikä oli ominaisinta *Diderotin* henkiselle ihmiselle, niin tuskinpa voisi keksiä sattuvampaa ja tyhjentävämpää sanaa kuin on Voltairen hänestä käyttämä nimitys: *Le Pantophile*, kaiken rakastaja tai harrastaja. Diderot, jos kukaan, olisi saattanut itsestään

täydellä oikeudella sanoa: *nihil humani a me alienum puto*, en pidä mitään inhimillistä itselleni vieraana. Harvinainen henkinen pirteys ja liikkuvaisuus, harrastusten monipuolisuus ja laajuus se meistä juuri on hänen keskeisin ominaisuutensa, sitä me hänessä eniten ihmettelemme katsellessamme hänen elämäntyötänsä yhtenä kokonaisuutena. Hänet oli varmaankin kaitselmus ennakolta määrännyt ensyklopedian päätoimittajaksi, sillä hän oli todellakin ensyklopedinen henki. Ja tuskin vähemmin ihmetyttää hänen kerrassaan tulviva tuotteliaisuutensa, se tuokiosepittäjänomainen helppous, jolla hänen ajatuksensa työskenteli ja hänen kynänsä kiinnitti ajatukset paperille, hänen tavaton työkykynsä, se tarmo ja sitkeys, jolla hän, ulkonaisista vastuuksista ja vaikeuksista lannistumatta, uskollisesti suoritti loppuun aloittamansa suurtyön.

Viimeksimainittu avu oli hänellä varmaankin perittyä rotuominaisuutta. Hän oli näet langreslaista, kunnollisuudestaan ja työteliäisyydestään tunnettua käsityöläissukua. Hän syntyi veitsiseppän poikana vuonna 1713. Käytyään kotikaupunkinsa jesuiittakoulun, siirtyi hän Pariisiin opintojansa jatkamaan. Ensin oli hänen määrä antautua papin uralle, mutta kun jumaluusopilliset opinnot eivät hänen mieltään kiinnittäneet, piti hänen, lukiokurssin päätettyään, opiskella lakitiedettä. Mutta ei lakimiehenkään toimi häntä miellyttänyt, eikä hänellä yleensä ollut halua minkään määrätyn ammatin valitsemiseen, työskentelynsä rajoittamiseen millekään erikoisalalle. Hän rakasti opinnoita, eikä muuta pyytänyt kuin saada laajentaa ja kartuttaa tietojansa. Vapaaseen monipuolisten tietojen hankkimiseen kirjoista, mutta varsinkin elävästä elämästä käyttikin hän sitten kymmenkunnan vuotta, hankkien niukan toimeentulonsa yksityistunneilla, lyhemmän aikaa kotiopettajan toimella, mitä kirjavimmilla kirjallisilla tilapäistöillä, kustantajille suorittamallaan käännöksillä ja — keinotteluillakin. Käännöksistä on huomattavin englantilaisen Shaftesburyn v. 1699 julkaiseman morali filosofisen tutkielman ranskannos. Vähitellen sai kuitenkin hänen kirjallinen tuotantonsa yhä selvemman omintakeisuuden leiman. Filosofia keskitti hänen harrastuksensa yhä enemmän puoleensa. Hän julkaisi tutkielmat *Pensées philosophiques* (Filosofisia mietteitä) ja *Lettre sur les aveugles* (Kirje sokeista). Näissä lausumiensa, vaarallisina pidettyjen uskonnollis-siveellisten mielipiteiden vuoksi suljettiin hänet muutamiksi kuukausiksi Vincennesin linnaan. Sieltä päästyään hän tyyneesti jatkoi siitä mihin oli lopettanut, julkaisten v. 1751 tutkielman *Lettre sur les sourds-muets* (Kirje kuuromykistä).

Jo samana vuonna ilmestyi myöskin ensimmäinen nide sitä suurteosta, ensyklopediaa, tietosanakirjaa, jonka toimittamiseen hän sitten, vastustajain vainon alaisena ja lopulta avustajainsa yksin heittäjänä, uhrasi työnsä ja voimansa aina vuoteen 1765 saakka. Mutta ei tämäkään jättiläistyö saanut anastetuksi hänen aikaansa ja harrastuksiansa niin tyystin, ettei niitä olisi häneltä riittänyt vielä muuhunkin. Hän toimi kirjallisuuden selostajana ja arvostelijana ystävänsä parooni Grimmin *Correspondance littéraire*-nimisessä kirjallisessa aikakauslehdessä, hän levitti sen mukana kaksi omaa romaaniansa: *Jacques le Fataliste* (Jacques sallimanuskoja) ja *La Religieuse* (Nunna), hän kirjoitti siihen erinomaisen pirteitä ja mielenkiintoisia arvosteluja Pariisin suurten taidenäyttelyjen taideteoksista; häneltä ilmestyi kaksi näytelmää: *Le Fils naturel* (Lehtolapsi) ja *Le Père de famille* (Perheenisä), sekä sarja filosofisia vuorokeskusteluja, tärkeimpinä *Le Rêve de d'Alembert* (D'Alembertin uni), *Entretien d'un père avec ses enfants* (Isän keskustelu lastensa kanssa), *Le Neveu de Rameau* (Rameaun veljenpoika) ja *Le Paradoxe sur le comédien* (Paradoksi näyttelijästä) — viimeksimainittu tosin vasta 1770-luvun lopulla, ensyklopediatyön jo aikoja päätyttyä, — lukuunottamatta monen monituisia pienempiä tilapäiskirjoitelmia. Mainitsematta ei tässä hänen päätuotteittensa suppeassa luettelossa lopuksi myöskään ole jätettävä hänen lukuisia kirjeitään ystävättarelleen neiti Vollandille, jotka eivät ole arvokkaita ainoastaan tyyllillisesti etevimpänä Diderotin kirjallisena teoksena, vaan myöskin verrattomana lähteenä, josta voimme ammentaa tietoja hänestä itsestään, hänen elämästään ja seurapiiristään, saada ehjän ja havaannollisen kuvan hänen persoonallisuudestaan.

Sananen Diderotin merkityksestä ajattelijana ja kirjailijana saakoon tässä katsahduksessamme vielä sijansa — lähemmäksi tutustumiseksi viittaamme prof. *Yrjö Hirnin* Diderot-elämäkertaan. Olemme jo huomauttaneet hänen suurta henkistä liikkuvaisuuttaan, hänen harrastustensa laajuutta ja monipuolisuutta. Tämä oli hänellä kieltämättä tavallaan suuri avu ja ansio; olihan se m.m. välttämätön edellytys hänen menestykselliselle toiminnalleen ensyklopedian toimittajana. Mutta oli sillä toisaalta myöskin varjo- ja haittapuolensa, epäedulliset vaikutuksensa. Siinä oli näet hänen rajoituksensakin. Se esti häntä keskittämästä runsaita älyllisiä lahjojaan millekään määrätulle erikoisalalle ja syventymästä siihen. Ylimalkaan hänellä ei ollut malttia siihen vakavaan ajatustyöhön ja mietiskelyyn, jota ehjän ja kypsän mestariteoksen luominen ehdottomasti lahjakkaimmaltakin edellyttää. Siitä johtuu, että hänen tuotantonsa enimmältä osaltaan tekee epätäydellisen, epävalmiin, katkelmallisen vaikutuksen, ja ettei hän aina jaksaa kirjailijana kohota kaikkein etevinten tasolle. Mutta tästä huolimatta on tinkimättä tunnustettava, että hänen vaikutuksensa omaan aikaansa ja myöhempisiin aikoihin on ollut sangen suuri ja yhä kasvanut, mikäli hänen teoksiansa on perusteellisemmin tutkittu ja opittu tuntemaan.

Tämä seikka taas saa selityksensä siitä, että hän monella alalla ensimmäisenä puki omassa ajassaan liikkuvat aatteet sanoihin ja älynsä terävyydellä, neronsa kaukonäköisyydellä oivalsi ja aavisti useita sellaisia aatteita, joita vasta myöhempi aika on täydellisemmin kehitellyt. Niinpä hän esim. näytelmiinsä

liittämässään esteettisissä tutkielmissa on aavistellut näyttämötaiteen tulevaisuudentehtäviä, ja "paras osa oman aikamme näytelmäkirjallisuutta kuuluu juuri sen todellisuustajuisen, vakavan porvarillisen näytelmän alaan, jonka olemusta Diderot koetti tutkielmissaan luonnehtia" (Hirn, s. 66). Ja d'Alembertin kuviteltuun uneen on hän "mahduttanut kaiken, mitä hänen oma ajatuksensa on osannut aavistaa niistä uusista suurista perusopeista, joita ovat paljoo myöhemmin tieteellisesti muodostelleet Goethe, Lamarck ja Darwin" (Hirn, s. 72). "Hän oli romantikko ennen romantikkoja ja todellisuudenkuvailija ennen varsinaisia realisteja, hän edusti omaa aikaansa ja hän ennusti tulevia aikoja, hän oli sanalla sanoen rikaslahjaisin, laajakatseisin ja liikkuvin suuren vuosisatansa suurista kirjailijoista" (Hirn, s. 85).

Ulkonaisista vaiheista, merkillisistä tapahtumista Diderotin elämä ei ollut rikas. Se kului alituisessa henkisessä uurastelussa sekä seurustelussa hengenheimolaisten ja ystävien kanssa Pariisissa ja parilla sen läheisyydessä olevalla, ystävien omistamalla maatilalla. Vain kerran eläessään poistui hän kauemmas ja pitemmäksi aikaa tästä seurapiiristään ja rakkaasta Pariisistaan. Vuonna 1773 hän näet lähti matkalle Pietariin, mieskohtaisella käynnillä osoittaakseen kiitollisuuttaan Venäjän keisarinnalle Katarina II:lle, jolle hänen oli onnistunut saada erittäin edullisilla ehdoilla myydyksi kirjastonsa, ja joka muutoinkin monella tavalla oli osoittanut hänelle suosiotaan ja luottamustaan. Palattuaan seuraavana vuonna tältä matkaltaan hän jatkoi vielä kymmenen vuotta entistä uutteran kynäilijän elämää entisessä ympäristössään, josta vähitellen ystäviä ja aatetovereita ainaseksi poistui ennen häntä. Vuonna 1784 päättyi sitten äkkiä hänen runsas ja hedelmällinen päivätyönsä.

Kaikkein merkillisimpiä Diderotin hengen tuotteista on epäilemättä se filosofinen vuoropuhelu, johon tutustumisen tämä kirja tahtoo tehdä suomenkieliselle lukijalle mahdolliseksi. Sitä on sanottu lajissaan mestarillisimmaksi, mitä on kirjoitettu sitten Platonin aikojen (J. Morley, — Hirn, s. 69), "kaikkein katkerimpiin kuuluvaksi satiiriksi, mitä on milloinkaan kirjoitettu" (Hirn, s. 76), maailmankirjallisuuden ihmeellisimpiin luettavaksi vuorokeskusteluksi, joka "on niin täynnä sattuvia huomioita kosketelluista asioista, niin täynnä loistavan älykkäitä päähänpälkähtämiä ja niin täynnä hullunkurisen haaveellista hirtehisuutta, että on kuin juhlaa lukea sitä uudelleen, kuinka monet kerrat sen ennen liekin lukenut" (Hirn, s. 75). On siis täysi syy koettaa tässä lyhyesti selvittää tuon kehitetyn mestariluoman merkitystä ja aatesisällystä, koettaa huomauttaa, mitä Diderot tällä teoksellaan oikeastaan on tahtonut sanoa ja tarkoittanut.

Vuorokeskustelun päähenkilö on Diderotin puhetoveri, suuren säveltäjän ja musiikkiteoretikon Jean-Philippe Rameaun veljenpoika. Hän on todella elänyt, historiallinen henkilö. Hänestä ja hänen elämästään ovat uudemmat tutkimukset hankkineet meille seuraavat tiedot:

Jean-François Rameau syntyi Dijonissa 1716. Isä, Dijonin urkuri, tahtoi pojasta musiikkimestä, ja tämä sai jo varhain soitella viulua kaupungin pihoilla ja talojen porraskäytävissä sekä kaupunkilaisten tanssitilaisuuksissa. Lapsena oli hän hyvin sievän näköinen, mutta nuoruusvuosina isorokko runteli kasvot aivan pelottavan rumiksi. Latina ja kreikka eivät häntä oppilaana kaupungin jesuiittakoulussa maittaneet. Äitinsä kuoltua hän lähti parinkymmenen vanhana maailmalle, ruveten ensin sotamieheksi ja käyden sitten vähän aikaa pappisseminaaria. Kujeittensa vuoksi hän näkyy tulleen sieltä erotetuksi, ja pian hän sitten vaelluksillaan joutui Pariisiin, missä hänen täytyi toimeentulokseen turvautua kuulun setänsä apuun. Tämä koetti antaa hänelle hyvän taiteilijakasvatuksen, mutta veljenpojassa ei ollut miestä käyttämään sitä hyväkseen. Taiteilijalahjoja häneltä tosin ei puuttunut, eikä järjen terävyyttäkään, mutta hän oli laiska, nautinnonhimoinen ja siveellisesti ryhdytön. Aluksi hän kyllä näyttää ansainneen leipänsä musiikin opettajana, mutta turvautui pian mukavampaan keinoon hankkia se loisena ja ilveilijänä ylhäisten rikasten taloissa. Vallattoman elämänsä vuoksi jouduttuaan rettelöihin poliisin kanssa hän näyttää pitemmäksi aikaa poistuneen Pariisista ja matkustelleen eri tahoilla Ranskassa ja ulkomaillakin.

Pariisiin palattuaan hän julkaisi kokoelman pieniä klaverisävellyksiä. Kustantajaksi hänen onnistui saada rikas finanssimies Bertin d'Antilly, jonka tuttavuuteen yhteiset teatteriharrastukset olivat hänet vieneet. Rakastajattarensa, Comédie Française'n pikku näyttelijättären, neiti Husin etuja ajaakseen Bertin pani toimeen useita teatteriskandaaleja palkattujen kättentaputtajien avulla y.m.s. siisteillä keinoilla, ja uskollisina käytyreinä näissä hommissa oli hänellä tuo aina nälkäinen Rameau ynnä muita hänen tapaisia olentoja, joilla siitä hyvästä oli vakainainen sijansa epäilyttävän taiteenylistävän ruokapöydässä.

Nelivuotisen avioliiton jälkeen Rameau menetti vaimonsa ja ainoan lapsensa samana vuonna. Viheliäisissä taloudellisissa oloissa elää kituutti hän eteenpäin. Puute pakoitti hänet vihdoin runoilijaksikin. Hän sepitti *La Raméide*-nimisen runomittaisen elämäkertansa. Se on silkkaa kerjuurunoutta, jolla rappiolle joutunut, mutta kaikesta huolimatta tragikoomillisen itsetietoinen soittoniekka-parka pyytää sulkeutua julkisen ja yksityisen hyväntekeväisyyden suosiolliseen huomioon. Tätä tekelettään hän sitten myyskenteli Pariisin kahviloissa, ansaiten siten roposen silloin toisen tällöin. Hän kuoli luultavasti v. 1770 eräässä hyväntekeväisyyslaitoksessa.

Tähän omituiseen pariisilais-originaaliin oli Diderot tutustunut, ja hänet on hän vuorokeskustelussaan tahtonut ikuistuttaa, hänestä, hänen persoonallisuudestaan ja elämäkatsomuksestaan on hän teoksessaan piirtänyt jälkimaailmalle mestarillisen kuvan, jossa sekä kuvattavan inhoittavat puolet että ne tunnustusta ja myötätuntoa ansaitsevat piirteet, joita hänen luonteessaan kaikesta huolimatta on, saavat ihmeteltävän selvän valaistuksen.

Ilmeistä kuitenkin on jokaiselle lukijalle, ettei Diderotin dialogi ole vain pelkkä yksilöllinen luonteenkuvaus. Kuten kaikilla hänen teoksillaan on tälläkin määrätty tendenssinsä, ulkokohtainen tarkoituseränsä. Sellaiseenhan viittaa jo tekijän sille antama satiiri-nimityskin, jota se sävy, mikä Rameaun luonteen kuvauksessa on, ei tekisi oikeutetuksi. Huomataksemme kehen ja mihin tämä satiiri on tähdätty, luokaamme silmäys niihin olosuhteisiin, joiden vallitessa teos on syntynyt.

Diderot kirjoitti sen loppupuolella vuotta 1761. Tämä oli hänen elämässään vaikea ja tukala ajankohta, kenties raskaampi kestää kuin mikään muu. Ensyklopedian lukuisain ja katkerain vihamiesten oli väsymättömillä vehkeillään onnistunut saada aikaan, että sitä vastaan nostettiin syytös ateismista ja nuorison turmelemisesta. Tämän johdosta teoksen julkaisu-oikeus v. 1759 peruutettiin ja jo valmistuneiden nidosten myynti kiellettiin. Jos kohta tätä tuomiota ei pantu ankarasti täytäntöön, oli se kuitenkin teoksen toimittajalle tuntuva kolahdus, varsinkin kun hän jo ennen oli menettänyt arvokkaimman avustajansa d'Alembertin. Hän sai nyt yksin jätettynä katsoa, miten parhaiten taisi viedä perille alkuunpanemansa jättiläisyrityksen.

Ensyklopedian ja yleensä uudempien filosofisten harrastusten vihamiesten joukossa oli eräs, joka ilkeästi oli ahdistellut Diderotia ei ainoastaan ensyklopedistinä, vaan myöskin kirjailijana, nimenomaan näytelmän sepittäjänä, ja jolle tällä senvuoksi erikoisesti oli yhtä toista hampaan kolossa. Se oli *Charles Palissot de Montenois* (1730-1814), nancyalainen, melko lahjakas kirjailija, mutta itserakas ja häijysisuinen mies. Vuonna 1757 oli hän julkaissut *Petites lettres sur de grands philosophes* (Pieniä kirjeitä suurista filosofeista) ja niissä pidellyt pahoin varsinkin Diderotia sekä filosofina että (hänen vasta ilmestyneen *Le Fils naturel* näytelmänsä johdosta) draamatikkona. Mutta karkeimmilleen ja häijyimmilleen äityi Palissotin filosofeista laskema pila v. 1760 esitetyssä huvinäytelmässä *Les Philosophes*, jossa heidät kuvataan häikäilemättömiksi veijareiksi ja roistoiksi, taskuvarkaiksi y.m.; heidän levittämänsä kielletyn kirjallisuuden joukossa esiintyvät nimenomaan Diderotin teokset, ja Palissot tunnustaa eräässä kirjeessään Voltairelle tähänneensä kappaleellaan etupäässä Diderotia. — Alkupuolella vuotta 1761 oli sitten valmistunut Diderotin näytelmä *Le Père de famille*, ja näyttämöltä esitettyinä epäonnistunut, kärsinyt haaksirikon, mikä seikka tietenkin oli omansa katkeroittamaan Diderotin mieltä ja verestämään hänen muistiinsa Palissotin häijyt hyökkäykset.

Näissä oloissa tapaa hän nyt eräänä päivänä Rameaun, jonka Bertin juuri on ajanut ulos talostaan, ja joka siitä harmissaan purkaa Diderotille katkeraa sappeaan ja ylenkatsetaan Bertiniä ja hänen siistiä seurapiiriään kohtaan, antaen Diderotin luoda silmäyksen tuohon halpamaisten imartelijain, katalien juonittelijain, haaksirikon kärsineitten taiteilijain ja keskinkertaisten tusinakirjailijain joukkoon, jossa vihataan ja parjataan kaikkea tosilahjakkuutta, etevyyttä ja ansiokkuutta, taiteellista niinkuin tieteellistäkin, ja jossa keitetään kokoon komedioja sellaisia kuin *Les Philosophes*. Syvällä ihmistuntemuksella luo hän siitä kuvan, joka on täynnä mitä purevinta ivaa ja karkeaa huumoria, ja jonka Diderotin järjestelevä ja paranteleva taiteilijakäsi helposti muodostaa väkeväksi ja tehokkaaksi satiiriksi. Tuossa moraalisesti rappeutuneitten olentojen joukossa, joka Bertinin talossa pitää päämajaansa, esiintyy Palissot yhtenä keskeisenä henkilönä, pääroistona, joka häikäilemättä on kaiken hävyn menettänyt. Huomaamme siis, että Diderotin teos pääosaltaan on ensyklopedian vihamielisiin tähdätty pureva satiiri ja lähinnä voimakas vastine Palissotin vastamainitulle komedialle.

Mutta persoonallisia vihamielisiä tähtäävä satiiri laajenee siinä vielä yleisemmäksi. Kuta pitemmälle vuoropuhelu kehittyy, kuta häikäilemättömämmin Rameau paljastaa elämäkatsomuksensa, sitä selvemmäksi käy Diderotille, että Rameaun ja koko Bertinin joukkion edustama viheliäinen ja kyynillisen itsekäs materialistinen onnimoraali ei ole vain tuon ahtaamman piirin toiminnan ohjeena, vaan vallitsee koko silloisessa yhteiskunnassa. Kaikki ihmiset ajattelevat sisimmässään samoin kuin Rameau, vaikeivät yhtä suoraan ja peittelemättä lausu ajatuksiaan julki. Kaikki toimivat samoin kuin hän, sillä olosuhteet eivät muuta salli. Koko yhteiskuntaan ja sen moraalisiin siis lopulta tähtää Diderotin satiiri. Kirjallinen satiiri laajenee yhteiskunnalliseksi satiiriksi.

Täytyy myöntää, että Diderot nerokkaalla tavalla on osannut käyttää Rameaun luonteen kuvausta satiirisen tarkoituksensa hyväksi ja sulattaa nämä molemmat ainekset ehjäksi, yhtenäiseksi taideteokseksi.

Mutta hänen vuoropuhelussaan on nyt vielä kolmaskin aines, joka on edellämmainittujen kanssa välillisemmässä, löyhemmässä yhteydessä: musiikillis-esteettinen. Diderotin puhetoveri on soittoniekka, ja Diderot saa siitä keskustelun kuluessa etsimättömän aiheen kosketellakseen myöskin hänen taidettaan, musiikkia. Tämä oli päivänpolttava puheenaine, sillä vielä ei ollut tauonnut se eri

musiikkisuuntien: vanhemman, Lulli'n ja Rameaun (sedän) edustaman ranskalaisen, ja uuden italialaisen suunnan kannattajain välinen kiihkas taistelu, jota Pariisissa oli jo vuosikausia käyty. Ja kun Rameau, jossa myöskin on olevinaan vähän filosofin vikaa, ryhtyy noita eri suuntia arvostelemaan ja toisiinsa vertaamaan, niin sukeutuu keskustelusta sen loppupuolella kokonainen pieni musiikkitaiteen estetiikka. Joskaan tämä, kuten jo viittasimme, ei ota oikein sulautuakseen teoksen varsinaiseen satiiriseen ainekseen, on se semmoisenaan niin kuvaava ja niin elävästi ja lennokkaasti esitetty, että sen jokainen varmaankin mielihyvin lukenee.

Jos *Le Neveu de Rameau* on sisällykseltään merkillinen teos, niin sen tekstin ulkonaiset historialliset vaiheet eivät ole vähemmän omituiset. Ei liene helppo löytää toista uudemman ajan huomattavaa kirjallista tuotetta, johon samassa määrässä soveltuisi tuo vanha lause: *habent sua fata libelli* (kirjoilla on omat kohtalonsa). Sen käsikirjoitus jäi Diderotin koko elinajaksi painattamatta. Mihin se hänen kuoltuaan joutui, sitä ei tiedetä; varmaa vain on, että silloin oli olemassa ainakin kolme jäljennöstä siitä. Näistä joutui yksi Diderotin kirjaston mukana Pietariin, ja eräs tämän jäljennöksen jäljennös kulkeutui omituisia kiertoteitä Weimariin ja joutui Goethen käsiin, joka sen mukaan käänsi Diderotin teoksen saksaksi 1805. Goethen saksannoksen käänsi sitten kaksi ranskalaista (de Saur ja de Saint-Geniès) takaisin ranskaksi (1821), ja tätä mitä huolimattomimmin ja mielivaltaisimmin suoritettua ranskannosta pidettiin sitten kotimaassa Diderotin alkuperäisenä tekstinä, kunnes kustantaja Brièren onnistui todistaa asian oikea laita. Hän julkaisi teoksen (1823) erään löytämänsä käsikirjoituksen mukaan, joka oli huonohko jäljennös Diderotin alkuperäisestä. Brièren teksti jäi sitten kaikkien seuraavien painosten pohjaksi, kunnes Assézat sattumalta (1875) löysi paremman jäljennöksen ja sen mukaan julkaisi tekstin. Kolmannen, kaikista arvokkaimman ja parhaan käsikirjoituksen löysi ja painatti Monval (1891). Vasta siitä lähtien on käytettävänäme luotettava ja oikea Diderotin vuoropuhelun teksti.

Erinäisissä nyt julkaistun suomennoksen oikeinkirjoitusseikoissa on noudatettu tälle klassillisten teosten käännöskokoelmalle yhdenmukaiseksi vahvistettua kantaa.

E. H.

RAMEAUN VELJENPOIKA.

Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.

(Horat. Serm. Lib. II. Sat. VII, v. 14.)

Olipa ilma kaunis tahi ruma, niin on tapanani lähteä kello viiden vaiheilla iltapäivällä Palais Royaliin[1] kävelemään. Minut siellä näkee aina yksin, vaipuneena haaveisiin d'Argenson-penkillä.[2] Keskustelen itseni kanssa politiikasta, rakkaudesta, aistikkuudesta tahi filosofiasta; lasken henkeni siivet rentonaan vallattomaan lentoonsa; annan sen vapaasti seurata ensimmäistä päähäni pälkähtävää ajatusta, järkevää tahi houkkamaista, samoin kuin puiston Allée de Foi-käytävällä näkee, miten nuoret elostelijamme astelevat kevytmielisen näköisen, naureskelevan, vilhusilmäisen, nykerönenäisen naikkosen kintereillä, heittävät tämän ja koettavat toista, narrailevat heitä kaikkia, ottamatta heistä ketään. Ajatukseni, ne ovat minun naikkoseni.

Jos sattuu kovin kylmä tahi sateinen sää, etsin suojaa Café de la Régencestä.[3] Siellä katselen huvikseni shakinpelaajia. Pariisi on se maailman paikka, ja Café de la Régence se Pariisin paikka, jossa tätä peliä parhaiten pelataan. Siellä Reyn[4] pöytien ääressä iskevät vastakkain syvälinen Légal,[5] terävä Philidor,[6] perusteellinen Mayot;[7] siellä näkee hämmästyttävimmät nopansiirrot ja kuulee pahimmat roskapuheet; sillä jos voi olla älykäs mies ja samalla suuri shakinpelaaja, kuten Légal, niin saattaa myöskin olla suuri shakinpelaaja ja samalla tyhmyri, kuten Foubert[8] ja Mayot.

Eräänä iltapäivänä olin siellä, katselin ahkerasti, puhuin vähän ja kuuntelin niin vähän kuin suinkin saatoin, kun minua kääntyi puhuttelemaan eräs kaikkein eriskummaisimpia ihmisiä tässä maassa, johon Jumala toki ei ole sellaisten puutetta luonut. Hänessä on yhtyneenä ylevyyttä ja halpamaisuutta, tervettä järkeä ja mielettömyyttä; kunniallisuuden ja heittiömäisyyden käsitteet lienevät perin kummasti sekaisin hänen päässään, sillä hän näyttää luonnon hänelle lahjoittamia hyviä ominaisuuksia, kopeilematta niillä, ja siltä saamiaan huonoja, häpeämättä niitä. Muutoin hänellä on vankka ruumiinrakenne, erinomaisen hehkuva mielikuviutus ja tavattoman voimakkaat keuhkot. Jos joskus joudutte hänen seuraansa, eikä hänen omituisuutensa houkuttele teitä jäämään, niin varmaan tukitte korvanne sormillanne tahi lähdette pakoon. Taivas, mitkä hirvittävät keuhkot!

Ei mikään ole vähemmin hänen näköistään kuin hän itse. Toisinaan hän on laiha ja surkastunut kuin hivutustaudin viimeisellä asteella oleva potilas; hänen poskiensa läpi voisi laskea, montako hammasta hänellä on; luulisi, ettei hän ole syönyt moneen päivään, tahi että hän juuri on päässyt trappelaisluostarista.[9] Kuukautta myöhemmin on hän lihava ja pyylevä kuin olisi aina istunut jonkun raharuhtinaan ruokapöydässä tahi ollut suljettuna bernhardilaisluostariin.[10] Tänään likainen paita päällä, housut rikki, ryysyisenä, melkein kengittä, hän astelee allapäin, hän hiipii pois näkyviltä; tekisi mieli huutaa hänet luokseen ja antaa hänelle almu. Huomenna puuteroituna, kengät jalassa, käherrettyinä, hienosti puettuna, hän kävelee pää pystyssä, hän näytteleiksen, ja häntä melkein luulisi säädyllyiseksi ihmiseksi.

Hän elelee yksin päivin, surullisena tahi iloisena, aina asianhaarain mukaan. Aamuisin, noustuaan, on hänen ensi huolenaan, mistä saisi päivällisaterian; sen syötyään miettii hän, mihin menisi illalliselle. Yöstä hänellä myöskin on huolensa: joko hän palaa jalan pienelle ullakolle, jossa hän asuu, ellei emäntä, pitkästyneenä odottamaan vuokraansa, ole vaatinut avainta häneltä pois; tahi hän painuu johonkin etukaupungin kapakkaan, jossa odottelee päivää leipäkannikan ja oluthaarikan ääressä. Kun hänellä, niinkuin joskus sattuu, ei ole kuutta sou'ta[11] yömajarahaa taskussa, niin hän turvautuu johonkin tuttavaan ajuriin tahi jonkun aatelisherran kusiin, joka antaa hänelle vuoteen oljilla, hevostensa vieressä. Seuraavana aamuna hänellä vielä on osa patjaansa hiuksissaan. Lämpimänä vuodenaikana hän harppailee koko yön edestakaisin le Coursia[12] tahi les Champs-Élyséesistä.[13] Päivän tullen hän jälleen ilmestyy kaupunkiin, valmiiksi puettuna eiliseltään täksi päivää, ja tämänpäiväiseltään monestikin koko loppuviikoksi.

Minä puolestani en osaa panna arvoa tuollaisille originaaleille; toiset ottavat heidät läheisiksi tuttavikseen, jopa ystävikseenkin. Heidä tavatessani saatan jäädä heidän seuraansa kerran vuodessa, koska heidän luonteensa on räikeästi erilainen kuin muiden ja he tuottavat vaihtelua tympäisevään samanmallisuuteen, jonka kasvatuksemme, seuraelämämme sovinnaisäännöt, perinnäiset säädyllyysvaatimuksemme ovat keskuuteemme luoneet. Jos heistä joku ilmestyy johonkin seuraan, niin hän on kuin hiukkanen hapatusta, joka panee kaikki käymistilaan ja palauttaa jokaiselle osan hänen luontaista yksilöisyyttään. Hän ravistelee hereille, panee liikkeelle, pakottaa kiittämään tahi laittamaan; hän ajaa esiin totuuden, tekee kunnan ihmiset tunnettaviksi, paljastaa konnat; silloinpa järkimies kuuntelee, ja pääsee selville siitä, mitä kukin on miehiään.

Tämän olin tuntenut jo kauan. Hän seurusteli eräässä talossa, johon hänen taitonsa oli avannut hänelle pääsyn. Siinä oli yksi ainoa tytär. Hän vannoi isälle ja äidille naivansa heidän tyttärensä. Nämä kohauttelivat olkapäitään, nauroivat hänelle vasten naamaa, sanoivat hänelle, että hän oli hullu; ja kuitenkin näin hetken, jolloin se oli tehty. Hän tahtoi minulta lainaksi muutamia kultakolikoita; annoin ne hänelle lahjaksi. Hän oli, ties miten, hankkinut itselleen pääsyn eräisiin kunniallisiin perheisiin, joissa hänellä oli paikkansa varattuna ruokapöydässä, mutta sillä ehdolla, ettei hän puhuisi saamatta siihen lupaa. Hän oli vaiti ja söi kiukuissaan; ja olipa mainiota nähdä hänet tuossa pakkotilassa. Jos hänen teki mieli rikkoa sopimus ja hän avasi suunsa, niin kaikki pöytäkumppanit heti ensi sanan kuullessaan huudahtivat: *Rameau!* Silloin raivo säihkyi hänen silmistään, ja hän rupesi taas syömään kahta kiukkuisemmin.

Olitte uteliaat tietämään miehen nimen, ja nyt sen tiedätte: hän on tuon kuuluisan säveltäjän[14] veljenpoika.[15] Setähän on pelastanut meidät kirkkolaulusta, jota olimme veisailleet jo enemmän kuin sata vuotta; hän on kirjoittanut musiikin teoriasta paljon tolkkuttomia haavelmia ja hämäriä totuuksia, joista ei hän eikä kukaan muu koskaan ymmärtänyt mitään, ja häneltä meillä on moniaita oopperoita, joissa on sulosointua, laulunpätkiä, hajanaisia ajatuksia, melua, lentokohtauksia, riemusaattoja, raketteja, juhlakomeutta, kuiskauksia, voittoja, niin että ihan hengästyy, — ja tanssinsäveliä, jotka tulevat olemaan kuolemattomia; hänen haudattuaan firenzeläisen,[16] vievät hänet hautaan italialaiset musiikkitaiteurit,[17] jota seikkaa hän aavisti, ja se teki hänet synkäksi, suruiseksi, äkäiseksi; sillä ei kukaan, ei edes kaunotar, joka herätessään huomaa näppylän nenänsä päässä, ole niin pahalla tuulella kuin taiteilija, jota uhkaa vaara menettää maineensa vielä eläessään, kuten Marivaux[18] ja Crébillon nuorempi[19] todistavat.

Hän puhuttelee minua: "Kas, kas! Tekö täällä, herra filosofi! Ja mitä teette täällä näiden tyhjäntoimittajien joukossa? Hukkaatteko tekin aikaanne puupalasten työntelemiseen?" (Siten nimitetään halveksivasti shakin tahi damipelin pelaamista.)

Minä. En; mutta kun minulla ei ole parempaa tehtävää, niin katselen huvikseni hetkisen niitä, jotka työntelevät niitä hyvin.

Hän. Siinä tapauksessa teillä harvoin on hauskaa: muut paitsi Légal ja Philidor eivät siinä kykene mihinkään.

Minä. Entäs herra de Bissy?[20]

Hän. Hän on shakinpelaajana samaa mitä neiti Clairon[21] näyttelijättärenä: he osaavat näitä pelejä kumpikin sen verran kuin niitä saattaa oppia.

Minä. Te olette vaateliias; huomaan, ettette anna armoa muuta kuin verrattomille kyvyille.

Hän. Niin shakki- ja damipelissä, runoudessa, kaunopuheisuudessa, ja muussa sen semmoisessa roskassa; mitäpä keskinkertaisuudesta näillä aloilla?

Minä. Eipä paljon mitään, sen myönnän. Se vain, että täytyy olla koko paljous ihmisiä, jotka niitä harrastavat, jotta joukosta syntyisi mies, joka on nero. Niitä on vain yksi suuressa parvessa. Mutta se siitä. En ole tavannut teitä moniin aikoihin. En tule teitä juuri muistelleeksi, kun en teitä näe, mutta näen teidät aina ilomielin jälleen. Mitä olette toimitellut?

Hän. Samaa mitä te, minä ja kaikki muut tekevät, hyvää, pahaa, eikä mitään. Sitten minun on ollut nälkä, ja olen syönyt, kun siihen on ollut tilaisuutta; syötyäni on minua janottanut, ja olen silloin tällöin juonut. Sillävälän kasvoi partani, ja kun se oli kasvanut, olen sen ajattanut.

Minä. Siinä olette tehnyt väärin; teiltä ei muuta puutu, ollaksenne viisaan miehen näköinen.

Hän. Niinpä kyllä, minulla on suuri ja ryppyinen otsa, säihkyvät silmät, terävä nenä, leveät posket, mustat ja tuuheat kulmakarvat, suuri suu, paksureunaiset huulet ja nelikulmaiset kasvot. Jos tämä kookas leuka olisi pitkän parran peittämä, niin se näyttäisi kerrassaan muhkealta pronssissa tahi marmorissa, tiedättekös.

Minä. Miesten sellaisten kuin Caesarin, Marcus Aureliuksen, Sokrateen rinnalla.

Hän. Ei, sopisin paremmin Diogeneen[22] ja Phrynen[23] keskelle. Olen häpeämätön kuin edellinen, ja jälkimmäisen tapaisten luona käyn kernaasti.

Minä. Voitteko aina hyvin?

Hän. Voin kyllä tavallisesti, mutta tänään en erinomaisesti.

Minä. Kuinka niin? Teillähän on oikein Silenuksen[24] vatsa, ja naama kuin...

Hän. Naama, jota voisi luulla sen vastapuoleksi. Näettekös, paha tuuli, joka laihduttaa rakasta setääni, lihottaa ilmeisesti hänen rakasta veljenpoikaansa.

Minä. Niin tottakin! Mainitsitte tuon setänne. Tapaatteko hänet joskus?

Hän. Kyllä, kulkemassa ohitseni kadulla.

Minä. Eikö hän tee teille mitenkään hyvää?

Hän. Jos hän kellekään sitä tekee, niin se tapahtuu hänen aavistamattaan. Hän on omaa lajiaan filosofi; hän ajattelee vain itseään, muusta maailmasta hän ei piittaa enempää kuin palkeennaulasta. Hänen tyttärensä ja vaimonsa kuolkoot milloin tahansa; kunhan vain heidän hautajaiskellojensa äänet soivat duodeciminä ja septemdeciminä, niin on kaikki hänestä niinkuin ollakin pitää. Se on onnellista hänelle; ja sille minä nerokkaissa ihmisissä annan erikoista arvoa, etteivät he kelpaa muuhun kuin yhteen; paitsi sitä ei mihinkään; he eivät tiedä, mitä merkitsee olla kansalaisia, isiä, äitejä, vanhempia, ystäviä. Meidän kesken sanoen, tulee olla kaikin puolin heidän kaltaisensa, mutta ei pidä toivoa, että heitä kasvaisi joka oksalla. — Tarvitaan ihmisiä, — mutta nerokkaita ihmisiä, ei, totta totisesti, niitä ei tarvita. He ne muuttavat maailman muotoa, ja pienimmissäkin asioissa on tyhmyys niin yleinen ja niin mahtava, ettei se korjaannu ilman riitaa. Asiat järjestyvät osaksi niinkuin he ovat kuvitelleet, osaksi ne jäävät entisilleen; siitä sitten kaksi evankeliumia, harlekinin puku.[25] Rabelaisin[26] munkin[27] viisaus se on se oikea viisaus hänen rauhalleen ja muiden: tee velvollisuutesi mitenkuten, puhu aina hyvää herra priorista ja anna maailman mennä menoaan mielensä mukaan. Se menee hyvin päin, koskapa ihmisten suuri enemmistö on siihen tyytyväinen. Jos osaisin historiaa, niin osoittaisin teille, että paha tässä matoisessa maailmassa on aina ollut peräisin eräistä nerokkaista ihmisistä; mutta en osaa historiaa, sillä en osaa yhtään mitään. Piru minut periköön, jos koskaan olen mitään oppinut, ja jos siitä, etten ole mitään oppinut, on minulle mitään haittaa. Olin eräänä päivänä aterialla erään Ranskan kuninkaan ministerin luona, jolla on älyä päässä kuin neljällä miehellä; no niin, hän todisti meille yhtä selvästi kuin yksi ja yksi on kaksi, ettei mikään ole kansoille hyödyllisempää kuin valhe, ei mikään vahingollisempaa kuin totuus. En enää tarkalleen muista hänen todisteitaan, mutta niistä oli päivänselvänä seurauksena, että nerokkaat ihmiset ovat inhoittavia, ja että jos lapsella syntyessään olisi tämän vaarallisen luonnonlahjan tunnusmerkki otsallaan, niin hänet pitäisi tukehduttaa tahi heittää likaviemäriin.

Minä. Ja kuitenkin nuo ihmiset, jotka niin vihaavat neroa, kaikki luulevat olevansa nerokkaita.

Hän. Luulen kyllä, että he sisimmässään niin ajattelevat, mutta en usko, että he uskaltaisivat sitä tunnustaa julki.

Minä. Se on vain vaatimattomuutta. Te aloitte kai silloin hirveästi vihata neroa?

Hän. Iäksi päivikseni.

Minä. Mutta muistanpa ajan, jolloin olitte aivan epätoivoissanne siitä, että olitte vain tavallinen ihminen. Ette koskaan tule onnelliseksi, jos aivan vastakkaiset syyt surettavat teitä yhtä suuresti. Pitäisi määrätä kantansa ja pitää siitä lujasti kiinni. Vaikka olenkin yhtä mieltä kanssanne siitä, että nerokkaat ihmiset tavallisesti ovat omituisia, tahi, kuten sananparressa sanotaan, suuret henget ovat aina hiukkasen hulluja, niin heitä kuitenkin aina ihaillaan; niitä aikakausia, jotka sellaisia eivät ole synnyttäneet, tullaan halveksimaan. He ovat kunniaksi kansoille, joiden keskuudessa ovat eläneet; ennemmin tahi myöhemmin heille pystytetään muistopatsaita, ja heitä pidetään ihmiskunnan hyväntekijöinä. Suokoon minulle anteeksi tuo ylevä ministeri, jonka sanoja minulle mainitsitte, mutta luulen, että joskin valhe voi hetkellisesti hyödyttää, niin se ajan oloon on ehdottomasti vahingoksi, ja että päinvastoin totuus on ajan oloon ehdottomasti hyödyksi, jos kohta voikin sattua, että se hetkellisesti vahingoittaa: ja siitä tekee mieleni päättää, että nerokas mies, joka vitsoo jotakin yleistä harhakäsitystä tahi ajaa jotakin suurta totuutta, aina on meidän kunnioitustamme ansaitseva olento. Saattaa sattua, että tuo olento joutuu ennakkoluulon tahi lakien uhriksi; mutta on kahta lajia lakeja: toiset ehdottoman oikeudenmukaisia ja yleisesti velvoittavia, toiset eriskummaisista, ainoastaan sokeudessa ja olojen pakosta vahvistettuja. Nämä jälkimmäiset tuottavat syylliselle, joka ne rikkoo, vain hetkellisen häpeän, häpeän, jonka aika siirtää takaisin tuomareihin ja kansoihin, iäti pysyväiseksi. Kumpi on tänäpäivänä joutunut häpeään, Sokratesko vai tuomari, joka pakotti hänet tyhjentämään myrkkymaljan?

Hän. Mitäpä se häntä auttaa? Eikö häntä kuitenkin tuomittu? Eikö hänen kuolemantuomiotaan yhtäkaikki pantu täytäntöön? Eikö hän sittenkin ollut rauhaa häiritsevä kansalainen? Eikö hän, halveksimalla huonoa lakia, yhtähyvin yllyttänyt houkkioita halveksimaan hyviäkin? Eikö hän silti ollut uskalikko ja eriskummainen ihminen? Äsken olitte vähällä tehdä nerokkaille ihmisille varsin vähän edullisen tunnustuksen.

Minä. Kuulkaahan minua, hyvä mies! Yhteiskunnalla ei pitäisi olla huonoja lakeja; ja jos sillä olisi vain hyviä, niin se ei koskaan joutuisi vainoamaan nerokasta ihmistä. En ole sanonut teille, että nero muka on eroittamattomasti kytketty kiinni häijyyteen tahi häijyys neroon. Useammin kai tyhmyri on ilkiö, kuin älykäs mies. Jos nerokas mies olisikin ylimalkaan juro seuramies, vaativainen, kärtyisä, sietämätön; jos hän olisi vaikka ilkiökin, niin mitä siitä päättäisitte?

Hän. Että hänet on heitettävä järveen.

Minä. Malttakaahan, hyvä mies! No, sanokaa; en ota esimerkiksi setäänne Rameauta: hän on tylä mies, hän on raakamainen, hänessä ei ole ihmisyyttä, hän on saita, hän on huono isä, huono puoliso, huono setä; mutta ei ole sanottu, että hän on nerokas mies, että hän on kehittänyt taiteensa hyvin pitkälle, ja että hänen teoksistaan puhutaan kymmenen vuoden kuluttua. Mutta Racine? Sillä miehellä totisesti oli neroa, eikä häntä pidetty kovinkaan hyvänä ihmisenä. Mutta Voltaire?

Hän. Älkää ahdistako minua, sillä minä osaan tehdä johtopäätöksiä.

Minä. Mitä nyt pitäisitte parempana, ettäkö hän olisi ollut hyvä ihminen, aivan kuin yhteenkasvanut myymälänsä kanssa, kuten Briasson,[28] tahi kyynärpunsä kanssa, kuten Barbier,[29] tehnyt säännöllisesti joka vuosi vaimolleen lapsen, ollut hyvä aviomies, hyvä isä, hyvä setä, hyvä naapuri, rehellinen kauppias, mutta ei mitään muuta; vai että hän olisi ollut konna, petturi, kunnianhimoinen, kateellinen, häijy, samalla kun häneltä kuitenkin olisi meille jäänyt *Andromaque*, *Britannicus*, *Iphigénie*, *Phèdre*, *Athalie*?

Hän. Hänelle itselleen kylläkin ehkä olisi ollut parempi, että hän olisi ollut edellinen noista kahdesta miehestä.

Minä. Nuo sananne sisältävät äärettömän paljon suuremman totuuden kuin mitä itse huomaattekaan.

Hän. Oho! Kas sellaisia te olette! jos meikäläinen sanoo jotakin sattuvaa, niin se muka tulee kuin hupakolta, kuin itsetiedottomalta, vain satunnaisesti. Ainoastaan te muka tiedätte, mitä sanotte. Niin, herra filosofi, minä tiedän, mitä sanon, tiedän sen yhtä hyvin kuin te tiedätte mitä sanotte.

Minä. No niin! Näyttäkäähän, minkä vuoksi parempi hänelle.

Hän. Senvuoksi, että kaikki nuo hänen kauniit teoksensa eivät ole tuottaneet hänelle edes kahtakymmentätuhatta frangia. Senvuoksi, että jos hän olisi ollut hyvä silkkikauppias Saint-Denis- tahi

Saint-Honoré-kadun varrella, hyvä mauste-tukkukauppias, hyväliikkeisen rohtolan omistaja, niin hän olisi koonnut suunnattoman omaisuuden, ja hänen sitä kootessaan ei olisi ollut sitä nautintoa, jota hän ei olisi maistanut. Silloin tällöin olisi hän antanut kultakolikon minunlaiselleni ilveilijä-pahaiselle, joka olisi pannut hänet nauramaan ja toimittanut hänelle sopivassa tilaisuudessa nuoren naikkosen lievikkeeksi hänen ikäväänsä ainaisessa avioyhteydessä vaimonsa kanssa. Me olisimme syöneet oivallisia aterioita hänen talossaan, pelanneet korkeata peliä, juoneet mainioita viinejä, mainioita liköörejä, mainiota kahvia, tehneet huviretkiä maaseudulle. Näettehän, että tiesin mitä sanoin. Te nauratte?... Mutta antakaahan kun jatkan: se olisi ollut parempi hänen ympäristölleen.

Minä. Kieltämättä. Kunhan hän vain ei olisi epäkunniallisella tavalla käyttänyt rehellisellä kaupalla hankkimaansa rikkautta; kunhan hän olisi ajanut ulos talostaan kaikki nuo pelaajat, nuo loiset, nuo äitelät liehakot, nuo tyhjäntoimittajat, nuo hyödyttömät nurjatapaiset, ja kauppapalvelijoillaan kepityttänyt kuoliaaksi tuon palvelusintoisen miehen, joka vaihtelua hankkien pelastaa aviomiehet kyllästymästä totuttuun avioyhteyteen vaimojensa kanssa.

Hän. Kepityttänyt, herra, kepityttänyt kuoliaaksi! Ketään ei kepitetä kuoliaaksi hyvän järjestysvallan valvomassa kaupungissa. Se on kunniallinen toimi; monet henkilöt, jopa arvonimiä kantavatkin sitä harjoittavat. Ja mihin hittoon sitten meikäläisen pitäisi käyttää rahansa, jollei hyvään ruokaan, hauskaan seuraan, hyviin viineihin, kauniisiin naisiin, kaikenlaisiin nautintoihin, kaikenmoisiin huvituksiin. Yhtä kernaasti olisin kerjäläinen, kuin suuren rikkouden omistaja ilman mitään noista nautinnoista. Mutta palatkaamme Racineen. Sitä miestä pidettiin arvossa vain tuntemattomien ihmisten keskuudessa, vain aikana, jolloin häntä ei enää ollut olemassa.

Minä. Niinpä niin! Mutta punnitkaahan hyvät ja huonot puolet. Vielä tuhannen vuoden päästä hän saa kyyneliä vuotamaan; häntä ihailevat ihmiset kaikissa maan äärissä. Hän herättää ihmisyyden tunteita, sääliä, hellyyttä. Kysytään, kuka hän oli, mistä maasta, ja häntä kadelditaan Ranskalta. Hän tuotti kärsimyksiä eräille olennoille, joita ei enää ole, jotka tuskin ensinkään kiinnittävät mieltämme; meillä ei ole mitään pelättävää ei hänen paheistaan eikä hänen vioistaan. Epäilemättä olisi ollut parempi, että luonto olisi hänelle lahjoittanut sekä kelpo miehen avut että suuren miehen kyvyt. Hän on puu, joka on kuihduttanut muutamat lähelleen istutetut puut, tukahduttanut juurellaan kasvavat kasvit; mutta latvansa se on kohottanut pilviin asti, haaransa se on levittänyt laajalle; se on tarjonnut siimeksensä niille, jotka tulivat, jotka nyt ja vastedes tulevat lepäämään sen mahtavan rungon ympärillä; se on tuottanut herkullisia hedelmiä, hedelmiä, jotka alati uudistuvat. Olisi kyllä toivottavaa, että Voltairella vielä lisäksi olisi Duclosin[30] lempeä luonto, abbé Trubletin[31] viattomuus, abbé d'Olivetin[32] suoruus; mutta koska nyt kerran niin ei voi olla, niin katsokaamme asiaa todella mielenkiintoiselta kannalta; unohtakaamme hetkeksi se paikallisuuden ja ajan kohta, jossa itse olemme, ja ulottakaamme katseemme yli tulevien vuosisatojen, yli etäisimpien seutujen ja vasta syntyvien kansojen. Ajatelkaamme sukumme parasta; jos emme ole siksi kyllin jalomielisiä, niin antakaamme ainakin luonnolle anteeksi, että se on ollut viisaampi meitä. Jos kaadatte kylmää vettä Greuzen[33] niskaan, niin sammutatte ehkä hänen kykynsä samalla kuin hänen itserakkautensa. Jos teette Voltairen vähemmän araksi arvostelulle, niin hän ei enää osaakaan syventyä Meropen[34] sieluun, hän ei enää saa teitä liikutetuksi.

Hän. Mutta jos luonto oli yhtä mahtava kuin viisas, niin miksei se luonut heitä yhtä hyväksi kuin suuriksi?

Minä. Ettekö toki huomaa, että tuohon tapaan ajatellen käännätte luonnon yleisen järjestyksen ylösalaisin, — että jos kaikki tässä maailmassa olisi erinomaista, niin ei olisi olemassa mitään erinomaista?

Hän. Niin, oikein; pääasiahan on, että te ja minä olemme olemassa, ja että olemme juuri te ja minä, käyköön sitten muu kaikki miten hyvänsä. Paras olojen järjestys on minun mielestäni se, jossa minun tuli olla mukana; ja välitän viis täydellisimmästäkin maailmasta, jollen minä siihen kuulu. Mieluummin olen olemassa, ja olen vaikka nenäkäs viisastelija, kuin en ole olemassa.

Minä. Jokainen ajattelee niinkuin te, ja riitelee kuitenkin vallitsevaa olojen järjestystä vastaan, huomaamatta, että hän siten luopuu omasta olemassaolostaan.

Hän. Se on totta.

Minä. Ottakaamme siis olot niinkuin ne ovat; katsokaamme, mitä ne meille maksavat, ja mitä ne meille tuottavat, ja jättäkäämme silleen kokonaisuus, jota emme kylliksi tunne, sitä kiittääksemme tahi laittaaksemme, ja joka ehkä ei ole hyvä eikä paha, jos se kerran on välttämätön, niinkuin monet kelpo ihmiset luulevat.

Hän. En ymmärrä suuriakaan kaikesta mitä minulle tuossa puhelette. Se on nähtävästi filosofiaa, ja sanon teille etukäteen, että siihen en sekaannu. Sen vain tiedän, että tahtoisin kernaasti olla toinen,

senkin uhalla, että olisin nerokas mies, suuri mies; niin, minun täytyy se tunnustaa, sisimmässäni on jotakin, joka sen minulle sanoo. En ole koskaan kuullut ketään sellaista kiitettävän, salaa raivostumatta tuosta kiitoksesta. Olen kateellinen. Kun kuulen kerrottavan jonkin halventavan piirteen heidän yksityiselämästään, niin kuuntelen sitä mielihyvin; se lähentää meitä toisiimme, se tekee minulle helpommaksi keskinkertaisuuteni sietämisen. Sanon itselleni: Ihan varmaan, sinä et ikinä olisi pystynyt kirjoittamaan *Mahometia*,[35] mutta et myöskään Maupeoun[36] ylistyspuhetta. Minua on siis harmittanut ja harmittaa yhäkin, että olen keskinkertainen. Niin niin, olen keskinkertainen ja siitä harmissani. En ole koskaan kuullut soitettavan *Loistoisan Intian*[37] alkusoittoa, en koskaan laulettavan *Tuonelan tummat rotkot, Yö, ikuinen yö* sanomatta itselleni surumieliin: "Kas sellaista sinä et koskaan pysty luomaan." Kadehdin siis setääni, ja jos hänen kuoltuaan olisi hänen salkustaan löytynyt muutamia kauniita klaverikappaleita, niin olisin lainkaan epäröimättä pysynyt minuna ja ollut hän.[38]

Minä. Jos ei mikään muu mieltänne pahoita, niin tuo nyt tuskin maksaa sen vaivan.

Hän. Vähät siitä. Nuo ovat ohimeneviä hetkiä. (Sitten hän taas rupesi laulamaan *Loistoisan Intian* alkusoittoa ja *Tuonelan tummat rotkot* aariaa ja jatkoi:) Tuo jokin, joka minussa on ja minulle puhuu, sanoo minulle: Rameau, sinä tahtoisit kernaasti olla noiden kahden kappaaleen tekijä. Jos olisit säveltänyt nuo kaksi kappaletta, niin säveltäisit kyllä vielä kaksi sellaista lisää; ja kun olisit säveltänyt niitä muutamia, niin sävellyksiäsi soitettaisiin ja laulettaisiin kaikkialla. Kävelisit pystyssä päin, omatuntosi todistaisi sinulle omia ansioitasi, toiset osoittaisivat sinua sormellaan; sanottaisiin: Hän se on säveltänyt nuo sievät gavotit (ja hän lauloi gavotteja. Sitten hän, matkien liikutettua miestä, joka on ilmi ihastuksissaan ja ihan kyöneleet silmissä, jatkoi käsiään hykertäen:) Sinulla olisi hyvä talo (käsivarret levällään hän osoitteli sen suuruutta), hyvä vuode (hän laskeutui siihen itsetyytyväisenä loikomaan), hyviä viinejä (hän maisteli niitä maiskutellen kieltään), hyvät vaunut (ja hän nosti jalkaansa, astuakseen niihin), sieviä naisia (hän jo koetteli niiden rintoja ja katseli niitä hekumallisesti); satakunta miehenhulltiota tulisi joka päivä suitsuttamaan sinulle kiitosuhrejaan (ja hän oli näkevinään heidät ympärillään: hän näki Palissotin[39], Poinsetin[40], Frétonit[41], isän ja pojan, La Porten[42]; hän kuunteli heitä, korskeilihe, osoitti heille hyväksymistään, hymyili heille, vähäksyi, ylenkatsoi heitä, ajoi heidät pois, kutsui heidät takaisin; sitten hän jatkoi:) Ja niin sinulle sitten aamuisin sanottaisiin, että olet suuri mies; saisit lukea *Kolmen vuosisadan historiasta*,[43] että olet suuri mies; iltaisin olisit vakuutettu olevasi suuri mies, ja tuo suuri mies Rameau nukkuisi ylistyksen suloiseen solinaan, joka soisi hänen korvissaan vielä unessakin; hän olisi tyytyväisen näköinen, hänen rintansa laajenisi, nousisi ja laskisi kepeästi; hän kuorsaisi niinkuin suuri mies... (Ja tämän sanoessaan vaipui hän pehmeästi erälle penkille, sulki silmänsä ja matki tuota onnellisen unta, jota hän kuvaili mielessään. Nautittuaan hetken pari tuota suloista lepoa, hän heräsi, oikoi käsivarsiaan, haukotteli, hieroi silmiään ja etsi vielä ympäriltään typerä mairittelijoitansa.)

Minä. Luuletteko siis, että onnellinen ihminen nukkuu rauhallista unta?

Hän. No vielä hän kysyy! Minä, miespoloinen, kun iltaisin olen palannut ullakolleni ja ryöminyt vuodepahaiseeni, olen käppyrässä peitteeni alla, rintaani ahdistaa ja hengitys käy vaivaloisesti; minulta pääsee kuin tuskin kuuluva valitus; rahapohatta sitävastoin panee koko huoneistonsa tärisemään ja koko katunsa väet hämmästyttämään. Mutta tänään minua ei sureta se, että kuorsaan ja nukun kehnosti kuin kurjimus.

Minä. Se on kuitenkin surullista.

Hän. Se mitä minulle on tapahtunut, on paljon surullisempaa.

Minä. Mitä sitten?

Hän. Te olette aina osoittanut mielenkiintoa minuun, syystä että olen hyvänahkainen miespahainen, jota te itse asiassa halveksitte, mutta joka teitä huvittaa.

Minä. Se on totta.

Hän. Ja sanonpa sen teille suoraan. (Ennenkuin hän alkaa, huoahtaa hän syvään ja vie molemmat kätensä otsalleen; sitten käy hän jälleen levollisen näköiseksi ja sanoo minulle:) Tiedättehän, että olen oppimaton, typerys, houkka, nenäkäs, laiskuri, oikein päähuijari kuten bourgognelaiset sanovat, roisto, suursyömäri.

Minä. Mikä ylistyspuhe!

Hän. Se on totta kaikki tyynni, siinä ei ole sanaakaan tingittävää; ei mitään vastaväitteitä siitä, jos suvaitsette. Ei kukaan tunne minua paremmin kuin minä itse, enkä minä sano kaikkea.

Minä. En tahdo pahoittaa mieltänne; myönnän kaikki.

Hän. No niin, elelin eräiden ihmisten[44] parissa, jotka olivat mieltyneet minuun juuri siksi, että minulla oli kaikki nuo ominaisuudet harvinaisen suuressa määrässä.

Minä. Sepä omituista! Tähän asti olin luullut, että ihmiset joko salasivat ne itseltään tahi antoivat ne itselleen anteeksi ja halveksivat niitä muissa.

Hän. Salatako ne itseltään? Eihän sitä voi. Voitte olla varma, että kun Palissot on yksin ja tutkistelee itseään, sanoo hän itselleen paljon pahempia; voitte olla varma, että hän ja joku hänen tovereistaan kahdenkesken tunnustavat peittelemättä toisilleen olevansa molemmat oikein aika roistoja. — Halveksiako niitä muissa? Mainitsemani ihmiset olivat siksi liian oikeuttarakastavia, ja luonteeni teki, että menestyin mainiosti heidän parissaan; olin kuin sokeri siirapissa: minua pidettiin hyvänä, ei hetkeäkään voitu olla minua paitsi, kaipaamatta minua; olin heidän pikku Rameaunsa, heidän herttainen Rameaunsa, heidän hupsuttelija, viisastelija, oppimaton, laiskottelija, herkuttelija, ilveilijä, pöllöpää Rameaunsa. Jokaisen tuollaisen nimityksen mukana sain hymyilyn, hyväilyn, pienen taputuksen olkapäälleni, korvapuustin, potkun; ruokapöydässä heitettiin jokin makupala lautaselleni, aterian jälkeen uskalsin olla kursastelematon, eikä kukaan ollut siitä milläänkään, sillä mitäpä minusta? Minulle, minun nähteni, minun seurassani tekee kukin mitä tahtoo, enkä minä siitä ole tietävinäni. Entäs pikku lahjat, joita minulle sateli! Minä pääsinpää olen kaikki menettänyt! Olen kaikki menettänyt siksi, että minulla kerran oli tervettä järkeä päässä, yhden ainoan kerran eläissäni. Ah, kyllä sitä vain ei enää toistamiseen minulle tapahdu!

Minä. Mikä sitten oikeastaan oli asiana?

Hän. Rameau! Rameau! Sitäkö varten sinut oli otettu suosioon? Kuinka saatoitkaan olla niin tyhmä, että osoitit hiukankaan aistia, hiukan älyä, hiukan järkeä? Rameau, ystäväni, siitä sen nyt näet, miksi Luoja sinut loi, ja miksi suosijasi sinut tahtoivat. Niinpä otettiin sinua niskasta kiinni, sinut vietiin ovelle ja sinulle sanottiin: "Hylkiö, pötki tiehesi, äläkä näytä naamaasi enää! Kaikilla niillä tässä muka pitäisi olla ymmärrystä, järkeä. Ulos! Meillä on noita ominaisuuksia jäämäänkin asti." Sinä menit matkaasi, purren sormiasi. Kirottua kieltäsi olisi sinun sitä ennen pitänyt purra. Kun et ollut siksi viisas, niin olet nyt kadulla, sinulla ei ole penniäkään taskussa, etkä tiedä mihin pääsi pistäisit. Sait syödäksesi mitä vain mieli teki, ja nyt saat jälleen tyytyä muiden jätteisiin; sinulla oli herrasasunto, ja nyt saat kiittää onneasi, jos pääset takaisin ullakollesi; sinulla oli pehmeä vuode, ja nyt sinua odottavat oljet herra de Soubisen[45] kuskin ja ystävä Robbén[46] vieressä; nukuit suloista ja rauhallista unta, nyt sen sijaan saat kuulla toisella korvallasi hevosten hirnuntaa ja kavioiden kopsetta ja toisella tuhat kertaa inhoittavampaa kuivien, kankeitten ja raakamaisten värssyjen kaikua, onnettomana, hölmistyneenä, kaikkien pirujen riivaamana.

Minä. Mutta eikö mitenkään olisi mahdollista sopia pois? Onko tekemänne tuhmuus niin anteeksiantamaton? Teinä minä menisin takaisin noiden ihmisten luo; te olette heille tarpeellisempi kuin luulettekaan.

Hän. Oh! Olen varma siitä, että nyt, kun en enää ole heitä naurattamassa, heidän on riivatun ikävä olla.

Minä. Siksiäpä palaisin heidän luokseen; en antaisi heille aikaa tottua tulemaan toimeen ilman minua, antautua johonkin siivoon ajanvietteeseen; sillä ties mitä saattaa tapahtua.

Hän. Sitä en pelkää; niin ei tule käymään.

Minä. Kuinka suurenmoinen lienettekin, niin joku toinen saattaa täyttää paikkanne.

Hän. Eipä helposti.

Minä. Sen myönnän. Mutta sittenkin, menisin noin riutuneen näköisenä, noin harhailevin katsein, noin kaula paljaana, noin hajalla hapsin, tuossa todella traagillisessa tilassa, jossa nyt olette. Heittäytyisin tuon jumalolennon[47] jalkain juureen, ja siitä nousematta sanoisin hänelle hiljaa ja nyyhkyttäen: "Anteeksi, madame, anteeksi! Olen arvoton, kurjimus. Se oli kovanonnan hetki, sillä tiedättehän, ettei minulla saata olla tervettä ihmisjärkeä, ja lupaan teille, ettei minulla enää ole sitä koskaan eläissäni." (Lystikästä tässä oli katsella, kuinka hän, minun näin hänelle haastellessani, esitti kohtauksen elenäytelmänä ja oli langennut kasvoilleen; hän oli painanut kasvonsa maahan, hän oli pitävinään molempien käsiensä välissä tohvelin kärkeä, hän itki, hän nyyhkytti, hän sanoi: "Niin, pikku kuningattareni, niin, sen lupaan, minulla ei ole sitä eläissäni, ei ikipäivinäni..." Sitten hän, äkkiä nousten, jatkoi vakavaan ja maltilliseen ääneen:)

Hän. Niin, olette oikeassa; huomaan, että se on parasta. Hän on hyvä; herra Vieillard[48] sanoo, että hän on niin hyvä! Minä kyllä tiedän, että hän sellainen on; mutta sittenkin, mennä nöyryyttämään itsensä tuollaisen naaraan edessä, rukoilla armoa moisen pikku teatteritytön jalkain juuressa, jolle permanttoyleisö ei koskaan malta olla viheltämättä! Minäkö, Rameau, Dijonin apteekkarin[49] Rameaun

poika, kelpo miehen, joka ei koskaan polveaan notkistanut kellekään, olipa se sitten kuka tahansa! Minäkö, Rameau, jonka näkee kävelevän Palais-Royalissa suorana ja käsivarsiaan vapaasti liikutellen siitä saakka kun herra Carmontelle[50] piirusti hänet kyyryisenä ja kädet nutun liepeiden alla! Minäkö, sävellettyäni klaverikappaleita, joita ei kukaan soita, mutta jotka ehkä kerran ovat ainoat siirtymään jälkimaailmalle sen soitettaviksi! Minäkö, sanalla sanoen, minäkö menisin!... Katsokaas, herra, se on mahdotonta! (Ja laskien oikean kätensä rinnalleen hän jatkoi:) Minä tunnen täällä itsessäni jotakin, joka nousee ja sanoo minulle: Rameau, sitä et sinä tee. Täytyyhän toki ihmisen luontoon erottamattomasti kuulua jonkinmoinen arvokkuus, jota ei mikään voi tukahduttaa. Se herää noin vain joutavista syistä, niin, joutavista, sillä toisin päivin minun ei olisi ensinkään vaikea olla vaikka kuinkakin halpamielinen; noina päivinä minä, roposen ansaitakseni, vaikka suutelin pikku Husia pakaroille.

Minä. No mutta, ystäväiseni, hänhän on valkohipiäinen, somannäköinen, suloinen, pullea, ja sehän on nöyryyden osoitus, johon vaateliaampikin mies kuin te saattaisi joskus alentua.

Hän. Älkäämme käsittäkö toisiamme väärin. Voihan, näettekös, suudella peräpuolta varsinaisessa ja voi suudella kuvallisessa merkityksessä. Kysykää tuolta paksulta Bergieriltä,[51] joka suutelee rouva de la Marckin[52] peräpuolta sekä varsinaisessa että kuvallisessa merkityksessä; ja, totisesti, tuossa tapauksessa sekä varsinainen että kuvallinen on minulle yhtä vastenmielistä.

Minä. Jollei ehdottamani keino teitä miellytä, niin rohkaiskaa sitten mielenne ja olkaa kerjäläinen.

Hän. On kovaa olla kerjäläinen, kun on niin paljon äveriäitä tyhmyreitä, joiden kustannuksella voi elää. Ja sitten se itsensä halveksiminen, se on sietämätöntä.

Minä. Onko teillä sitten koskaan sitä tunnetta?

Hän. Vielä häntä kysytte! Kuinka monesti olenkaan sanonut itselleni: Kuinka, Rameau, Pariisissa on kymmenen tuhatta hyvää ruokapöytää, kussakin viisitoista tahi parikymmentä paikkaa, ja noista paikoista ei ole yksikään sinua varten. On kukkaroita täynnä kultaa, jotka tyhjentävät sisällystänsä oikealle ja vasemmalle, eikä niistä tipahda lanttiakaan sinulle! Tuhannet kehnot pikku älyniekat, tuhannet sulottomat pikku nartut, tuhannet nerottomat juonittelijat käyvät hienosti puettuina, ja sinäkö et saisi itseäsi pidetyksi vaatteissa! Olisitko siihen määrään tylsä? Etkö sinä osaisi imarrella siksi hyvin kuin toinenkin? Etkö osaisi valehdella, vanhoa, tehdä vääriä valaa, luvata, pitää tahi syödä sanaasi siksi hyvin kuin toinenkin? Eikö osaisi olla yhtä matelevainen kuin joku toinenkin? Etkö osaisi edistää rouvan lemmejuonta ja viedä perille herran rakkaudenkirjettä niinkuin kuka tahansa toinen? Etkö osaisi rohkaista tuota nuorta miestä puhumaan neidille, ja saada neitiä houkutelluksi häntä kuuntelemaan niin hyvin kuin toinenkin? Etkö osaisi tehdä jollekin porvaristytöllemme ymmärrettäväksi, että hän ei ole sievästi puettu, että kauniit korvarenkaat, vähän rusoväriä poskilla, pitsit tahi puolalaiskuosinen puku sopisi hänelle hurmaavan hyvin; että nuo pikku jalat eivät ole luodut käymään katua; että eräs hieno herra, nuori ja rikas, jolla on kultanauhukset puvussaan, uhkeat vaunut ja kuusi suurta lakeijaa, on hänet ohimennen nähnyt, ihailee häntä, eikä siitä päivin saa syödyksi ei juoduksi eikä unta silmiinsä, ja että hän siihen menehtyy?

— Mutta entäs pappani?

— Noh, noh, pappanne! Hän suuttuu siitä aluksi hiukan.

— Entäs mamma, joka minua niin varoittaa pysymään kunniallisena tyttönä; joka sanoo minulle, ettei tässä maailmassa ole mitään kunnian voittanutta.

— Vanhoja loruja, jotka eivät merkitse mitään.

— Entäs rippi-isäni?

— Häntä ette enää tapaa; tahi jos ette voi luopua päähänpistostanne mennä kertomaan hänelle huvikkeittenne historiaa, niin maksaa se teille muutaman naulan sokeria ja kahvia.

— Hän on ankara mies, joka jo kerran kielsi minulta synninpäästön tuon: *Tule kammiooni* laulun[53] vuoksi.

— Niin, kun ei teillä ollut mitään hänelle antamista; mutta kun näyttäydte hänelle pitseihin puettuna...

— Saanko siis pitsejä?

— Ihan varmaan, ja kaikenlaatuisia... Kauniit hohtokivikoristeiset renkaat korvissa...

— Saanko siis kauniit hohtokivikoristeiset korvarenkaat?

— Saatte kyllä.

— Samanlaisetko kuin tuolla markiisittarella on, joka joskus tulee ostamaan hansikkaita myymälästämme?

— Niin juuri ... kauniissa vaunuissa, harmaantäplikkäät hevoset edessä, kaksi komeata lakeijaa, pikku neekeri, ja ratsaspalvelija edellä, rusoväriä ja mustamia poskilla, palvelija laahusta kantamassa.

— Tanssiaisiko?

— Tanssiaisiin, oopperaan, teatteriin ... (hänen sydämensä jo hykähti ilosta...)

— Sinä hypistelet jotakin paperia sormiesi lomissa. Mikä se on?

— Eipä mikään.

— Näyttääpähän olevan.

— Se on kirjelippu.

— Ja mitä varten?

— Teitä varten, jos olisitte hiukan utelias.

— Uteliasko? Olenpa hyvinkin; näytähän (hän lukee). Tavatako minut?
Se ei käy päinsä.

— Messuun mennessä.

— Mamma on aina mukanani. Mutta jos hän tulisi tänne jotenkin varhain aamulla; minä nousen ensimmäisenä ja olen konttorissa ennenkuin muut ovat nousseet...

Hän tulee, hän miellyttää; eräänä kauniina päivänä, hämärissä, tyttönen katoaa, ja minulle maksetaan kaksituhatta taaleriani... Mitä hulluja! Sinulla on tuo taito, ja sinä olet leivän puutteessa! Etkö häpeä? raukka!... Muistin koko joukon lurjuksia, jotka eivät sinnepäinkään pystyneet rinnalleni ja kuitenkin olivat upporikkaita. Minä olin karkeassa kamelottinutussa ja he samettipuvussa; he nojailivat kultanuppiseen tahi linnunnokka-kahvaiseen keppiin ja heillä oli Aristoteles tahi Platon[54] sormessa. Ja mitä he kuitenkin ennen olivat miehiään? Viheliäisiä musikantteja; nyt he ovat kuin aatelisherroja. Silloin tunsin itsessäni rohkeutta, hengen nousua, älyn terävyyttä ja kykyä kaikkeen; mutta ilmeisesti nuo onnelliset mielentilat eivät olleet pysyväisiä, sillä tähän saakka en ole kyennyt päättämään mitään mainittavaa uraa. Oli miten oli, nuo seikat ovat usein aiheena yksinpuheluissani, joita voitte kehittää ja selitellä miten mielenne tekee, kunhan vain teette niistä sen johtopäätöksen, että tiedän, mitä on itsensä halveksiminen eli tuo omantunnon vaiva, joka johtuu luonnon meille jakamien lahjojen hyödyttömiksi jättämisestä: se on kaikista julmin. Olisi melkein yhtä hyvä, että olisi jäänyt kerrassaan syntymättä.

(Kuuntelin häntä, ja hänen esittäessään parittajan ja tämän viettelemän nuoren tytön kohtausta, riehui rinnassani kaksi vastakkaista tunnevirtausta, enkä tiennyt, antaisinko vallan naurunhalulle vai suuttumuksen puuskalle. Minun oli tukala olla; monet kerrat esti naurunpurskahdus suuttumukseni purkautumasta esiin, monet kerrat päätti sydämeni pohjalta kohoava suuttumus naurunpurskahduksen. Moinen älyn terävyys ja moinen halpamielisyys, niin oikeat ja vuoroin taas niin kierot ajatukset, niin perinpohjainen tunteiden turmelus, niin täydellinen riettaus ja niin tavaton suorapuheisuus saivat minut ymmälle. Hän huomasi minussa vallitsevan ristiriidan ja kysyi minulta:) Mikä teitä vaivaa?

Minä. Ei mikään.

Hän. Mielenne näyttää olevan kuohuksissa.

Minä. Niin onkin.

Hän. No mutta minkä neuvon minulle annatte?

Minä. Että puhutte jostakin muusta. Voi, mihin viheliäiseen tilaan olette alentunut, onneton!

Hän. Myönnän sen. Mutta älkäähän kuitenkaan liiaksi surko tilaani; kun puhuin teille avomielisesti, niin ei ollut tarkoitukseni pahoittaa mieltänne. Noiden ihmisten parissa ollessani olen tehnyt vähän säästöjä. Muistakaahan, ettei minulla ollut mitään tarpeita, ei kerrassaan mitään, ja että minulle annettiin niin paljon taskurahoja. (Hän alkoi taas lyödä otsaansa toisella nyrkillään, purra huultansa ja harhailevin katsein mulkoilla kattoon, jatkaen:) Se oli minulle suorastaan liiketoimi; olen pannut yhtä ja toista säästöön; mikäli aikaa kului, sikäli sain enemmän kerätyksi.

Minä. Menetetyksi, kai tahdotte sanoa.

Hän. En, en, kerätyksi. Rikastuuhan sitä joka hetki: yksi elonpäivä vähemmän tahi taaleri lisää, se on aivan sama. Pääasia on, että esteettömästi saa käydyksi tarpeellaan, *o stercus pretiosum!* Kas siinä elämän suuri tulos kaikissa säädyissä. Viimeisellä hetkellä kaikki ovat yhtä rikkaita: sekä Samuel Bernard,[55] joka riistäen, raastaen ja vararikoin kerää ja jättää jälkeensä kaksikymmentäseitsemän miljoonaa kullassa, että Rameau, joka ei jätä jälkeensä mitään, ja jolle armeliaat ihmiset hankkivat sen käärinliinankin, johon hänet peitetään. Kuollut ei kuule kirkonkellojen soittoa; turhaan sata pappia hänen tähtensä huutaa kurkkunsa käheäksi, turhaan hänen edellään ja jäljessään kulkee pitkä jono palavia soihtuja; hänen sielunsa ei astele juhlamenojen ohjaajan rinnalla. Maadunko marmorin alla vai maan povessa, niin maadun yhtäkaikki. Onko minulla arkkuni ympärillä punaiset orpolapset ja siniset orpolapset,[56] vai eikö ole ketään, mitäpä siitä? Ja sitten, näettehän tämän ranteen. Se oli niin lemmon kankea; nämä kymmenen sormeaa, ne olivat kuin yhtä monta puiseen kämmeneen lyötyä palikkaa; ja nämä jänteet, ne olivat kuin vanhat nahkanuorat, kuivemmat, kankeammat, taipumattomammat kuin sorvarin pyöränsä ympärillä käyttämät; mutta minäpä olen niitä niin vaivannut, niin murjonut ja vatvonut. Etkö aio liikkua? Mutta minäpä, jumaliste, sanon, että sinun täytyy liikkua, ja siitä et pääse mihinkään...

(Ja tämän sanoessaan oli hän oikealla kädellään tarttunut vasemman sormiin ja ranteeseen ja taivutteli niitä ylös- ja alaspäin; sormien päät koskettivat käsivartta, niiden nivelet rusahtelivat; pelkäsin, että niiden luut eivät enää koskaan asettuisi sijoilleen.)

Minä. Varokaa, — sanoin hänelle, — teette vielä itsestänne raajarikon.

Hän. Älkää pelätkö! Ne ovat siihen harjaantuneet. Jo kymmenen vuotta olen niille näyttänyt vielä paljon pahempaakin kyytiä. Vastoin tahtoaankin on niiden riiviöiden vain täytyntä siihen tottua ja oppia asettumaan koskettimille ja lentelemään soittimen kielillä. Niinpä se nyt käy kuin käykin.

(Samalla hän asettuu viulunsoittajan asentoon; hän hyräilee ääneen erästä Locatelli'n[57] allegroa; hänen oikea käsivartensa jäljittelee jousen liikkeitä; vasen käsi sormineen näyttää liikuskelevan edes takaisin pitkän soittimen kaulaa. Jos hän tulee vetäisseeksi epäpuhtaan sävelen, niin hän pysähtyy, hän pingoittaa tahi höllittää kieltä, hän näpättyä sitä kynnellään, koettaakseen, onko se vireessä; hän jatkaa kappaletta siitä, mihin sen keskeytti. Hän polkee tahtia jalallaan, pää, jalat, kädet, käsivarret, koko hänen ruumiinsa teutaroi samoin kuin olette joskus *concert sprituellissä*[58] nähneet Ferrari'n[59] tahi Chiabranin[60] tahi jonkun muun soittotaiturin kouristuksentapaisissa liikkeissä, näyttäen olevan samassa kidutuksen tilassa ja tehden minuun melkein saman tuskallisen vaikutuksen; sillä eikö ole tuskallista nähdä ikäänkuin kiduttajan kourissa se henkilö, joka koettaa kuvata meille jotakin nautintoa? Laskekaa verho tuon miehen ja minun väliin, jottei minun tarvitse häntä nähdä, jos hänen välttämättä pitää edessäni näytellä piinapenkkiin vedettyä rikoksentekijää. Jos kesken noiden levottomien liikkeiden ja noiden huudahdusten sattui jokin hidastuma, jokin tuollainen sulosointuinen kohta, jossa jousi liukuu verkalleen useilla kielillä yhtäkaikaa, niin levisi hänen kasvoilleen hurmiomainen ilme, hänen äänensä vienoni, hän kuunteli itseään ihastuneena; ihan varmaan soinnut kaikuivat hänen korvissaan ja minunkin korvissani. Sitten hän pisti soittimensa vasempaan kainaloonsa samalla kädellä, missä hän sitä piti, laski alas oikean kätensä jousineen ja sanoi minulle:) Noh! Mitäs tästä arvelette?

Minä. Mainiota!

Hän. Näyttäähän se sujuvan; se soi jokseenkin niin kuin muillakin...

(Ja samassa hän kyyristyi kuten soittoniekka asettuessaan klaverin ääreen.)

Minä. Pyydän, säästäkää itseänne ja minua.

Hän. En, en; kun kerran olen saanut teidät käsiini, täytyy teidän kuunnella minua. En huoli kiitoksesta, joka minulle annetaan, tietämättä miksi. Sitten keuhutte minua varmemmalla vakaumuksella, ja niin saan ehkä oppilaan lisää.

Minä. Minulla on niin vähän tuttavlia. Te väsyttätte itsenne aivan hukkaan.

Hän. Minä en väsy koskaan.

(Kun näin, että yritykseni sääliä miestä — viulusonaatin esitettyään hän näet oli aivan läpimärkänä hiestä — olisivat turhat, päätin antaa hänen tehdä tahtonsa. Siinä hän nyt istui klaverin ääressä, polvet koukussa, pää pystyssä, katsellen kattoon, niinkuin hän siellä olisi nähnyt nuottipartituurin, laulaen, soitellen alkuhaavelmiaan, esittäen jotakin Alberti'n[61] tahi Galuppi'n[62] kappaletta, en tiedä kummanko. Hänen äänensä liikkui tuulen nopeudella, ja sormet lentelivät koskettimilla, milloin heittäen diskantin ja rummuttaen bassoa, milloin heittäen säestysosan ja palaten taas diskanttiin. Intohimot ajelivat toisiaan hänen kasvoillaan; niillä saattoi erottaa hellyyttä, suuttumusta, nautintoa, tuskaa;

saattoi tuntea piano- ja fortekohdat, ja minua taitavampi kuulija olisi aivan varmaan tuntenut kappaleen sen rytmistä, luonteesta, hänen kasvojensa eleistä ja muutamista laulun hahmosävelistä, joita häneltä silloin tällöin pääsi kuuluviin. Mutta omituisinta oli, että hän toisinaan haparoi, aloitti uudestaan, niinkuin olisi erehtynyt, ja harmitteli, ettei tuo samainen kappale enää ollut täysin hänen sormiensa hallittavissa.) No niin, — sanoi hän, ojentautuen jälleen suoraksi ja pyyhkien hikipisaroita, jotka valuivat pitkin hänen poskiaan, — näettehän, että meilläkin osataan sijoittaa enennetty kvartti, ylinouseva kvintti, ja että kvinttisarjain tasoitus ei ole meille mitään outoa. Nuo enharmoniset sävelkulut, joista setä rakas on pitänyt niin suurta huutoa, eivät ole ylivoimaisia vaikeuksia; niistä kyllä suoriudumme.

Minä. Olette nähnyt paljon vaivaa näyttääksenne minulle, että olette sangen taitava; olisinhan toki varsin hyvin voinut uskoa teidän pelkkää sanaannekin.

Hän. Sangen taitava! En toki! Ammattini tosin taidan kutakuinkin, ja siinäpä sitä onkin enemmän kuin tarpeeksi; sillä onko tässä maassa pakko osata sitä mitä opettaa?

Minä. Ei enempää kuin sitäkään, mitä oppii.

Hän. Oikein, hitto vie! Aivan oikein! Kuulkaas, herra filosofi, käsi omalletunnollenne, sanokaa suoraan: oli aika, jolloin ette ollut äveriäs[63] niinkuin nykyään.

Minä. Enpä vielä kovinkaan.

Hän. Mutta ettepä menisi enää Luxembourgiin[64] kesällä... Muistattehan?...

Minä. Olkaahan vaiti! Kyllä muistan.

Hän. Harmaa nukkkaverkainen lievetakki yllä.

Minä. Niin, niin.

Hän. Nukkavieru toiselta sivulta, hihansuut rikki ja jalassa mustat villasukat, takaa valkealla langalla parsitut.

Minä. Ka niin, niin; aivan niinkuin suvaitsette.

Hän. Mitä teitte silloin Allée des Soupirs[65] käytävällä?

Minä. Aika surkean vaikutuksen.

Hän. Sieltä lähdettyänne tallustelitte jalan katukivillä?

Minä. Niinpä niin.

Hän. Annoitte matematiikan tunteja?

Minä. Osaamatta sitä sanaakaan. Sitähän kai tahdoitte tietää, eikö niin?

Hän. Niin juuri.

Minä. Opin itse opettaessani muita, ja pääsin eräiden oppilasten kanssa hyvin tuloksiin.

Hän. Mahdollista; mutta musiikin ei ole laita sama kuin algebran tahi geometrian. Nyt, kun olette suuri herra...

Minä. Enpä niinkään suuri.

Hän. Kun teillä on rahoja taskussa...

Minä. Varsin vähän.

Hän. Niin kustannatte opettajia tyttärelle.[66]

Minä. En vielä; hänen kasvatuksensa on hänen äitinsä[67] hoteissa; sillä kotirauha täytyy olla.

Hän. Kotirauha? Jumaliste, sen saa vain, jos on palvelija tahi herra, ja herrahan sitä olla pitää... Minulla oli vaimo[68]... Jumala olkoon hänen sielullensa armollinen! mutta kun joskus sattui, että hän rupesi nenittelemään, niin tein minä pystyn, panin ukkos-ääneni jyrisemään ja sanoin niinkuin Jumala: "Tulkoon valkeus!" ja valkeus tuli. Ja niinpä emme neljän vuoden aikana sanoneetkaan edes kymmentä pahaa sanaa toisillemme. Kuinka vanha on lapsenne?

Minä. Mitäpä se tähän kuuluu?

Hän. Kuinka vanha on lapsenne?

Minä. No mitä hittoja! jättäkäämme rauhaan lapseni ja hänen ikänsä, ja puhukaamme opettajista, jotka hän saa.

Hän. En totta jumaliste tiedä mitään niin itsepäistä kuin on filosofi! Jos rukoilisi teitä oikein nöyrästi, niin eikö voisi hänen ylhäisyydeltään filosofilta saada tietää, kuinka vanha suunnilleen neiti hänen tyttärensä saattanee olla?

Minä. Otaksukaa hänet kahdeksanvuotiaaksi.

Hän. Kahdeksanvuotias! Jo neljä vuotta olisi hänellä pitänyt olla sormensa koskettimilla.

Minä. Mutta entäpä jos en kovinkaan huoli panna hänen kasvatsohjelmaansa ainetta, joka vaatii niin pitkällistä työtä, ja josta on niin vähän hyötyä.

Hän. No mitäs sitten aiotte antaa hänen oppia, jos saan kysyä?

Minä. Käyttämään järkeänsä oikein, jos mahdollista; harvinainen kyky miehillä ja vielä harvinaisempi naisilla.

Hän. Äh! Antakaa te hänen olla millainen hupakko tahansa, kunhan hän vain on sievä, hauska ja keimeä.

Minä. Koska luonto on kohdellut häntä niin tylästi, että antoi hänelle hentoisen ruumiin ja herkkätunteisen sielun, ja jätti hänet alttiiksi samoille elämän kärsimyksille kuin jos hänellä olisi vankka ruumis ja vaskinen sydän, niin opetan hänet, jos voin, kestäämään ne rohkeasti.

Hän. Äh! Antakaa te hänen itkeä, veikistellä, olla äreähermoinen niinkuin muutkin, kunhan hän vain on sievä, hauska ja keimeä. Mitä? Eikö tanssinopetusta?

Minä. Sen verran vain, että oppii tekemään kumarruksen, saapi säädylisen ryhdin, osaa esiintyä miellyttävästi ja kävellä kunnollisesti.

Hän. Eikö laulunopetusta?

Minä. Sen verran vain, että oppii hyvin ääntämään.

Hän. Eikö musiikinopetusta?

Minä. Jos löytyisi joku hyvä harmoniaopin opettaja, niin uskoisin hänet kernaasti hänen ohjattavakseen pari tuntia päivässä vuoden tahi parin ajan, en enempää.

Hän. Ja syrjäyttämienne tärkeiden aineiden sijaan...?

Minä. Panen kielioppia, tarujen lukemista, historiaa, maantietoa, jonkinverran piirustusta ja paljon siveysoppia.

Hän. Kuinka helppo minun olisikaan todistaa teille kaikkien noiden tietojen tarpeettomuus maailmassa sellaisessa kuin meidän on! Sanoinko tarpeettomuus? ehkä vaarallisuuskin! Mutta tyydyn tällä kertaa yhteen kysymykseen: Täytyy kai hänellä olla opettaja tahi parikin?

Minä. Totta kai.

Hän. Aha! Siinä sitä taas ollaan. Ja nuo opettajat, luuletteko, että he osaavat kielioppia, taruja, historiaa, maantietoa, siveysoppia, jota heidän on määrä hänelle opettaa? Joutavia, hyvä herraseni, joutavia! Jos he osaisivat noita aineita kylliksi, opettaakseen niitä, niin he eivät niitä opettaisi.

Minä. Miksi eivät?

Hän. Siksi, että heiltä olisi mennyt koko heidän elinaikansa niiden opiskelemiseen. Täytyy olla syvällisesti perehtynyt taiteeseen tahi tieteeseen, osataksaan hyvin sen alkeet. Klassillisia teoksia osaavat kirjoittaa vain ne, jotka ovat harmaantuneet ammatissaan; keskikohdat ja loppu ne vasta luovat valoa alun hämäryyteen. Kysykää ystävältänne herra d'Alembertiltä,[69] matemaattisen tieteen johtomieheltä, pitäisikö hän itseään liian hyvänä esittääkseen sen alkeita. Vasta kolme-, neljäkymmentä vuotta harjoiteltuaan on setäni alkanut päästä jonkinmoiseen selvyteen musiikin teorian syvyyksistä.

Minä. Sinä hupsu! Sinä hupsujen hupsu! — huudahdin, — miten on mahdollista, että sinun pääpahaisessasi on niin oikeita ajatuksia ja niin paljon mielettömyyksiä sekaisin?

Hän. Kuka pahus sen tietää? Sattuma se niitä sinne heittelee, ja ne jäävät sinne. Se vain on varmaa,

että kun ei tiedä kaikkea, niin ei tiedä mitään kunnolleen; ei tiedä, mihin jokin seikka johtaa, mistä toinen johtuu, mihin tämä ja tuo tulee sijoittaa, kummanko tulee kulkea edellä, missä toinen on paremmin paikallaan. Voiko opettaa hyvin ilman oikeata menetelmää, ja entäs menetelmä, mistä se syntyy? Katsokaas, hyvä herra filosofi, minulla on se luulo, että fysiikka aina tulee olemaan köyhä tiede, kuin vesipisara, otettu neulankärjellä aavasta valtamerestä, kuin sorajyvä, lohkaistu Alppien ketjusta. Ja mitä sitten ilmiöiden perussyiden etsintä! Totta tosiaan, olisi yhtä hyvä olla tietämättä mitään, kuin tietää niin vähän ja niin huonosti; ja juuri niin oli minun laitani, kun rupesin säästyksen opettajaksi. Mitä te mietiskelette?

Minä. Ajattelen, että kaikki tuo, mitä juuri sanoitte minulle, on pikemmin ensikuulemalla häikäisevää kuin paikkansapitävää. Mutta se sikseen; sanoitte antaneenne säästyksen ja sävellystaidon opetusta?

Hän. Niin.

Minä. Ettekä itse osannut niitä ensinkään?

Hän. En, toden totta! Ja silti olivat pahempia kuin minä ne, jotka luulivat jotakin osaavansa. Minä en ainakaan pilannut lasten arvostelukykyä enkä käsiä. Kun he, siirtyessään minulta hyvälle opettajalle, eivät olleet mitään oppineet, niin ei heillä ainakaan ollut mitään unohdettavaa, ja sikäli oli aina säästynyt rahaa ja aikaa.

Minä. Miten te menettelitte?

Hän. Niinkuin he kaikki menettelevät. Saavuin paikalle, heittäysin tuolille. "Kuinka ilma on rumaa! Kuinka katukivien polkeminen on väsyttävää!" Lavertelin joitakin uutisia: "Neiti Lemierren[70] piti näytellä Vestan neitsyen osaa uudessa oopperassa, mutta hän on jo toistamiseen raskaana; ei tiedetä, kuka hänen sijaisekseen saadaan. Neiti Arnould[71] on tehnyt eron pikku kreivistään,[72] kerrotaan, että hän on kaupoissa Bertinin kanssa. Pikku kreivi on kuitenkin keksinyt herra Montami'n[73] posliinin. Laulunharrastajain viime konsertissa oli eräs italialainen neiti, joka lauloi kuin enkeli. Se Préville[74] se on harvinainen otus. Hänet pitää nähdä *Rakastelevassa Merkuriuksessa*;^[75] arvoituskohtaus on verrattoman koomillinen!... Tuo Dumesnil[76] raukka, hän ei enää tiedä, mitä sanoo, ei mitä tekee... Kas niin, neiti, ottakaapa kirjanne!..." Ja sillävälillä kun neiti, pitämättä mitään kiirettä, etsii kirjaansa, jonka hän on hukannut, sillävälillä kun kutsutaan kamarineitsyt, jota torutaan, minä jatkan: "Se Clairon on tosiaankin käsittämätön. Puhutaan eräistä hyvin hullunpäiväisistä naimiskaupoista: sen neiti ... mikä hänen nimensä nyt taas onkaan? pikku naikkonen, jota ... piti aljonaan, jolle hän teki pari kolme lasta, jota niin monet muutkin olivat jo pitäneet."

— Älkäähän toki, Rameau, te laskette loruja; se ei ole mahdollista.

— Minä en laske loruja; jopa kerrotaan, että kaupat on tehty. Huhuillaan, että Voltaire on kuollut; parempi onkin.

— Kuinka niin parempi?

— Varmaankin häneltä taas ilmestyy jokin kelpo ilveily; hänenhän on tapana kuolla aina paria viikkoa sitä ennen.

Mitäs teille vielä sanon? Kerroin eräitä rivoja juttuja, niissä taloissa kuulemiani, joissa olin käynyt; me olemme, näet, kaikki aika juorukontteja. Tein ilveilijäntemppujani, minua kuunneltiin, naurettiin, huudettiin: "Hän on aina ihastuttava!" Sillävälillä oli tuo neidin kirja löytynyt nojatuolin alta, missä koiran- tahi kissanpentu oli sitä laahustellut, pureskellut ja repostellut. Hän istuutui klaverinsa ääreen; ensin hän jyristeli sitä yksin; sitten minä lähestyin, annettuani hyväksyvän merkin äidille.

Äiti: "Sujuuhan se kokolailla; ei tarvittaisi muuta kuin hyvää tahtoa, mutta sitä ei ole; tuhlataan mieluummin aika jaaritteluun, turhanaikaisiin pikku käsitöihin, juoksenteluun ja ties mihin. Tuskin olette lähtenyt, kun kirja paiskataan kiinni, ja vasta palatessanne se taas avataan. Ettekä tekään häntä koskaan toru."

Sillävälillä, kun toki jotakin täytyi tehdä, tartuin hänen käsiinsä ja asetin ne toisin; harmittelin, huusin: "Soi, soi, soi, neitiseni, sehän on soi".^[77]

Äiti: "Tyttö, sinä, eikö sinulla ole ollenkaan korvaa? Minäkin, vaikken ole klaverin ääressä, enkä katso kirjaan, minäkin tunnen, että sen pitää olla soi. Sinähän vaivaat herra opettajaa äärettömästi. En voi käsittää hänen kärsivällisyyttään. Et ensinkään pane mieleesi, mitä hän sinulle sanoo. Et edisty ensinkään..."

Silloin minä vähän lievensin näiden iskujen vaikutusta ja sanoin päätäni kohauttaen: "Anteeksi, hyvä rouva, anteeksi! Se voisi sujua paremmin, jos neiti tahtoisi, jos hän harjoittelisi hiukan; mutta eihän se

niin huonostikaan mene."

Äiti: "Teinä pitäisin häntä vuoden yhden ja saman kappaleen kimpussa."

— "Oh! sen sanon, ettei hän siitä pääse, ennenkuin on voittanut kaikki vaikeudet, ja se ei kestäkään niin kauan kuin rouva luulee."

— "Herra Rameau, te imartelette häntä, te olette liian hyväntahtoinen. Kas siinä nyt ainoa, mitä hän koko tunnilta panee mieleensä, ja sitä hän kyllä osaa minulle hokea, kun niiksi tulee."

Tunti kului; oppilaani ojensi minulle pikku tuntilippuni, tehden tanssinopettajaltaan oppimansa siron käsivarrenliikkeen ja kumarruksen; pistin sen taskuuni, ja äiti samassa virkahti: "Sangen hyvin tehty, tyttöseni! Jos Favillier[78] olisi läsnä, taputtaisi hän sinulle käsiään..." Pakisin vielä hetkisen kohteliaisuuden vuoksi; sitten poistuin, ja sitä nyt sitten siihen aikaan sanottiin säestystunniksi.

Minä. Entäs nykyään, onko asia nyt toisin?

Hän. Totta jumaliste! sen saatte uskoa. Tulen paikalle, olen vakavan näköinen; heitän kiireesti käsipuuhkani, avaan klaverin, koettelen koskettimia; olen aina kiireissäni. Jos saan hetkenkään odottaa, huudan kuin jos minulta varastettaisiin taaleri: tunnin kuluttua täytyy minun olla siellä ja siellä, kahden tunnin päästä rouva herttuatar sen ja sen luona; minua odotetaan päivällisille erään kauniin markiisittaren luo, ja sieltä päästyä on konsertti herra parooni Baggella.[79] Rue Neuve-des-Petits-Champsin varrella.

Minä. Ja kuitenkin teitä ei odoteta missään.

Hän. Se on totta.

Minä. Ja miksi käytätte kaikkia noita halpamaisia pikku metkuja?

Hän. Halpamaisiako? Kuinka niin, jos saan kysyä? Ne ovat tavanmukaisia minun ammatissani; eihän minun arvoni siitä alene, että teen niinkuin kaikki muutkin. Enhän minä ole niitä keksinyt, ja menettelinpä omituisesti ja kömpelösti, ellen niihin mukautuisi. Totta kyllä, tiedän varsin hyvin, että jos rupeatte sovittamaan tähän eräitä ties minkä moraalin yleisiä periaatteita, joita kaikki saarnaavat ja joita ei yksikään käytännössä noudata, niin huomataan, että valkoinen on mustaa ja musta valkeaa. Mutta, herra filosofi, on olemassa yleisomatunto, samoin kuin on olemassa yleis-kielioppi, ja sitten kussakin kielessä poikkeuksia, joita te tiedemiehet nimitätte! ... no! auttakaahan minua toki, id...

Minä. Idiotismeiksi.

Hän. Aivan oikein. Noniin! Kullakin ammatilla on poikkeuksensa yleis-omastatunnosta, joita tekisi mieleni nimittää ammatti-idiotismeiksi.

Minä. Ymmärrän. Fontenelle[80] puhuu hyvin, kirjoittaa hyvin, vaikka hänen tyylinsä vilisee ranskankielen idiotismeja.

Hän. Ja hallitsija, ministeri, finanssimies, hallintovirkamies, sotilas, kirjailija, asianajaja, prokuraattori, kauppamies, pankkiiri, käsityöläinen, laulunopettaja, tanssinopettaja ovat hyvin kunnan ihmisiä, vaikka heidän käytöksensä poikkeaaakin useissa kohdin yleis-omastatunnosta ja on täynnä moraalisia idiotismeja. Kuta iäkkäämpi olojen järjestys on, sitä enemmän on idiotismeja; kuta onnettommammat ovat ajat, sitä enemmän idiotismit lisääntyvät. Minkä arvoinen mies, sen arvoinen ammatti, ja niin molemmin puolin. Lopulta, minkä arvoinen ammatti, sen arvoinen mies. Niinpä sitten kukin koettaa mikäli mahdollista nostaa arvoon ammattinsa.

Minä. Kaikesta tuosta kääntelystä ja vääntelystä käsitän selvästi vain sen, että on vähän rehellisesti harjoitettuja ammatteja, tahi vähän ammatissaan rehellisiä ihmisiä.

Hän. Hyvä! Niitä ei ole ollenkaan; mutta sen sijaan on vähän ihmisiä, jotka ovat veijareita puotinsa ulkopuolella; ja kaikki kävisi kutakuinkin hyvin, ellei olisi eräitä ihmisiä, joita sanotaan ahkeriksi, täsmällisiksi, jotka ankarasti täyttävät velvollisuutensa tinkimättä, tahi, mikä vetää yhteen, ovat aina puodissaan ja harjoittavat ammattiaan aamusta iltaan, eivätkä muuta tee. Hepä ovatkin ainoat, jotka rikastuvat ja joita pidetään arvossa.

Minä. Suurten idiotismiensa vuoksi.

Hän. Aivan niin! Huomaan, että olette ymmärtänyt minut. No, nyt on melkein kaikkien ammattien yhteisenä idiotismina — niitä, näette, on kaikille maille, kaikille ajoille yhteisiä, niinkuin on yhteisiä tyhmyyksiä — yhteisenä idiotismina on hankkia niin paljon liiketuttavia kuin mahdollista; yhteisenä tyhmyytenä on luulla, että taitavin on se, jolla on niitä eniten. Kas siinä kaksi poikkeusta yleis-

omastatunnosta, joihin täytyy taipua. Ne ovat tavallaan kuin luottoa, eivät mitään itsessään, mutta niillä on arvonsa yleisen mielipiteen vuoksi. On sanottu, että hyvä maine on arvokkaampi kuin kultainen vyö, mutta kellä on hyvä maine, sillä ei ole kultaista vyötä, ja huomaan nykyään, että kellä on kultainen vyö, siltä taasen puuttuu mainetta. Täytyy, jos mahdollista, omistaa sekä maine että vyö, ja se on pyrkimyksenäni, kun valvon etujani sillä, mitä te sanotte halpamaisiksi tempuiksi, alentaviksi pikku metkuiksi. Annan tuntini, ja annan sen hyvin, kas siinä yleinen sääntö; uskottelen, että minulla on niitä annettavana enemmän kuin päivässä tunteja, kas siinä idiotismi.

Minä. No annatteko sitten hyvää opetusta?

Hän. Annan, kokolailla, mukiinmenevää. Rakkaan setäni pohjabasso[81] on tehnyt tuon kaiken varsin yksinkertaiseksi. Ennen minä varastin oppilaani rahat, niin, minä varastin ne, se on varmaa; nyt minä ne ansaitseen, ainakin yhtä hyvin kuin muutkin.

Minä. No varastitteko ne hyvällä omallatunnolla?

Hän. Oh! hyvällä omallatunnolla. Sanotaan, että jos varas varastaa toiselta, niin paholainen sille nauraa. Vanhemmilla oli määrättömiä rikkauksia, Jumala ties miten hankittuja; he olivat hovihenkilöitä, finanssimiehiä, suurkauppiaita, pankkiireja, liikemiehiä; minä autoin heitä luovuttamaan takaisin saaliinsa, minä ja joukko muita, joita he käyttivät niinkuin minua. Luonnossa kaikki lajit syövät toisiansa; kaikki luokat syövät toisiansa yhteiskunnassa. Me kohtelemme toisiamme ansion mukaan, lain siihen sekaantumatta. Ennen neiti Deschamps,[82] nyt neiti Guimard[83] kostaa prinssin puolesta finanssimiehelle; ja muotikauppias, jalokivikauppias, verhoilija, liinavaatteiden ompelijatar, huijari, kamarineito, kokki, satulaseppä, ne taas kostavat finanssimiehen puolesta neiti Deschampsille. Ja kaikessa tässä joutuu ainoastaan tyhmyri tahi saamaton nahjus kärsimään, saamatta ketään nyljetyksi, ja se on aivan oikein. Ja siitä näette, että nuo poikkeukset yleis-omastatunnosta tahi nuo moraali-idiotismit, joista pidetään niin suurta huutoa ja joita nimitetään konnankoukuiksi, eivät merkitse mitään, ja että, kun kaikki otetaan huomioon, tarvitsee vain katsoa asioita oikeasta näkökulmasta.

Minä. Teidän näkökulmaanne minä ihailen.

Hän. Ja entäs sitten puute ja kurjuus! Omantunnon ja kunniantunnon ääni on hyvin heikko, kun nälkä suolissa kiljuu. Lyhyesti, jos koskaan rikastun, niin täytyy minun tietysti maksaa takaisin, ja olenkin visusti päättänyt maksaa takaisin kaikin mahdollisin keinoin, ruokapöydässä, pelipöydässä, viinillä, itäisillä.

Minä. Mutta pelkäänpä, ettette koskaan rikastu.

Hän. Minäkin sitä vähän aavistan.

Minä. Mutta jos toisin kävisi, niin mitä tekisitte?

Hän. Tekisin niinkuin kaikki rikastuneet ryysyläiset: olisin röyhkein roisto mitä koskaan on nähty. Silloinpa kyllä muistaisin kaikki mitä he ovat antaneet minun kärsiä, ja maksaisin heille runsaasti takaisin kaikki heiltä kokemani loukkaukset. Pidän käskemisestä, ja aion käskeä. Kuulen kernaasti itseäni ylistettävän, ja minua tullaan ylistämään. Minulla on palkkalaisinani Villemorinin[84] koko joukkokunta, ja sanon heille, niinkuin minulle sanottiin: "Kas niin, lurjukset, keksikäpä minulle jotakin hauskaa!" ja sitä keksitään; "Häväiskäpä kunniallisia ihmisiä!" ja heitä häväistään, jos heitä vielä on maailmassa. Ja sitten meillä on tyttöjä; sinuttelemmme toisiamme, kun olemme päihtyneet; juomme itsemme humalaan, sepittelemmme juoruja, kaikenlaiset luonnottomuudet ja paheet rehoittavat keskuudessamme; sepä on oleva suloista! Me todistamme, että Voltaire ei ole mikään nero, että Buffon[85], joka aina astelee kankean juhllallisena kuin puujaloilla, on vain onton mahtipontinen pauhailija, että Montesquieu[86] ei ole muuta kuin kaunosielu; d'Alembertin[87] käskemme pysyä lestissään matematiikkansa alalla. Me pehmitämme pahanpäiväisiksi kaikki sellaiset pikku Catot[88] kuin teidät, jotka halveksivat meitä kateudesta, joiden vaatimattomuus on vain ylpeyden esiintymismuoto, ja joiden kohtuullisuus nautinnoissa on vain köyhyyden laatima laki. Ja musiikin, silloinkos vasta annamme musiikin soida!

Minä. Siitä arvokkaasta tavasta, jolla käyttäisitte rikkautta, huomaan, kuinka kovin on vahinko, että olette köyhä kuin kerjäläinen. Eläisittepä tosiaan tavalla, joka olisi sangen suureksi kunniaksi ihmisluvulle, hyvin hyödyllinen kansalaisillenne, ja josta itsekin voisitte olla varsin ylpeä.

Hän. Luulenpa, että laskette ivaa minusta, herra filosofi. Ettepä tiedä kenen kanssa leikittelette. Ette aavista, että minä tällä hetkellä edustan tärkeintä osaa kaupungista ja hovista. Meidän rikkaamme, kaikkensaätyiset, ovat sanoneet itselleen tahi eivät ole sanoneet samaa, mitä minä teille olen uskonut, mutta tosiasia on, että se elämä, jota minä heidän asemassaan viettäisin, on tarkalleen se, jota he nyt viettävät. Kas sellaisia te nyt olette! Te luulette, että sama onni on luotu kaikkia varten. Mikä kummallinen harhanäky! Teidän onnenne edellyttää jossakin määrin romaanimaista mieluuntaa, jota

meillä ei ole, omituista sielua, aivan erikoista makua. Te koristatte tuon eriskummaisuuden hyveen nimellä, te sanotte sitä filosofiaksi; mutta tuo hyve, tuo filosofia, soveltuvatko ne kaikille ihmisille? Ken voi, se niitä hankkii, ken voi, se niitä pitää. Kuvitelkaahan koko maailma viisaaksi ja filosofiseksi; myöntäkää, että se olisi saakelin ikävä. Ei, kuulkaas, eläköön Salomon filosofia, Salomon viisaus! Juoda hyviä viinejä, ahmia herkullisia ruokia, makuutella kauniita naisia, levätä oikein pehmeillä vuoteilla; muu kaikki paitsi se on joutavaa.

Minä. Mitä? Entäs isänmaansa puolustaminen?

Hän. Turhaa! Isänmaata ei enää ole; pohjoisnavalta eteläiselle saakka näen vain tyranneja ja orjia.

Minä. Entäs ystäviensä palveleminen?

Hän. Turhaa! Onko kellään ystäviä? Ja jos niitä olisikin, pitäisikö niistä tehdä kiittämättömiä? Katsokaa vain tarkkaan, niin näette, että melkein aina saa kiittämättömyyttä palkaksi tehdyistä palveluksista. Kiitollisuus on taakka, ja kaiken taakan tahtoo kukin kernaasti luoda niskoiltaan.

Minä. Entäs ammatin omistaminen yhteiskunnassa, ja sen asettamien velvollisuuksien täyttäminen?

Hän. Turhaa! Mitä sillä on väliä, onko ammattia vai ei, kunhan vain on rikas? Eihän kukaan kumminkaan rupea mihinkään ammattiin muuta varten kuin rikastuakseen. Velvollisuuksiensa täyttäminen, mihin se viepi? Kateuteen, levottomuuksiin, vainoon. Pääseekö sillä tavoin eteenpäin maailmassa? Pokkuroikaa, hitto vieköön, seurustelkaa ylhäisten piireissä, tutkikaa heidän mielitekojaan, antautukaa heidän oikkujensa kätyriksi, palvelkaa heidän paheitaan, hyväksykää heidän vääryytensä, siinä koko salaisuus.

Minä. Entä lastensa kasvatuksen valvominen?

Hän. Joutavaa! Se on opettajan asia.

Minä. Entä jos tuo opettaja, teidän periaatteittenne mukaisesti, laiminlyö velvollisuutensa, kuka siitä saa rangaistuksen?

Hän. En totisesti ainakaan minä, mutta ehkä tyttäreni mies tahi poikani vaimo.

Minä. Entä jos he molemmat antautuvat irstailuun ja paheisiin?

Hän. Se on heidän säätynsä mukaista.

Minä. Jos he tahraavat kunniansa?

Hän. Tehköön ihminen mitä tahansa, niin hän ei voi tahrata kunniaansa, jos hän on rikas.

Minä. Jos he hävittävät omaisuutensa?

Hän. Sitä pahempi heille!

Minä. Saatan päättää, että jos kerran ette katsonut tarpeelliseksi valvoa vaimonne, lastenne ja palvelijainne käytöstä, niin voisitte myöskin helposti heittää hunningolle taloudelliset asianne.

Hän. Anteeksi! On toisinaan vaikeata saada hankituksi rahaa, ja on varovaista ryhtyä ajoissa toimiin sitä varten.

Minä. Vaimostanne te kai ette paljoa huolehdi?

Hän. En ollenkaan, jos suvaitsette. Paras menettelytapa, luulen ma, jota voi noudattaa rakkaaseen puolisoonsa nähden, on tehdä mikä hänelle on sopivaa. Eikös yhteiskunta juuri teidän mielipiteenne mukaan olisi sangen hauska, jos jokainen siinä hoitaisi asiansa?

Minä. Miksikä ei? Ilta ei ole minusta koskaan niin kaunis kuin silloin, kun olen tyytyväinen aamuhetkiini.

Hän. Ei minustakaan.

Minä. Hienon maailman ihmiset tekee niin vaateliaiksi heidän ajanvietteisiinsä nähden juuri heidän täydellinen toimetttömyytensä.

Hän. Älkää sitä luulko; he hyöriivät ja pyöriivät kovasti.

Minä. Kun he eivät koskaan väsytä itseään, niin he eivät myöskään koskaan tunne virkistystä.

Hän. Älkää luulkokaan; he ovat alati aivan uuvuksissa.

Minä. Huvitus on heille aina liiketoimi, ei koskaan tarve.

Hän. Sitä parempi; tarve on aina vaivaa.

Minä. Heille on kaikki kulunut. Heidän sielunsa tylsyy; se ikävystyy. Joka ottaisi heiltä hengen keskellä heidän rasittavaa ylellisyyttään, tekisi heille palveluksen; he eivät näet tunne onnesta muuta kuin sen osan, joka helpoimmin menettää viehätöksensä. En halveksi aistillisia nautintoja; minullakin on suu, jota hivelee hieno ruokalaji tahi herkullinen viini; minulla on sydän ja silmät, ja katselen mielelläni kaunista naista, nautin tuntiessani kädessäni hänen täyteläiset ja pyöreät rintansa, painaessani huuliani hänen huuliaan vastaan, ammentaessani hekumaa hänen katseistaan ja taintuessaani hänen syleilyssään. Joskus, ystäväni seurassa, kemuileminen, vaikkapa vähän remuavakin, ei ole minulle vastenmielistä. Mutta, en salaa sitä teiltä, minusta tuntuu vielä äärettömän paljon suloisemmalta, kun olen auttanut jotakuta onnetonta, vienyt päätökseen pulmallisen asian, antanut hyödyllisen neuvon, lukenut jotakin miellyttävää, kävellyt sydämelleni rakkaan miehen tahi naisen seurassa, viettänyt muutamia opettavaisia tunteja lasteni kanssa, kirjoittanut kauniin sivun, suorittanut ammattini tehtävät, lausunut rakastetulleni muutamia helliä ja lempeitä sanoja, jotka saavat hänet kietomaan käsivartensa kaulaani. Tunnen tekoja, joista, jos olisin ne tehnyt, antaisin koko omaisuuteni. *Mahomet* on ylevä teos; mutta mieluisempaa minulle olisi, että olisin palauttanut Calasin perheen[89] muiston jälleen kunniaansa. — Eräs tuttavistani oli paennut Carthagenaan; hän oli perheen nuorin poika seudulta, jossa vanhan käytäntötavan mukaan koko omaisuus siirtyy vanhimmalle pojalle. Siellä hän saa kuulla, että hänen vanhin veljensä, hemmoiteltu lapsi, riistettyään liian pehmeiltä vanhemmiltaan heidän koko omaisuutensa, oli ajanut heidät pois heidän maahovistaan, ja että kunnan vanhukset värjöttivät puutteessa eräessä pienessä maaseutukaupungissa. Mitä silloin tekee nuorin poika, joka vanhempainsa tylästi kohtelemana oli lähtenyt kauas pois onneansa koettamaan? Hän lähettää heille avustuksia, hän järjestää kiireesti liikeasiansa, palaa rikkaana, vie isänsä ja äitinsä takaisin heidän asuntoonsa, näyttää sisarensa. Ah, rakas Rameau, tuo mies katsoi sitä aikaa onnellisimmaksi elämässään; kyyneleet silmissä hän puhui siitä minulle; ja minäkin, kertoessani teille tämän, tunnen sydämeni sykähtelevän ilosta ja mielihyvä keskeyttää puheeni.

Hän. Te olette perin omituisia olentoja!

Minä. Te olette perin surkuteltavia olentoja, jos ette voi kuvitellakaan, että ihminen kohoaa kohtalonsa yläpuolelle, ja että on mahdotonta olla onneton edes kahden tuollaisen kauniin teon turvissa.

Hän. Se on sitä laatua onnellisuutta, että minun olisi vaikea siihen kotiutua, sillä sitä tapaa harvoin. Mutta pitäisikö siis arvelunne mukaan todella olla rehellinen mies?

Minä. Ollakseen onnellinen, ihan varmaan.

Hän. Mutta näenhän äärettömän paljon rehellisiä ihmisiä, jotka eivät ole onnellisia, ja äärettömän paljon ihmisiä, jotka ovat onnellisia, olematta rehellisiä.

Minä. Teistä vain näyttää siltä.

Hän. Ja miksi minulla nyt ei ole tietoa, mihin mennä illallista saamaan? Eikö juuri siksi, että minulla kerran edes hetken aikaa oli tervettä ihmisjärkeä ja suorutta.

Minä. Ei toki, vaan siksi, että teillä ei ole sitä ollut aina; te ette ajoissa tuntenut, että täytyi ennen kaikkea luoda itselleen toimeentulo, joka on riippumaton orjamaisuudesta.

Hän. Riippumaton tahi ei, se jonka olen itselleni luonut, on ainakin mukavin.

Minä. Ja vähimmin varma ja vähimmin kunniallinen.

Hän. Mutta enimmin tyhjäntoimittaja-, narri- ja hulltoliuonteeni mukainen.

Minä. Sen myönnän.

Hän. Ja kun nyt kerran voin luoda onneni paheilla, jotka ovat minulle luontaisia, jotka olen saanut työtä ja jotka säilytän vaivatta, jotka soveltuvat yhteen kansani tapojen kanssa, jotka ovat suojelijaini mielen mukaisia ja paremmin vastaavat heidän pikku yksityistarpeitaan kuin hyveet, näiden ollessa heille epämukavia ja ikäänkuin syytöksinä aamusta iltaan, niin olisipa ylen omituista, että rupeaisin kiusaamaan itseäni kuin kadotukseen tuomittu sielu, vääntääkseni koko olemukseni sijoiltaan ja tehdäkseni itseni toisenlaiseksi kuin olen, omaksuakseni luonteen, joka on omalleni vieras, ja ominaisuuksia, jotka ovat arvossapidettäviä — myönnän sen, enkä siitä kiistele —, mutta olisivat minulle vaivalloisia hankkia ja elämässä toteuttaa, eivätkä tuottaisi minulle mitään, — ehkäpä

pahempaa kuin ei mitään, nimittäin alituista ivaa rikasten taholta, joiden parista minunlaisteni kurjimusten on etsittävä elantonsa. Hyvettä ylistellään, mutta sitä vihataan, sitä kartetaan, sen on jäätävän kylmä; mutta tässä maailmassa täytyy pitää jalkansa lämpiminä; ja sitten se ihan varmaan panisi minut huonolle tuulelle: sillä miksi näkee niin usein, että jumaliset ovat niin tunteettomia, niin ikäviä, niin juroja? Siksi, että he ovat ottaneet suorittaakseen tehtävän, joka ei ole heille luonnollinen; he ovat kiusaantuneet, ja ken itse on kiusaantunut, on myöskin muille kiusaksi. Sellainen ei sovi minulle, eikä minun suosijoilleni; minun täytyy olla iloinen, liukas, hupainen, ilveilevä, hullunkurinen. Hyve vaatii kunnioittamista, ja kunnioittaminen on epämurkavaa; hyve vaatii ihailemista, ja ihaileminen ei ole hauskaa. Minä olen tekemisissä ihmisten kanssa, joita vaivaa ikävä, ja minun pitää saada heidät nauramaan. Nythän on niin, että nauramaan saa se, mikä on naurettavaa ja hassunpäiväistä; siis minun täytyy olla naurettava ja hassunpäiväinen. Ja jollei luonto olisi luonut minua sellaiseksi, niin yksinkertaisinta olisi koettaa näyttää siltä. Onneksi minun ei tarvitse teeskennellä; teeskentelijöitä on muutoinkin niin paljon kaikenkarvaisia, puhumattakaan niistä, jotka teeskentelevät itselleen. Tuo ritari de la Morlière[90], joka astelee lakki kallellaan, pää pystyssä, ja luo ohikulkijaan yliolkaisia katseita, — jonka vyöllä heilahtelee pitkä miekka, ja jolla on herjaussana valmiina huulillaan jokaiselle, kellä sellaista ei ole vyöllään; joka näyttää kuin tahtovan haastaa kaksintaisteluun kenen tahansa vastaan tulijan, — mitä hän tekee? — Kaiken voitavansa, saadakseen itsensä vakuutetuksi, että hän on urhea mies; mutta hän on kuin onkin pelkuri. Antakaa hänelle nenäpiuvi, ja hän ottaa sen kaikessa hiljaisuudessa vastaan. Jos tahdotte saada hänet pitämään pienempää suuta, niin korottakaa äänenne, näyttäkää hänelle keppiänne tahi potkaiskaa häntä pakaroilta. Aivan ällistyneenä huomattessaan itsensä pelkuriksi hän kysyy teiltä, kuka sen teille on sanonut, mistä te sen tiedätte; hän itse ei vielä edellisessä silmänräpäyksessä sitä tiennyt; pitkällinen ja totuttu urheuden apinoiminen oli häikäissyt häneltä silmät; hän oli niin kauan sitä elkeillyt, että viimein uskoi sen tosiasiksi. — Entäs tuo nainen, joka kurittaa lihaansa, käy vankiloissa ja kaikissa hyväntekeväisyys-kokouksissa, kävelee silmät maahan luotuina, eikä uskaltaisi katsahtaa miestä kasvoin, aina varuillaan aistiensa viettelystä vastaan? Eikö hänen sydämensä kaikesta tuosta huolimatta ole kuin tulella? Eikö häneltä pääse huokauksia? Eikö hänen aistillinen luontonsa nouse? Eivätkö himot häntä alituisesti ahdistaa? Eikö hänen mielikuvituksensa yön aikana loihdi hänen eteensä kohtauksia *Kartusiaanien ovenvartijasta*, Aretinon[91] kuvailemia asentoja? Miten hänen silloin käy? Mitä hänestä ajattelee hänen kamarineitonsa, noustessaan yöpuvussa vuoteeltaan ja rientäessään avuksi emännälleen, joka näyttää olevan kuoleman kielissä? "Justine hyvä, mene jälleen vuoteeseesi; ei emäntäsi *sinua* houreissaan kutsunut." — Entäs ystävä Rameau; jos hän jonakin päivänä alkaisi näytellä rikkouden, naisten, herkkuruokien, laiskottelun halveksimista, jos hän rupeaisi esiintymään muka Catona, niin mikä hän olisi? — teeskentelijä. Ei, kyllä Rameaun täytyy olla se mikä hän on, rosvoija, onnellinen rikasten rosvoojain parissa, eikä mikään hyveellä kerskailija tahi edes hyveellinen mieskään, joka syö leipäkannikkansa, yksin tahi ryysymekkojen seurassa. Ja puhuakseni suuni puhtaaksi, teidän onnellisuutenne, muutamain teidän kaltaistenne haaveilijain onnenkäsité ei minua tyydytä ensinkään.

Minä. Huomaan, ystäväiseni, että te ette tiedä mitä se on, ettekä edes kykene sitä oppimaan.

Hän. Sitä parempi, hiisi vieköön, sitä parempi! Se tappaisi minut nälkään, ikävään ja ehkä tunnonvaivoihin.

Minä. Niin ollen on ainoa neuvo, minkä voin teille antaa, että kiireimmän kautta palaatte tuohon taloon,[92] josta niin epäviisaasti olette ajattanut itsenne ulos.

Hän. Ja ettäkö teen sen, mitä vastaan teillä ei ole mitään sanottavaa sen varsinaisessa merkityksessä, mutta mikä kuvallisessa merkityksessä on minulle vähän vastenmielistä?

Minä. Sepä kummallista!

Hän. Siinä ei ole mitään kummallista. Voin kyllä olla halpamielinen, mutta vaadin, että se tapahtuu ilman pakotusta. Voin kyllä alentua arvostani... Te nauratte?

Minä. Niin, tuo teidän arvonne se minua naurattaa.

Hän. Kullakin on omansa. Voin kyllä unohtaa omani, mutta omasta vapaasta tahdostani, enkä toisen käskystä. Onko se laitaa, että minulle voidaan sanoa: matele! ja että minun on pakko madella? Se on madon luontainen liikkumistapa, se on myöskin minun; niin kuljemme molemmat, kun meidän annetaan kulkea rauhassa, mutta me teemme tenän, kun meitä poljetaan pyrstölle; minua on poljettu pyrstölle, ja minä teen tenän. Ja teillä ei ole aavistustakaan, mistä sekasotkun pesästä tässä on puhe. Kuvitelkaapa synkkämielinen olento, pää täynnä sairaalloisia luuloja, yönuttu käärittynä kahteen kolmeen kertaan ympärilleen, tyytymätön itseensä ja koko maailmaan, mies jonka tuskin saa hymyilemään, vaikka vääntäisi koko ruumiinsa ja vielä sielunsa hänen huvikseen nurin; joka katselee kylmäkiskoisesti naamani lystikkäitä virnistelyjä ja ajatusteni vielä lystikkäämpiä kuperkeikkoja, — sillä, meidän kesken sanoen, tuo pater Noël,[93] tuo irvinaamastaan niin kuulu ruma benediktiläismunkki on hovissa saavuttamastaan menestyksistä huolimatta, ja vaikken tahdo kehua itseäni enempää kuin häntäkään,

minuun verraten pelkkä puupötkelö. Turhaan saan rehtiä ja kohottaa taidonnäytteeni aina hourujen ylevien suoritusten tasalle; ei mikään auta. Nauraako hän? Eikö hän naura? Niin täytyy minun kysyä itseltäni kesken rimpuilemiseni, ja voittehan ymmärtää, kuinka haitallisesti tuollainen epävarmuus vaikuttaa neroon. Luulosairaani, yömyssy painettuna päähän aina silmiä myöten, on kuin liikkumaton puujumala, jonka leuasta olisi sidottu lanka riippumaan hänen nojatuolinsa alle. Odottaa, että lankaa vedetään, mutta sitä ei vedetäkään; tahi jos sattuu, että leukapieli hiukan avautuu, niin sieltä vain ääntyy mieltänne masentava sana, joka teille ilmaisee, ettei teitä ole huomattu ja että kaikki apinanilveenne ovat menneet hukkaan. Tuo sana on vastaus kysymykseen, jonka teitte hänelle ehkä neljä päivää sitten. Kun se on lausuttu, niin lihaspontimen jännitys laukeaa ja leuka sulkeutuu jälleen.

(Sitten hän rupesi matkimaan tuota miestänsä. Hän oli istunut tuolille, pää liikkumaton, hattu painettuna päähän aina silmäluomille asti, silmät puoliksi ummessa, käsivarret roikkuen hervottomina, liikuttaen leukaansa kuin ihmiskone ja sanoen: "Niin, te olette oikeassa, neiti, siinä pitää menetellä ovelasti.") — Tuo mokoma, näettekös, se aina sanoo ratkaisevan sanan, se ratkaisee aina ja korkeimpana oikeusasteena, illoin, aamuin, pukeuduttaessa, päivällispöydässä, kahvin ääressä, pelatessa, teatterissa, illallisilla, vuoteessa, ja luulenpa, Jumala paratkoon, rakastajattarensa sylissäkin. Minulla tosin ei ole tilaisuutta kuulla näitä viimeksimainittuja ratkaisuja, mutta olen saakelin lailla kyllästynyt noihin toisiin... Synkkä, salaperäinen ja uhkavarma kuin kohtalo, sellainen on meidän isäntä. — Häntä vastapäätä on tekeytyvän kaino naisolento,[94] joka on jotakin olevinaan, jolle saattaisi sanoa, että hän on soman näköinen, koska hän vielä sitä onkin, vaikka hänellä on kasvoissaan ihottumia siellä täällä, ja vaikka hän on pian yhtä lihava kuin rouva Bouvillon[95]. Pidän kyllä pyylevistä ruumiinmuodoista, kun ne ovat kauniita, mutta liika on myös aina liikaa, ja liike on niin olennaista aineelle. Sitäpaitsi hän on häijympi, ylpeämpi ja typerämpi kuin hanhi. Sitäpaitsi hän luulee olevansa sukkelasanainen. Sitäpaitsi hänelle täytyy vakuuttaa uskovansa, että hän on sukkelampi kuin kukaan muu. Sitäpaitsi hänellä ei ole minkäänlaisia tietoja, ja hänkin esiintyy silti ratkaisevan varmana asioista. Sitäpaitsi täytyy taputtaa käsiään ja jalkojaankin hänen ratkaisuilleen, hypähdellä riemusta ja tyrmistystä ihailusta: "Kuinka tuo on kaunista, hienonhienoa, sattuvasti sanottua, herkästi havaittua, erinomaisesti tunnettua! Mistä ne naiset saavatkaan tuon kaiken? Opiskelematta, pelkän vaiston voimalla, pelkällä luontaisella selvänäköisyydellä! Se on ihan kuin ihme! Ja sanottakoon meille sitten, että kokemus, opinnot, ajatuskyky, kasvatus vaikuttavat jotakin asiaan!..." Ynnä muita tuollaisia tuhmuuksia. Täytyy itkeä ilosta, kymmenesti päivässä kumartua, toinen polvi notkistettuna edessäpäin, toinen sääri laahaten takanapäin, käsivarret ojennettuina tuota jumalataria kohti; täytyy lukea hänen toivomuksiaan hänen silmistään, hellittämättä tarkata hänen huuliaan, odottaa hänen käskyään ja lähteä kiittämään kuin salama. Kukapa tahtoo alistua näyttelemään mokomaa osaa muu kuin joku viheliäinen, joka saa siitä pari kolme kertaa viikossa millä vaimentaa vatsansa tuskallisia vaatimuksia? Mitä ajatella muista, sellaisista kuin Palissot, Fréron, Poinset, Baculard[96], jotka eivät kärsi puutetta, ja joiden halpamaisuuksia ei voi puolustaa kiusaantuneen vatsan kurinalla.

Minä. En ikinä olisi uskonut teitä niin tiukaksi vaatimuksissanne.

Hän. Sellainen en olekaan. Alussa näin, kuinka toiset menettelivät, ja tein niinkuin hekin, vieläpä vähän paremminkin, sillä olen arkailemattomampi ja häpeämättömämpi, parempi näyttelijä, nälkiintyneempi ja voimakkaammilla keuhkoilla varustettu. Polveudun ilmeisesti suoraan kuulusta Stentorista.[97]

(Ja antaakseen minulle oikean käsityksen tuon elimensä voimasta alkoi hän yskiä niin hurjan kovaa, että kahvilan ikkunat tärisivät, ja shakinpelaajien huomio hetkeksi kääntyi pois heidän pelistään.)

Minä. Mutta mihin tuo taito kelpaa?

Hän. Ettekö sitä arvaa?

Minä. En, olen vähän huono hoksaamaan.

Hän. Otaksukaapa, että väittely on käymässä ja voitto epävarmana. Minä nousen, ja panen ukkoseni jyrisemään sanon: "Se on niinkuin neiti väittää... Juuri niin pitää asiaa arvostella! Paremminkin eivät siitä suoriutuisi meidän kaunosielumme vaikka sadasti koettaisivat. Se on nerokkaasti sanottu." Mutta ei pidä ilmaista hyväksymistään aina samalla tavalla; se olisi yksitoikkoista, näyttäisi teeskentelyltä ja osoittaisi kömpelyyttä. Sitä ei voi välttää muutoin kuin arvostelukyvyllä ja kekseliäisyydellä; täytyy osata valmistaa ja sovittaa oikeaan paikkaan jymeämmät ja ratkaisevat sävelensä, käyttää tilaisuutta ja otollista hetkeä. Kun esimerkiksi mielipiteet ovat menneet hajalle, kun väittely on kiihtynyt äärimmäisen kiivaaksi, kun ei enää kuulla toisiaan, kun kaikki puhuvat yhtäkaa, silloin pitää olla asettuneena taistelutantereesta etäisimpään huoneen kolkkaan, ja valmistettuaan äkillistä äänenpurkaustaan pitkällä vaitiololla sitten äkkiä iskeä kuin pommi keskelle riiteleviä; siinä taidossa ei ole toista semmoista mestaria kuin minä. Mutta päinvastaisessa menettelyssä vasta olen hämmästyttävän etevä: minulla on hienoja äänenvivahduksia ja niihin kuuluvia hymyilyjä, loppumaton sarja erilaisia hyväksyviä kasvojen eleitä; nenä, suu, otsa, silmät pääsevät niissä vaikuttamaan; minulla

on ihmeen norjat nivuset, verraton tapa vääntää selkärankaani, kohautella tahi painaa alas olkapäitäni, ojentaa sormiani, taivuttaa päätäni, sulkea silmäni ja näyttää niin hämmästyneeltä kuin olisin kuullut enkelin tahi Jumalan äänen taivaasta; sekös vasta vaikuttaa imartelevasti. En tiedä, voitteko oikein oivaltaa tämän viimeksi mainitsemani asenteen koko tehokkuutta; en ole sitä itse keksinyt, mutta olen voittamaton mestari sen käyttämisessä. Katsokaahan, katsokaahan!

Minä. Se on tosiaankin ainokaista laatuaan.

Hän. Luuletteko, että on olemassa sitä vähänkään itserakasta naisenmieltä, joka voisi sitä vastustaa.

Minä. En; täytyy myöntää, että olette kehittänyt narriuden ja itsehalventamisen taidon niin pitkälle kuin suinkin on mahdollista.

Hän. Turha on heidän yrittääkään, joka sorkan; niin pitkälle he eivät ikinä pääse; parhaasta heidän joukossaan, Palissotista, esimerkiksi ei ikinä tule enempää kuin hyvä oppilas. Mutta jos tämä rooli ensi alussa huvittaakin, ja jos tuntee jonkinmoista nautintoa, halveksiessaan sydämessään niitten typeryyttä, joita sillä hurmaa, niin ajan oloon se ei enää tunnu hauskalta, ja sitten, tehtyään jonkin määrän keksintöjä, huomaa, että on pakko toistaa omiaan; älyllä ja taidolla on rajansa; ainoastaan Jumalalle ja muutamille harvinaisille neroille aukeaa ura yhä laajemmaksi, kuta kauemmas he sitä kulkevat. Sellainen nero on ehkä Bouret;[98] häneltä on olemassa piirteitä, jotka panevat minut, niin, minutkin, ihailemaan häntä mitä suurimmassa määrässä. *Pikku koira, onnellisuuden kirja, soihdut Versaillesin tiellä* ovat sitä laatua, että ne minua masentavat ja nöyryyttävät; ne voisivat viedä minulta halun koko ammattiin.

Minä. Mitä tarkoittatte tuolla pikku koirallanne?

Hän. Mitäs miehiä te oikein olette? Kuinka? Todellako? Ettekö tiedä, kuinka tuo harvinainen mies menetteli vieroittaakseen itsestään ja suostutellakseen herra oikeusministeriin pikku koiran, jota tämän teki mieli?

Minä. Sitä en tiedä, tunnustan sen.

Hän. Sitä parempi. Se on kauneimpia keksintöjä mitä on tehty; koko Eurooppa on ollut siitä ihmeissään, eikä ole sitä hovimestä, jota se ei olisi saattanut kateelliseksi. Teiltähän ei myöskään puutu älyn terävyyttä; katsokaammepa, miten te hänenä olisitte menetellyt. Ajatelkaa, että koira piti Bouretista; ajatelkaa, että ministerin omituinen puku peloitti tuota pikku eläintä; ajatelkaa, että Bouretilla oli vain viikon päivät aikaa voittaakseen vaikeudet. Täytyy tuntea tehtävän kaikki edellytykset, oikein oivaltaakseen ratkaisun ansiot. No siis?

Minä. No niin, minun täytyy myöntää, että sillä alalla helpoimmatkin tehtävät panevat minut ymmälle.

Hän. Kuulkaahan (sanoi hän minulle, lyöden minua kepeästi olkapäälle, hän näet on tuttavallinen käytökseltään), kuulkaa ja ihmetelkää. Hän teettää itselleen ministerin kasvojen näköisen naamarin, lainaa eräältä kamaripalvelijalta tuon avaran ministeriviitan, peittää kasvonsa naamarilla, vetää ylleen viitan, ja kutsuu koiraansa; hän hyväilee sitä ja antaa sille rinkiä; sitten yhtäkkiä ulkoasun vaihdos, ja koira ei enää kutsukaan oikeusministeri, vaan Bouret, joka sitä ruuskii. Kun tätä harjoitusta on jatkettu parin kolmen päivän verran aamusta iltaan, osaa koira karttaa finanssimies Bouretia ja juosta oikeusministeri Bouretin luo. Mutta minulta menee tässä hyvät humalat hukkaan; te olette maallikko, jolle ei kannata antaa tietoja ympärillänne tapahtuvista ihmeistä.

Minä. Oli miten oli, vielä juttu siitä kirjasta ja niistä soihdusta, olkaa hyvä.

Hän. Ei, ei! Kysykää vaikka katukiviltä, niin ne tietävät tuollaiset asiat teille kertoa, ja käyttäkää hyväksenne sattumaa, joka vei meidät yhteen, saadaksenne tietää sellaista, jota ei tiedä kukaan muu kuin minä.

Minä. Oikeassa olette.

Hän. Meneppäs ja lainaa viitta ja valetukka — olin unohtanut mainita ministerin valetukan — ja teetäppäs itsellesi hänen näköisensä naamari! Varsinkin tuo naamari aivan huimaa päätäni. Niinpä sitä miestä pidetäänkin mitä suurimmassa kunniassa, niinpä hän onkin miljoonain omistaja. On Pyhän Ludvigin ritareita, joilla ei ole leipää; mutta kukapa käskeekin heitä tavoittelemaan sitä ritarimerkkiä selkensä taittamisen uhalla; mikseivät antaudu vaarattomaan ammattiin, josta aina saa palkkansa? Sitä nyt sitten sanotaan muka suuren päämaalin tavoittelemiseksi. Nuo esikuvat ovat mieltä masentavia; on sääli omaa itseään ja ikävä olla. Naamari! Naamari! Antaisin sormen kädestäni, jos vain olisin keksinyt naamarin.

Minä. Mutta ettekö tuolla innostuksellanne kaikkeen, mikä on ovelaa, ja tuolla teille ominaisella

neron näppärydellä ole mitään keksinyt?

Hän. Anteeksi! Tuota selän ihailevaa asentoa, esimerkiksi, katson omakseni, vaikka kadehtijat ehkä voivat sitä minulta riidellä. Uskon kyllä, että sitä on ennenkin käytetty, mutta kuka on huomannut, kuinka mukava se oli, kun tahtoi pitää pilkkanaan sitä nenäkästä viisastelijaa, jota oli ihailevinaan? Minulla on enemmän kuin sata keinoa, millä panna alulle nuoren tytön vietteleminen hänen äitinsä läsnäollessa, tämän sitä huomaamatta, ja vieläpä saada tämä juoneeni osalliseksi. Tuskin olin antautunut tälle uralle, niin jo halveksin kaikkia tavallisia tapoja pujahduttaa perille lemменkirje; minulla on sen seitsemän keinoa laittaakseni niin, että se minulta otetaan, ja uskallanpa kehua, että noiden keinojen joukossa on uusiakin. Olen erityisen taitava rohkaisemaan arastelevaa nuorta miestä; olen saanut onnistumaan sellaisiakin, joilla ei ollut älykkyyttä eikä edullista ulkomuotoa. Jos se kaikki olisi kirjoitettuna, niin luulenpa, että minulla myönnettäisiin olevan jonkun verran neroa.

Minä. Se tuottaisi teille erikoista kunniaa.

Hän. Sitä en epäile.

Minä. Teinä panisin tuon kaiken paperille. Olisi vahinko, että se joutuisi hukkaan.

Hän. Totta kyllä, mutta ette aavista, kuinka vähän arvoa annan metodille ja opetuksille. Ken tarvitsee kaavakirjaa, se ei koskaan mene pitkälle. Nerot lukevat vähän, toimivat paljon ja kehittyvät omin neuvoin. Katsokaa Caesaria, Turennea[99], Vaubania[100], markiisitar de Tenciniä[101], hänen veljeään kardinaalia[102] ja tämän sihteeriä, abbé Trubletia.[103] Entäs Bouret? Kuka on opettanut Bouretia? Ei kukaan; luonto se tuollaiset harvinaiset miehet luopi. Luuletteko, että tuota juttua koirasta ja naamarista on missään kirjoitettuna?

Minä. Mutta joutohetkinänne, kun tyhjän vatsanne tuska tahi ylen täyden vatsanne vaivat eivät salli teidän nukkua?

Hän. Pitääpä ajatella asiaa. On parempi kirjoittaa jotakin suurenmoista kuin toimitella jotakin vähäpätöistä. Silloin mieli ylenee, mielikuvitus lämpenee, kiihtyy ja avartuu, kun se sitävastoin supistuu kokoon kummastellessa — pikku Husin seurassa — kättentaputuksia, joita typerä yleisö itsepintaisesti tuhlaa keimailevalle neiti Dangevillelle:[104] tämän näyttelminenhän on niin lennotonta, hän kävelee näyttämöllä melkein kokoon kumartuneena, teeskennellen katselee alati silmiin sitä, jolle hän puhuu, ja on näyttelevinänsä salaperäisesti, pitää itse omia irveitään hienoutena ja tepsutustaan viehkeytenä; tahi onton mahtipontiselle neiti Claironille, joka on niin sanomattoman laiha, tekeytyvä, epäluonteva ja juhlallisen jäykkä. Tylsäntyperä permantoyleisö taputtaa heille käsiään, niin että seinät tärisyvät, eikä huomaa, että me olemme kuin kimppu viehättäviä piirteitä, — totta kyllä, että kimppu pyrkii vähän turpoamaan, mutta mitäpä siitä? — että meillä on mitä hienoin hipiä, mitä kauneimmat silmät, mitä sievin suu; vähän sydäntä, se on totta; käynti, joka ei ole kepeä, mutta ei myöskään niin kömpelö kuin sanotaan. Mitä sen sijaan tunteeseen tulee, niin ei ole noista näyttelijättäristä ainoatakaan, josta emme veisi voittoa.

Minä. Mitä tarkoittatte tuolla kaikella? Onko se ivaa, vai täyttä totta?

Hän. Paha vain, että se pahuksen tunne on kokonaan sulkeutuneena sisään, ja ettei siitä pääse vilahdustakaan pilkistämään ulos; mutta minä, joka teille puhun, minä tiedän, ja tiedän varmaan, että hänellä sitä on. Jollei se olekaan juuri sitä, niin se on jotakin sinne päin. Onpa soma nähdä, kuinka kohtelemme palvelijoita, kun satumme olemaan pahalla päällä, miten kamarineidot saavat korvilleen, miten me aimo potkuilla opetamme oman kullankin, jos hän vain hiukankin horjahtaa siitä kunnioituksesta, joka meille on tuleva. Hän on pikku paholainen, sanon minä, täynnä tunnetta ja oman arvon tuntoa... Mutta mitäs nyt? Te olette aivan ymmällä, eikö niin?

Minä. Myönnän, etten osaa saada selville, ovatko sananne suoraa puhetta, vai häijyyksiäkö laskettelette. Minä olen yksinkertainen mies. Tehkää hyvin ja käyttäkää minun kansani suorasukaisempaa kieltä ja jättäkää pois taitonne...

Hän. Tuo, se on sitä mitä me haastelemme pikku Husille neiti Dangevillestä ja neiti Claironista, joukossa siellä täällä joku sana, joka on teille vihjaukseksi. Pitäkää minua, jos tahdotte, hulttiona, mutta älkää tyhmyrinä; ja vain typerä tahi mielettömästi rakastunut mies saattaisi tosissaan ladella niin paljon asiatonta roskaa.

Minä. Mutta kuinka voi saada sellaisia puhutuksi.

Hän. Se ei käy yhdellä kertaa, mutta vähitellen siihen pääsee, *Ingenii largitur venter*.[105]

Minä. Täytyy olla hirvittävä nälkä pakottamassa.

Hän. Ehkä. Mutta niin räikeiltä kuin ne teistä tuntuvatkin, niin olkaa varma siitä, että ne, joille ne sanotaan, ovat tottuneempia niitä kuulemaan, kuin me niitä laskettelemaan.

Minä. Onko joukossanne ketään, joka rohkenee olla yhtä mieltä kanssanne?

Hän. Mitä? Ketäänkö? Sehän on koko seurapiirin ajatustapaa ja kieltä.

Minä. Ne teistä, jotka eivät ole suuria heittäjiä, lienevät suuria tyhmyreitä.

Hän. Tyhmyreitä, niinkö? Vakuutan teille, ettei niitä ole kuin yksi, nimittäin se, joka meitä kestitsee, jotta me häntä pitäisimme narrinamme.

Minä. Mutta kuinka kukaan saattaa antaa pimitää itseään niin törkeästi? Sillä eihän tietysti ole epäilystäkään siitä, että neiti Dangeville ja neiti Clairon ovat etevämpiä taiteilijalahjoiltaan.

Hän. Ihminen ahmii täysin siemauksin valhetta, joka häntä imartelea, ja juo pisara pisaralta totuutta, joka on hänelle katkeraa. Ja sitten me näytämme niin vakuutetuilta, niin vilpittömiltä.

Minä. Mutta olette kai toki edes kerran rikkonut taiteenne periaatteita ja erehtynyt päästämään huuliltanne muutamia noita katkeria, loukkaavia totuuksia; sillä vaikka näyttelettekin kurjaa, halpamaista, viheliäistä, inhoittavaa osaa, niin luulen, että sielunne kuitenkin pohjaltaan on herkkätuntoinen.

Hän. Minunko? Ei ensinkään. Hitto minut periköön, jos tiedän, millainen oikeastaan olen! Ylimalkaan olen henkisessä suhteessa pyöreä kuin pallo, ja luonteeltani rento kuin pajun vitsa. En koskaan vilpillinen, jos vain on hiukankin etuni mukaista olla vilpittömä, en koskaan vilpittömä, jos vain on hiukankin etuni mukaista olla vilpillinen. Sanon asiat miten sattuu; jos järkevästi, niin sitä parempi; jos sopimattomasti, niin kukapa siitä välittäisi? Puhun kursailematta suuni puhtaaksi. En ole eläissani ajatellut, en ennen kuin puhuin, en puhuessani, enkä puhuttuani. Niinpä en loukkaakaan ketään.

Minä. Mutta sattuihan se teille kuitenkin noiden kelpo ihmisten kanssa, joiden talossa elitte, ja jotka olivat niin hyviä teitä kohtaan.

Hän. Minkäs sille mahtaa? Se on onnettomuus, tuollainen kovan onnen hetki, jollaisia elämässä sattuu; ei ole pysyväistä onnea; minun oli liian hyvä olla, sitä ei voinut jatkua. Meitä on, kuten tiedätte, perin lukuisa ja mitä parhaiten valikoitu seura. Se on ihmisystävyyden koulu, antiikkisen kestiystävyyden uusiintuma. Kaikki kumoon menneet runoilijat me nostamme luoksemme; saimme Palissotin sitten kun *Zarès*[106] oli mennyt penkin alle, Bretin[107] hänen *Väärän jalomielisensä* kärsittyä haaksirikon — kaikki haukutut soittotaiteilijat, kaikki kirjailijat, joiden tuotteita ei lueta, kaikki vihellyksin vastaanotetut näyttelijättäret, kaikki pilkkanaurun alaisiksi joutuneet näyttelijät; siinä heitä on liuta köyhyyttään häpeäviä olentoja, noloja kuokkavieraita, joiden etunenässä minun on kunnia olla arkailevan joukon urheana johtajana. Minä heitä kehoittelen syömään, kun he ensi kerran tulevat, minä heille pyydän juotavaa. Vieväthän he niin vähän tilaa! Toiset ovat ryysyisiä nuoria miehiä, jotka eivät tiedä, mihin ryhtyä, mutta joilla on edullinen ulkomuoto; toiset roistoja, jotka liehittelevät ja uinuttelevat isäntää, hyväilläkseen hänen jäljiltään emäntää. Me näytämme iloisilta, mutta itse asiassa meillä on myrtyntä mieli ja vankka ruokahalu. Sudet eivät ole nälkäisempiä, tiikerit eivät ole julmempia. Me syödä ahmimme kuin sudet silloin kun maa on kauan ollut lumen peitossa, me raatelemme kuin tiikerit kaikkia, joille onnetar suo menestystä. Joskus Bertinin, Montsaugen[108] ja Villemorinin roikat yhtyvät; silloinpa vasta syntyy oiva rähinä eläintarhassa. Mokomaa pahantuulisten, katkeroittuneiden, tuhoavien ja raivostuneiden petojen paljoutta ei ole konsaan nähty. Ei muuta kuule kuin nimet Buffon, Duclos, Montesquieu, Rousseau, Voltaire, d'Alembert, Diderot. Ja Herra tietää, mitä lisänimityksiä niihin liitetään! Kukaan ei siellä pääse nerokkaan kirjoihin, ellei ole yhtä typerä kuin me. Siellä se laadittiin *Filosofit*-näytelmän[109] suunnitelma; kirjainkaupustelijan kohtauksen olen minä itse siihen kirjoittanut "*Ämmäin teologian*"[110] mukaan. Teitä ei siinä säästetä enempää kuin ketään muutakaan.

Minä. Sitä parempi! Ehkä minulle osoitetaan enemmän kunniaa kuin ansaitseen. Olisihan minulle nöyryyttävää, jos niille, jotka puhuvat pahaa niin monista taitavista ja kelpo miehistä, pistäisi päähän puhua hyvää minusta.

Hän. Meitä on monta, ja jokaisen täytyy antaa avustuksensa seuran huvittamiseksi. Kun suuret eläimet on uhrattu, niin tulee toisten vuoro.

Minä. Herjata tiedettä ja hyvettä elättääkseen itsensä, se on koko kallista leipää se!

Hän. Johan sen teille sanoin, me emme merkitse mitään. Me herjaamme kaikkia ihmisiä, mutta kukaan ei sitä pane pahakseen. Joskus on joukossamme tuo kömpelö abbé d'Olivet, tuo paksu abbé le Blanc,[111] tuo tekopyhimys Batteux.[112] Tuo paksu abbé on häijynilkinen vain ennen päivällistä. Juotuaan kahvinsa hän heittäytyy nojatuoliin, jalat uunin laattaa vastaan, ja nukahtaa kuin vanha

papukaija orrelleen. Jos hälinä äityy kovin kiivaaksi, hän haukottelee, oikoo käsivarsiaan, hieroo silmiään ja sanoo: "No mitä nyt, mitä nyt?" "Puhe on siitä, onko Piron[113] suurempi älyniekka kuin Voltaire." "Älkäämme käsittääkö toisiamme väärin: sanoittehan älyniekka? Eihän ole puhe aistikkeudesta? Sillä mitä aistikkeuteen tulee, niin teidän Pironillanne ei ole siitä aavistustakaan." "Eikö aavistustakaan?" "Ei..." Ja niinpä hän sitten on saanut meidät kiedotuksi laajaan keskusteluun aistikkeudesta. Silloin isäntä viittaa kädellään, että häntä on kuunneltava, sillä ennen kaikkea on juuri aistikkuus hänen keppihevossensa: "Aistikkuus", sanoo hän, "aistikkuus on jotakin..." En toden totta tiedä mitä hän sanoi sen olevan, eikä hän sitä tiedä itsekään, — Joskus on seurassamme ystävä Robbé. Hän latelee meille hauskutukseksi rivonsekaisia juttujaan, kouristustautisten ihmetöitä, jotka hän on omin silmin nähnyt, ja muutamia lauluja runoelmastaan, jossa hän käsittelee aiheita, jonka hän tuntee perinpohjin.[114] Inhoan hänen runojaan, mutta kuuntelen kernaasti, kun hän lausuu; hän on aivan pirun riivaaman näköinen. Kaikki huutavat hänen ympärillään: "Kas sitä saattaa sanoa runoilijaksi!..." Meidän kesken sanoen tuo runous ei ole muuta kuin kaikenlaisten tolkuttomien äänteiden sekamelskaa, Baabelin tornin asukasten raakamaista mongerrusta. — Joukkoomme tulee joskus myöskin eräs hölmöläinen, joka on nolon ja tuhman näköinen, mutta älykäs kuin pahas ja ovelampi kuin vanha apina. Hän on noita olentoja, jotka houkuttelevat pilkantekoon ja nenäkkyyksiin, — heidät Jumala loi ojennukseksi sellaisille ihmisille, jotka arvostelevat ulkomuodon mukaan ja joille heidän peilinsä olisi pitänyt opettaa, että on yhtä helppoa olla älykäs mies ja typerän näköinen, kuin olla tyhmyri ja kuitenkin älykkään näköinen naamaltaan. Hyvin tavallista kataluutta on hyvänsävyisen miehen uhraaminen toisten huvikkeeksi; tuon kimppuun sitten alati muistetaan käydä; se on ansa, jonka viritämme uusille tulokkaille, ja tuskin olen nähnyt heistä ainoatakaan, joka ei siihen menisi.

(Joskus tuon narrin ihmisistä ja luonteista tekemien havaintojen sattuvaisuus minua hämmästytti, ja ilmaisin sen hänelle.) Se tulee siitä, — vastasi hän minulle, — että huonosta seurasta samoin kuin irstailevasta elämästäkin saa hyötynsä; menettää viattomuutensa, mutta korvaukseksi siitä vahingosta menettää myöskin ennakkoluulonsa; pahojen seurassa, missä pahe näyttäytyy naamioimattomana, oppii heidät tuntemaan; ja sitten olen vähän lueskellut.

Minä. Mitä olette lukenut?

Hän. Olen lukenut ja luen yhäti uudelleen Theophrastosta,[115] Labruyèrää[116] ja Molièrää.

Minä. Ne ovat oivallisia kirjoja.

Hän. Paljon parempia kuin luullaan, mutta kuka osaa niitä lukea?

Minä. Kaikki ihmiset, kukin älynsä määrän mukaan.

Hän. Tuskin kukaan. Voisitko sanoa minulle, mitä niistä etsitään?

Minä. Huviketta ja opetusta.

Hän. Mutta millaista opetusta? Sillä siinäpä se pääasia juuri onkin.

Minä. Velvollisuuksiensa tuntemista, rakkautta hyveeseen, paheen inhoa.

Hän. Minä taas opin niistä kaikkea mitä pitää tehdä ja mitä ei pidä sanoa. Niinpä lukiessani *Saituria* ajattelen itsekseni: Ole saita, jos tahdot, mutta varo puhumasta niin kuin saituri. *Tartuffea* lukiessani ajattelen: Ole tekopyhimys, jos tahdot, mutta älä puhu niin kuin tekopyhimys. Pidä itselläsi paheita, jotka ovat sinulle hyödyllisiä, mutta älä omaksu niiden puheensävyä ja ulkonaisia eleitä, jotka tekisivät sinut naurettavaksi. Voidaksesi välttää tuota sävyä, noita eleitä, täytyy sinun tuntea ne; nyt ovat nuo kirjailijat luoneet mestarillisia kuvauksia niistä. Minä olen minä ja pysyn sinä mikä olen, mutta toimin ja puhun niinkuin soveliasta on. En ole niitä, jotka halveksivat moralisteja; näiltä on paljon opittavaa, varsinkin niiltä, jotka ovat kuvanneet siveellisyyden työssä ja toimessa. Pahe loukkaa ihmisiä vain aika-ajoin; paheen ulkonaiset tunnusmerkit loukkaavat heitä aamusta iltaan. Olisi ehkä parempi *olla* röyhkeilijä, kuin vain naamaltaan siltä näyttää; röyhkeäluontoinen loukkaa vain toisinaan, röyhkeänaamainen loukkaa aina. Älkää muuten luulko, että olen ainoa lukija laatuani; minulla ei ole tässä muuta ansiota, kuin että olen tehnyt järjestelmällisesti, tervein järjin, ymmärtävin ja selvin silmin sen, minkä useimmat muut tekevät vaistomaisesti. Siitä johtuu, että heidän lukunsa ei tee heitä paremmiksi kuin minä olen, mutta että he aina ovat naurettavia vastoin tahtoakaan, kun taas minä olen naurettava vain jos niin tahdon, ja silloin vien heistä loistavasti voiton; sillä sama taito, joka opettaa minut erityisissä tilaisuuksissa välttämään naurettavuutta, opettaa minut myöskin jäljittelemään sitä sattuvasti ja hyvällä menestyksellä toisissa. Muistan silloin kaikki mitä muut ovat sanoneet, kaikki mitä itse olen lukenut, ja lisäksi siihen kaiken mikä on peräisin omasta päästäni, joka tällä alalla on hämmästyttävän tuottelias.

Minä. Teittepä hyvin, kun paljastitte minulle nuo salaisuudet, sillä muutoin olisin luullut teidän olevan

ristiriidassa itsenne kanssa.

Hän. En suinkaan ole; sillä jos tulee yhden kerran välttää naurettavuutta, niin onneksi tulee sata kertaa olla naurettava. Ei ole parempaa roolia isoisten seuroissa kuin narrin. Kauan aikaa oli olemassa oikein virallinen kuninkaan narri; ei milloinkaan ole ollut olemassa virallista kuninkaan viisasta. Minä olen Bertinin ja monen muun narri, ehkä teidän tällä hetkellä, tahi ehkä te olette minun; ken olisi viisas, hänellä ei olisi narria; siis se, jolla on narri, ei ole viisas; jos hän ei ole viisas, on hän narri, ja ehkä, vaikka olisi kuningas, narrinsa narri. Muistakaa sitäpaitsi, että niin vaihtelevalla kuin tapojen alalla ei ole mitään ehdottomasti, olennaisesti, yleisesti oikeaa tahi väärää; että niin ollen tulee olla sitä, mitä etu vaatii olemaan, hyvä tahi paha, viisas tahi narri, säädyllinen tahi naurettava, kunniallinen tahi paheellinen. Jos hyve sattumalta olisi vienyt onneen, niin joko olisin ollut hyveellinen, tahi tekeytynyt siksi, kuten muutkin; minut on tahdottu naurettavaksi, ja olen kehittänyt itseni siksi; paheelliseksi oli luonto jo yksin ja omin neuvoin minut luonut. Kun sanon paheelliseksi, teen sen puhuakseni teidän kieltänne; sillä jos tulisimme selvittäneeksi kantamme, niin olisi hyvin mahdollista, että te sanoisitte paheeksi sitä, mitä minä sanon hyveeksi, ja hyveeksi sitä, mitä minä pidän paheena. — Seurassamme ovat myöskin l'Opéra-Comiquen säveltäjät, heidän näyttelijänsä ja näyttelijättärensä, ja vielä useammin heidän urakoitsijansa Corbie ja Moette[117], kaikki taitavia miehiä ja erinomaisen ansiokkaita. Ja olin unohtaa suuret kirjallisuuden arvostelijat, *l'Avant-Coureur*, *les Petites Affiches*, *l'Année littéraire*, *l'Observateur littéraire*, *le Censeur hebdomadaire*,[118] koko sanomalehtimiesten sakin.

Minä. *L'Année littéraire! l'Observateur littéraire!* Sehän on mahdotonta; nehän vihaavat toisiaan.

Hän. Se on totta, mutta kaikki kerjäläiset tekevät sovinnon ruokakupin ääressä. Tuo kirottu *Observateur littéraire!* Jospa paholainen olisi vienyt hänet ja hänen lehtensä! Tuo itara pikku papinrahjys,[119] tuo haiseva koronkiskuri se juuri on synnä minun onnettomuuteeni. Hän ilmestyi näköpiiriimme eilen ensi kertaa. Hän tuli siihen aikaan, joka meidät kaikki ajaa esiin loukoistamme, päivällisen aikaan. Kun on ruma ilma, niin onnellinen se meistä, jolla on taskussaan neljänkolmatta sou'n raha, millä kustantaa itselleen ajuri. Monikin on pilkannut veljeään, joka aamulla oli saapunut paikalle kuraisena selkärankaa myöten ja läpimärkänä, ja palaa itse sitten illalla asuntoonsa samanlaisessa kunnossa. Joutuipa kerran eräs, en enää muista kuka, muutama kuukausi sitten hurjaan riitaan kenkäinharjaajan kanssa, jolla on liikkeensä meidän porttimme pielessä; heillä oli päättämätöntä tiliä keskenään; velkoja tahtoi, että velallinen maksaisi hänen saatavansa, ja tällä ei ollut rahoja, eikä hän päässyt sisään portaisiin joutumatta tuon toisen kynsiin. — Ruoka tuodaan pöytään, abbélle annetaan kunniasija pöydässä, hänet pannaan istumaan yläpäähän. Minä astun sisään, huomaan hänet. "Kuinka, abbé", sanon hänelle, "tekö olette kunniasijalla? Sehän on varsin hyvä täksi päivää; mutta huomenna, luvallanne sanoen, astutte lautasta alemmaksi, ylihuomenna vieläkin lautasta alemmaksi, ja niin edespäin lautanen lautaselta joko oikealle tahi vasemmalle, kunnes te siltä paikalta, joka kerran oli minulla ennen teitä, Fréronilla kerran minun jälkeeni, Doratilla[120] kerran Fréronin jälkeen, Palissotilla kerran Doratin jälkeen, joudutte pysyväiselle paikalle minun viereeni, joka olen mitätön äijäpahanen niinkuin tekin, *che siedo sempre come un maestoso cazzo fra duoi coglioni*".[121] Abbé, hyvänahkainen mies, joka käsittää kaikki hyvin päin, rupesi nauramaan; neiti, johon tehoi huomautukseni ja sattuva vertaukseni, rupesi nauramaan; kaikki, jotka istuivat abbén oikealla ja vasemmalla puolella, tahi jotka hän oli pannut siirtymään pykälää alemmaksi, rupesivat nauramaan; kaikki nauravat, paitsi talon herra, joka suuttuu ja lausuu minulle sanoja, jotka eivät olisi mitään merkinneet, jos olisimme olleet kahden kesken...

— Te olette nenäkäs tungetteliija!

— Sen kyllä tiedän, ja sillähän ehdolla te minut otittekin taloonne.

— Te olette heittiö!

— Niinkuin toinenkin.

— Kerjäläinen!

— Olisinko muutoin täällä?

— Minä ajatan teidät ulos!

— Päivällisen syötyäni menen itsestäni.

— Neuvon teitä niin tekemään...

Päivällinen syötiin. Minä en päästänyt suupalastakaan hukkaan. Syötyäni vankasti ja juotuani kelpolaililla (sillä kävipä loppujen lopuksi niin tahi näin, vatsa on sellainen herra, jota vastaan en koskaan ole murjotellut), tein päätökseni ja valmistauduin lähtemään. Olinhan antanut sanani niin monen kuullen, että tietysti täytyi se pitää. Hiiviskelin hyvän aikaa huoneissa, etsien keppiäni ja

lakkiani kaikkialta missä ne eivät olleet, ja odottaen yhä, että isäntä syytäisi suustaan uuden solvaussanojen sarjan, että joku tulisi väliin, ja että me lopulta sopisimme, oikein aikalailla suututtuamme. Kiertelin ja kaartelin, sillä eihän minulla mitään kaunaa mielessä ollut, mutta isäntä, synkempänä ja uhkaavampana kuin Homeeron Apollo sinkautellessaan nuoliaan kreikkalaisten sotajoukkoon, käveli pitkin ja poikki, myssy kahta syvemmälle kuin tavallisesti päähän painettuna, nyrkki leuan alla puserrettuna. Neiti lähestyy minua:

— Mutta, neitiseni, mitä tavatonta on nyt sitten tapahtunut? Olenko tänään ollut toisenlainen kuin tavallisesti?

(Isäntä:) — Tahdon, että hän menee ulos.

(Rameau isännälle:) — Kyllä menen. — (Neiti Husille:) En minä ole häntä loukannut.

(Neiti H. R:lle:) — Anteeksi, kutsutaan vieraaksi herra abbé ja...

(R. neiti H:lle:) — Hän itse on tehnyt väärin itseään kohtaan kutsuessaan abbé'n, ottaessaan taloonsa minut ja minun mukanani niin monta minunlaistani tolvanaa.

(Neiti H.): — Kas niin, pikku Rameau, täytyy pyytää anteeksi herra abbé'lta.

— Mitäpä minä hänen anteeksiannollaan?

— Kas niin, tuo kaikki kyllä asettuu...

Minua otetaan kädestä kiinni, minut vedetään abbé'n nojatuolia kohti; levitän käsivarteni, katselen abbé'ta jonkinlaisella ihailulla, sillä kukapa on koskaan pyytänyt abbé'lta anteeksi? "Abbé", sanon hänelle, "abbé, tämä kaikki on hyvin naurettavaa, eikö totta?" Ja sitten rupean nauramaan, ja abbé myöskin. Siltä taholta olin siis saanut anteeksi, mutta täytyi kääntyä puhumaan toiselle, ja mitä minun oli hänelle sanottava, se oli kokonaan toinen kysymys. En enää oikein muista, kuinka sommittelin anteeksipyyntöni hänelle:

— Hyvä herra, tässä on tämä narri.

— Hän on minua jo liiankin kauan kiusannut; en tahdo enää kuulla hänestä puhuttavan.

— Hän on pahoillaan.

— Niin, olen kovin pahoillani.[122]

— Moista ei tule hänelle enää toistamiseen tapahtumaan.

— Ennen kuin taas joudun tekemisiin moisen hulltion kanssa.

En tiedä, oliko hän noina päivinä sillä tuulella, jolloin neiti pelkää lähestyä häntä eikä uskalla koskea häntä muuten kuin samettisormikkaillaan, vai eikö hän oikein kuullut mitä sanoin, vai sanoinko huonosti sanottavani, mutta asiani vain entisestään paheni. Mitä hittoa, eikö hän tunne minua; eikö hän tiedä, että olen niinkuin lapset, ja että on tilanteita, joissa lasken kaikki alleni? Ja sitten, luulenpa, Jumala armahtakoon, etten saisi hetkenkään lepoa. Teräksinenkin tanssinukke kuluu pilalle, jos sen nauhaa ny'itään aamusta iltaan ja illasta aamuun. Minun tulee heitä huvittaa, se on ehtona, mutta täytyyhän minun itsenikin joskus pitää vähän hauskaa. Kesken näiden selkkausten pisti päähäni kamala ajatus, ajatus, joka herätti minussa ynseyttä, ajatus, joka teki minut uskaliaaksi ja röyhkeäksi, se nimittäin, että ilman minua ei voitu tulla toimeen, että olin perin tärkeä henkilö.

Minä. Niin, uskon kyllä, että teistä oli heillä sangen paljon hyötyä, mutta heistä teillä vieläkin enemmän. Te ette löydä milloin tahdotte toista niin hyvää taloa, mutta jos heiltä yksi narri menee hukkaan, niin saavat he sata sijalle.

Hän. Sata minun veroistani narria, herra filosofi! Niitä ei kasva niinkään joka oksalla. Niin, kehoja narreja, kyllä. Sukkeluuksiin nähden ollaan vaativampia kuin kykyihin ja hyveeseen nähden. Minä olen harvinainen laatuani, niin, hyvin harvinainen. Nyt, kun ei heillä enää ole minua, miten heidän käy? Heidän on sikamaisen ikävä. Minulla on ehtymätön varasto viisasteluja. Joka hetki laskettelin kompia, jotka panivat heidät nauramaan vesissä silmin. Minä olin heille kokonaisen hulluinhuoneen veroinen.

Minä. Niinpä saittekin ruuan, yösijan, täyden vaatetuksen, nutut ja housut, jalkineet ja pistolin palkkaa kuussa.

Hän. Sehän se oli hyvä puoli, ansiopuoli; mutta rasituksista, niistä ette hiisku sanaakaan. Ensinnäkin, jos kuului huhuja uudesta teatterikappaleesta, niin täytyi, olipa ilma millainen tahansa, nuuskia kaikki Pariisin ullakot, kunnes olin löytänyt sen tekijän, hankkinut teoksen luettavakseni ja osavasti antanut

salavihjauksen, että siinä oli eräs osa, jonka verrattomalla tavalla esittäisi eräs tuttavistani.

— Kuka sitten, jos saan luvan kysyä?

— Kukako? Sepä kysymys! Hän on itse sulous, sirous ja hienous.

— Tarkoitatteko neiti Dangevilleä? Tunnetteko ehkä hänet?

— Kyllä, vähän, mutta hän se ei ole.

— Kukas sitten? — (Mainitsin aivan hiljaa nimen.) Häinkö?

— Niin, hän, — toistin hiukan häpeissäni, sillä joskus olen vähän kaino. Ja kelpasipa nähdä, kuinka tuon nimen lausuessani runoilijan naama venyi pitkäksi, ja toisin kerroin, kuinka minulle naurettiin vasten naamaa. Kuitenkin täytyi minun tuoda mies, tahtoen tahi tahtomattaan, mukanani päivälliselle, ja hän, peläten itsensä sitomista, pani vastaan, kiitteli. Kelpasipa nähdä, kuinka minua kohdeltiin, kun välittäjäntoimeni ei minulle onnistunut! Silloin olin tolvana, tyhmyri, kollo; en kelvannut mihinkään, en ansainnut sitä lasillista vettä, joka minulle annettiin juoda. Vielä pahempi oli, kun neiti näytteli, ja kun kesken yleisön pilkkanaurujen, yleisön, joka arvostelee oikein, sanottakoon siitä mitä tahansa, täytyi yksin taputtaa käsiäni, vetää kaikkien katseet puoleeni, joskus kääntää vihellykset näyttelijättärestä itseeni ja kuulla vieressäni kuiskailtavan: "Se on joku hänen rakastajansa valepukuinen kätyri. Eikö tuo roisto aio lakata meluamasta?..." Ei kukaan tiedä, mikä sellaiseen saattaa pakottaa; luullaan, että se on typeruus, kun se todellisuudessa on sellainen vaikutin, joka tekee kaikki anteeksiannettavaksi.

Minä. Vieläpä yhteiskunnan lakien rikkomisenkin.

Hän. Lopulta minut kuitenkin tunnettiin, ja sanottiin: "Ahaa! se on Rameau." Keino, johon tavallisesti turvauduin, oli se, että lausuin muutaman ivallisen sanan pelastaakseni naurettavuudesta yksinäiset kättentaputukseni, jotka muka oli käsitetty väärin. Myöntäkää, että tarvitaan voimakas harrastus noin uhmatukseen koko yleisöä, ja että jokainen tuollainen vastenmielinen urakka oli enemmän kuin pikku kolikon arvoinen.

Minä. Miksette ottanut mukaanne apumiehiä?

Hän. Senkin joskus tein, ja taputin silloin itse vain vähän, jälkeinpäin. Ennenkuin lähdin tuohon piinapaikkaani, täytyi sulloa muistiini loistokohdat, joissa oli tärkeitä antaa alku kättentaputuksille. Jos satuin ne unohtamaan tahi niistä erehtymään, niin ihan vapisin kotiin palatessani; siitäkös pidettiin meteliä, josta teillä ei ole aavistustakaan. Ja sitten, kotona, kokonainen lauma koiria hoidettavanani; totta kyllä, että tuhmuidessani olin itse ottanut niskoilleni tämän tehtävän; ja kissoja, joiden ylin hoito oli minun huostassani. Olin ylen onnellinen, jos *Micou* suosiollisesti suvaitsi kynsäistä kalvostimeni rikki tahi haavan käteeni. *Criquette* saa helposti vatsanväännteitä; minä silloin hieron sen vatsaa. Ennen talon neidillä oli hysteerisiä oireita, nyt ne ovat hermohäiriöitä. Ei kannata puhua muista lievistä terveyden vaivoista, joiden sattuessa ei kursailla minua. Se olkoon menneeksi; en ole koskaan pyrkinyt rajoittamaan kenenkään vapautta; olen lukenut, en muista missä, että eräs ruhtinas, jolla oli kunnianimi Suuri, joskus seisoj nojautuneena rakastajattarensa tarvetuolin selkänojaa vasten. Jokainenhan tahtoo olla täydessä vapaudessaan lähimpien tuttaviansa seurassa, ja näihin kuuluin minä noina päivinä enemmän kuin kukaan muu. Olen tuttavallisuuden ja vapaisuuden apostoli, näytin siellä itse hyvää esimerkkiä niistä, eikä siitä kukaan ottanut pahastuaksensa; sain olla omissa valloissani. Isännästä olen teille jo antanut tuokiokuvan. Neiti alkaa käydä hiukan painavaksi. Onpa soma kuulla hauskoja juttuja, joita ihmiset hänestä kertovat.

Minä. Ette kai te kuulu noiden ihmisten joukkoon?

Hän. Miksen kuuluisi?

Minä. Koska toki on lievemmin sanoen säädyttöntä tehdä pilaa hyväntekijöistään.

Hän. Mutta eikö ole vielä pahempi katsoa hyvientöittänsä nojalla oikeudekseen halventaa suojattiaan.

Minä. Mutta jos suojatti ei olisi jo itsestään halpamainen, niin ei mikään antaisi suojelijalle sitä oikeutta.

Hän. Mutta jos ihmiset eivät olisi itsestään naurettavia, niin ei heistä tekaistaisi hauskoja juttuja. Ja sitäpaitsi, onko minun syyntä, että he antautuvat tekemisiin roskajoukon kanssa? Onko minun syyntä, että kun he ovat ruvenneet tekemisiin roskaväen kanssa, heidät petetään ja heitä häväistään? Kun kerran antautuu elämään meidän kaltaistemme ihmisten yhteydessä, ja kun on tavallista ihmisjärkeä päässä, niin saattaa odottaa ties kuinka paljon koiramaisuuksia osaksensa. Kun joku ottaa meidät hoivaansa, eikö hän tunne meitä siksi mitä me olemme, itsekkäiksi, halpamaisiksi ja kavaloiiksi olennoiksi? Jos hän meidät tuntee, niin on kaikki niinkuin olla pitää. On olemassa salainen sopimus, että meille tehdään

hyvää ja että me ennemmin tahi myöhemmin palkitsemme pahalla sen hyvän mitä meille on tehty. Eikö tämä sopimus ole olemassa ihmisen ja hänen apinansa tahi hänen papukaijansa välillä? Le Brun[123] valittelee haikeasti, että Palissot, hänen pöytätoverinsa ja ystävänsä, on sepittänyt pilkkalauluja hänestä. Palissotin on täytynyt sepittää nuo pilkkalaulut, ja Le Brun on väärässä. Poinsinet valittelee haikeasti, että Palissot on pannut hänen nimiinsä Le Brunista sepittämänsä pilkkalaulut. Palissotin on täytynyt panna Poinsinetin nimiin Le Brunista sepittämänsä pilkkalaulut, ja Poinsinet on väärässä. Pikku abbé Rey[124] valittelee haikeasti, että hänen ystävänsä Palissot on kopannut häneltä hänen rakastajattarensa, jonka tuttavuuteen Rey oli hänet saattanut. Eihän hänen olisi pitänyt päästää Palissotin kaltaista miestä rakastajattarensa tuttavaksi, tahi hänen piti sitten olla valmis menettämään hänet. Palissot on tehnyt tehtävänsä, ja abbé Rey on väärässä. Kirjakauppias David valittelee haikeasti, että hänen yhtiötoverinsa Palissot on maannut tahi tahtonut maata hänen vaimonsa; kirjakauppias Davidin vaimo valittelee haikeasti, että Palissot on uskotellut jokaiselle halulliselle maanneensa hänet; olkoonpa nyt että Palissot on maannut kirjakauppias Davidin vaimon tahi ei, jota seikkaa on vaikea varmaan tietää, koska vaimo on voinut kieltää totuuden ja Palissot uskotella perättömiä — oli miten oli, Palissot on esittänyt osansa, ja David vaimoineen on väärässä. Valitelkoon Helvétius[125] haikeasti, että Palissot esittää hänet näyttämöllä epärehellisenä miehenä, ollessaan hänelle vieläkin velkaa rahat, jotka sai lainaksi huonon terveytensä hoidattamiseen ja hankkiakseen ruokaa ja vaatteita; pitkö hänen odottaa muunlaista menettelyä mieheltä, joka on kaikenlaisen kataluuden tahraama, joka aikansa kuluksi panee ystävänsä luopumaan uskonnostaan,[126] joka anastaa yhtiötoveriensa omaisuutta, jossa ei ole rehellisyyttä, ei oikeuden eikä muun tuntoa, — joka onkii onnea keinoista välittämättä, joka laskee yhtä monta roistontyötä kuin elonpäivääkin ja joka itse on esittänyt itsensä näyttämöllä[127] mitä vaarallisimmaksi konnaksi: häpeämättömyys, jonka vertaista en usko olleen menneisyydessä enkä ilmaantuvan vastaisuudessa? Ei. Siis ei Palissot ole, vaan Helvétius on väärässä. Jos viedään maalaisnuorukainen Versaillesin eläintarhaan, ja hän tuhmuuudessaan saa päähänsä pistää kätensä tiikerin tahi pantterin häkin rautaristikon läpi ja häneltä jää käsivarsi pedon kitaan, niin kuka on silloin tehnyt väärin? Kaikki tuo on kirjoitettuna tuohon sanattomaan sopimukseen; syyttäköön itseään, ken sitä ei tunne tahi sen unohtaa. Kuinka monta ihmistä, joita syytetään pahuudesta, kun pitäisi syyttää itseään typeryydestä, voisinkaan puhdistaa syyttömiksi tuon yleispätevän ja pyhän sopimuksen nojalla? Niin, paksu kreivitär,[128] te teette väärin, kun keräätte ympärillenne niitä, joita teikäläisten kesken sanotaan mokomiksi, kun nuo mokomat teille tekevät tahi teettävät koiruuksia ja saavat kunnialliset ihmiset suuttumaan teihin. Kunnialliset ihmiset tekevät mitä heidän tuleekin tehdä, nuo mokomat niinikään, ja te itse teette väärin, ottaessanne heidät seuraanne. Jos Bertin eläisi kaikessa hiljaisuudessa rauhallisesti rakastajattarensa kanssa, jos he olisivat luonteittensa kunniallisuudella hankkineet kunniallisia tuttavuuksia, jos heillä olisi ympärillään kyvykkäitä miehiä, yhteiskunnassa hyveellisyydestään tunnettuja ihmisiä; jos he olisivat varanneet pienelle valistuneelle ja valikoidulle seuralle huvikehetykset, jotka he olisivat riistäneet tuolta suloiselta ajanvietteeltään olla yhdessä, rakastaa toisiaan ja sanoa se toisilleen yksinäisyyden hiljaisuudessa, niin luuletteko, että heistä olisi tehty pahoja tahi hyviäkään juttuja? Miten on heidän nyt käynyt? Ansion mukaan. He ovat saaneet rangaistuksen ajattelemattomuudestaan, ja juuri meidät oli kaitsemus jo aikojen alusta määrännyt rankaisemaan ansion mukaan nykyhetken Bertinejä; ja ne meidän jälkeläisistämme, jotka ovat meidän kaltaisiamme, on se määrännyt rankaisemaan tulevaisuuden Mesengejä[129] ja Bertinejä. Mutta sillävälillä kun me panemme täytäntöön sen oikeudenmukaiset päätökset typeryydestä, panette te, jotka kuvaatte meidät sellaisina kuin olemme, täytäntöön sen oikeudenmukaiset päätökset meistä. Mitä te ajattelisitte meistä, jos me häpeällisine tapoinemme vaatisimme, että meidän tulee saada nauttia yleistä arvonantoa? Että me olemme järjettömiä. Entäs ne, jotka odottavat kunniallisia menettelytapoja synnynnäisesti paheellisilta henkilöiltä, halpamaisilta ja alhaisilta luonteilta, ovatko ne järkeviä? Kaikki saa oikean palkkansa tässä maailmassa. On olemassa kaksi yleistä syyttäjää: teidän ovellanne toinen, joka rankaisee rikkomukset yhteiskuntaa vastaan; luonto on toinen. Tämä jälkimmäinen tuomitsee kaikki paheet, jotka lailta jäävät ottamatta huomioon. Jos antaudutte irstaillemaan naisilla, niin saatte vesitaudin; jos juopottelette ja mässäilette, niin saatte rintataudin; jos avaatte ovenne heittiöille ja elätte heidän parissaan, niin teidät kavalletaan, teistä lasketaan pilaa, teitä halveksitaan. Yksinkertaisinta on alistua myöntämään näiden tuomioiden oikeus ja kohtuus ja sanoa itselleen: Se on oikein, ravistaa korviaan ja tehdä parannus, tahi jäädä entiselleen, mutta yllämainituilla ehdoilla.

Minä. Te olette oikeassa.

Hän. Muuten, minä puolestani en tekaisi ainoatakaan noista ilkeistä jutuista. Tyydyn näyttämään levittelijän osaa. Kertovat, että tässä pari päivää sitten noin kello viiden aikaan aamulla kuului hirveätä hälinää; kaikki soittokellot kilisivät; kuului tukehtuvan ihmisen katkonaisia ja kumeita huutoja: "Auttakaa ... auttakaa ... minä tukehdun ... kuolen...!" Nämä huudot kuuluivat isännän huoneesta. Riennetään sinne, hänen avukseen. Siellä meidän lihava neitisemme, aivan järjiltään, mistään tietämättä ja mitään näkemättä, niinkuin sellaisella hetkellä on laita, kohottautui molempien käsiensä nojaan ja pudotteli niin korkealta kuin saattoi asianomaisille paikoille parin kolmensadan naulan painoan kaikella hurjan nautinnon antamalla nopeudella. Oli aika vaikea saada hänet siitä irti. Kuka peijakas käskikään pienen vasaran asettua raskaan alasimen alle!

Minä. Te olette ruokoton katupoika. Puhukaamme jostakin muusta!
Pakinamme alusta saakka on kielelläni pyörinyt eräs kysymys.

Hän. Miksi olette pidättänyt sitä siellä näin kauan?

Minä. Olen pelännyt olevani liian utelias, jos sen tekisin.

Hän. Kaikkien paljastusten jälkeen, jotka olen teille tehnyt, en tiedä, mitä saattaisin teiltä salailla.

Minä. Te ette kai ole epätietoinen siitä, kuinka arvostelen luonnettanne?

Hän. En suinkaan. Teidän silmissänne olen sangen viheliäinen, sangen halveksittava olento; niin olen joskus omissanikin, mutta harvoin; useammin kiitän paheistani onneani kuin moitin itseäni niistä; te pysytte johdonmukaisemmin halveksivalla kannalla.

Minä. Totta kyllä. Mutta miksi olette näyttänyt minulle koko riettautenne?

Hän. Ensiksikin, koska sen jo melkoiseksi osaksi tunsitte, ja sitten siksi, että huomasin pikemmin edulliseksi kuin haitalliseksi ilmaista teille loputkin.

Minä. Kuinka niin, jos saan kysyä?

Hän. Jos millään alalla, niin erittäinkin pahassa on tärkeätä olla suurenmoinen. Pientä petkuttajaa syljetään silmille, mutta suurelta ei voi kieltää eräänlaista kunnioitusta; hänen rohkeutensa kummastuttaa, hänen kauheutensa pöyristyttää. Joka alalla pannaan arvoa luonteen eheydelle.

Minä. Mutta tuota suuriarvoista luonteen eheyttä, sitä teillä ei vielä ole. Huomaan teidät silloin tällöin horjuvaksi periaatteissanne; on epävarmaa, oletteko saanut pahuutenne luonnolta vai opettelemalla, ja oletteko opettelemalla kehittänyt itseänne niin pitkälle kuin mahdollista on.

Hän. Sen myönnän, mutta parastani panen. Olenhan ollut siksi vaatimaton, että olen tunnustanut löytyvän täydellisempiä olentoja kuin minä olen. Olenhan puhunut teille Bouretista mitä hartaimman ihailevasti. Bouret on mielestäni maailman ensimmäinen mies.

Minä. Mutta heti Bouretin jälkeen tulette te?

Hän. En.

Minä. Palissot sitten?

Hän. Niin, Palissot, mutta ei Palissot yksin.

Minä. Kukas sitten voi olla ansiokas olemaan rinnan hänen kanssaan toisella sijalla?

Hän. Avignonilainen uskonpetturi.

Minä. En ole koskaan kuullut puhuttavan tuosta avignonilaisesta uskonpetturista, mutta se lienee aivan hämmästyttävä mies.

Hän. Niin onkin.

Minä. Suurten henkilöiden historia on aina kiinnittänyt mieltäni.

Hän. Sen kyllä uskon. Tämä eli erään tuollaisen hyvän ja rehellisen Abrahamin jälkeläisen talossa, jollaisia uskovaisten isälle luvattiin lukuisia kuin taivaan tähdet.

Minä. Juutalaisenko?

Hän. Salaisen juutalaisen. Hän oli ensin ovelasti osannut herättää sääliä, sitten saanut nauttia hyväntahtoisuutta ja vihdoinkin voittanut mitä täydellisimmän luottamuksen. Sellainenhan näette on aina asian meno; me luotamme hyviin töihimme siinä määrin, että harvoin kätkemme salaisuutemme siltä, jolle olemme tehneet oikein paljon hyvää; kuinka silloin olisi mahdollista, ettei olisi kiittämättömiä ihmisiä, kun me johdatamme ihmisen kiusaukseen olla kiittämätön rankaisematta? Tätä oikeata ajatusta meidän juutalaisemme ei tullut ajatelleeksi. Hän ilmaisi siis uskonpetturille, ettei hän voinut hyvällä omallatunnolla syödä sianlihaa. Saattepa nähdä, miten kekseliäs mies osasi käyttää hyväkseen tätä tunnustusta. Kului muutamia kuukausia, joiden kestäessä uskonpetturimme oli kahta palvelusintoisempi kuin ennen. Kun hän luuli saaneensa juutalaisemme palveluksillaan oikein liikutetuksi, oikein kiedotuksi, oikein vakuutetuksi siitä, ettei hänellä kaikissa Israelin heimoissa ollut parempaa ystävää... Ihmetelkää tuon miehen varovaisuutta! Hän ei pidä kiirettä, hän antaa hedelmän kypsyä, ennenkuin ravistaa oksaa: liika into saattoi ajaa suunnitelman karille. Niinhän tavallisesti luonteen suuruus on tuloksena usean vastakkaisen ominaisuuden luonnollisesta tasapainosta.

Minä. Noh! Jättäkäähän sikseen nuo mielmänne ja jatkakaa kertomustanne.

Hän. Se ei käy laatuun. On päiviä, jolloin minun täytyy mietiskellä; se on tauti, jonka täytyy antaa mennä omaa menoaan. Mihin kohtaan nyt jäinkään?

Minä. Hartaaseen ystävyyteen, joka oli vakaantunut juutalaisen ja uskonpetturin kesken.

Hän. Niin, hedelmä oli siis kypsä... Mutta tähän ette kuuntele minua!
Mitä mietiskelette?

Minä. Mietin teidän äänenne erilaisuutta. Se on milloin korkealla, milloin matalalla.

Hän. Voiko paheellisen ihmisen ääni olla aina yhtäläinen?... Eräänä iltana hän tulee hyvän ystävänsä luo pelästyneen näköisenä, änkytellen katkonaisia lauseita, kasvot kalman kalpeina, kaikki jäsenet vavisten.

— Mikä teitä vaivaa?

— Me olemme hukassa!

— Hukassa? Kuinka niin?

— Hukassa, sanon minä, auttamattomasti.

— Selittäkää, mitä tarkoitatte.

— Malttakaahan hetkinen, että saan tointua pelästyksistäni.

— Niin, tointukaamme! — sanoi juutalainen hänelle, sen sijaan että olisi sanonut: "Sinä olet oikein pääveijari; en tiedä, mitä sinulla on minulle ilmoitettavaa, mutta sinä olet oikea pääveijari; sinun pelästyksesi on teeskenneltyä."

Minä. Ja miksi olisi hänen pitänyt sanoa niin?

Hän. Siksi, että tämä oli vilpillinen ja oli mennyt yli kohtuuden rajojen, se on minusta selvää, älkääkään keskeyttäkö minua enää. "Me olemme hukassa! ... hukassa! ... auttamattomasti!..." Eivätkö nuo toistuvat *hukassa!* huudahdukset teistä tunnu teennäisiltä?... "Joku petturi on antanut meidät ilmi pyhälle inkvisitionille, teidät juutalaisena, minut uskonpetturina, katalana uskonpetturina..." Katsokaahan, kuinka tuo konna punastumatta käyttää mitä inhotuimpia sanoja. Tarvitaan enemmän rohkeutta kuin luullaan, mainitakseen itsensä oikealla nimellään. Te ette tiedä mitä se maksaa, ennenkuin on niin pitkälle päässyt.

Minä. Enpä tietenkään, mutta tuo katala uskonpetturi...

Hän. On vilpillinen, mutta se on hyvin ovelaa vilpillisyyttä. Juutalainen pelästyy, hän repii partaansa, hän kieriskelee maassa, hän näkee poliisit ovensa edessä, näkee itsensä puettuna san-benitton[130] näkee auto-da-fé'nsa[131] valmiina. "Ystäväni, hellä ystäväni, ainokainen ystäväni, mikä nyt neuvoksi?" — "Mikä neuvoksi? Olla piileskelemättä, olla olevinaan täydellisesti levollinen, käyttäytyä niinkuin tavallisesti. Tuon tuomioistuimen oikeudenkäyntijärjestys on salainen, mutta hidas; täytyy käyttää hyväkseen siitä johtuvaa odotusaikaa myydäkseen kaikki. Minä lähden vuokraamaan tahi vuokrautan kolmannella henkilöllä laivan, niin, kolmannella henkilöllä, se on parasta; talletamme siihen omaisuutemme, sillä juuri teidän omaisuutemme he ennen kaikkea tahtovat päästä käsiksi, ja me lähdemme, te ja minä, etsimään toisen taivaan alta vapautta palvelu Jumalaamme ja noudattaa hyvässä turvassa Abrahamin ja omantuntomme lakia. Siinä vaaranalaisessa tilassa, jossa olemme, on pääasia ettemme menettele varomattomasti..." Sanottu ja tehty. Laiva vuokrataan ja varustetaan elintarpeilla ja miehistöllä; juutalaisen omaisuus on laivassa; huomenna päivän koittaessa he lähtevät purjehtimaan; iloisesti voivat he syödä illallista ja rauhassa nukkua; huomenna he pääsevät vainoojiaan pakoon. Yöllä uskonpetturi nousee, sieppaa juutalaiselta hänen salkkunsaa, hänen rahapussinsa ja jalokivensä ja lähtee. Ja te luulette, että siinä kaikki? No, erehdytte. Kun minulle kerrottiin tämä juttu, niin arvasin sen, minkä nyt olen jättänyt teille sanomatta, koetellakseni älynne terävyyttä. Oikein olette tehnyt pysyessänne rehellisenä miehenä; teistä ei olisi tullut kelpo veijaria. Tähän saakka tuo uskonpetturi on ollut vain pikkuveijari, hän on halveksittava roisto, jonka kaltainen ei kukaan tahtoisi olla. Suurenmoista hänen häijyydessään oli se, että hän itse oli antanut ilmi hyvän ystävänsä israelilaisen, johon pyhä inkvisitioni kävi käsiksi hänen herätessään ja josta muutaman päivän kuluttua laitettiin aimo ilotulitus. Ja siten uskonpetturi pääsi Vapahtajamme ristiinnaulitsijain kirokun jälkeläisen rikkauksien riidattomaksi omistajaksi.

Minä. En tiedä, kumpiko minua enemmän kauhistuttaa, uskonpetturinne konnuusko, vai se äänensävy, jolla te siitä puhutte.

Hän. Sitähän teille jo sanoin: teon kauheus kohottaa teidät ylenkatsetta ylemmäksi, ja siinä syy minun suorapuheisuuteeni. Tahdoin, että oivaltaisitte, millainen mestari olin taiteessani, tahdoin pakottaa teidät tunnustamaan, että ainakin olen omaperäinen halpamaisuudessa, tahdoin teidän käsityksessänne saada sijani suurten heittiöiden tasolla ja sitten huudahtaa: *Vivat Mascarillus, turbum imperator!* No, hei! herra filosofi, kuorona: *Vivat Mascarillus, turbum imperator!*[132]

(Ja sitten hän rupesi esittämään peräti omituista fuugantapaista laulua. Sävel oli milloin vakava ja kerrassaan juhlallinen, milloin kepeä ja ilakoiva; toisin hetkin hän jäljitteli bassoa, toisin taas jotakin ylempää ääntä; käsivarsillaan ja kaulaansa kurottamalla hän osoitti minulle pitennettyjen sävelten paikat, ja esitti, sävelsi itselleen ylistyslaulun, josta näkyi, että hän oli parempi hyvän musiikin kuin hyvien tapojen tuntija. Minä taas en tiennyt, pitikö minun jäädä paikoilleni vai lähteä tieheni, nauraa vai suuttua. Jäin paikoilleni, aikoen siirtää keskustelun muulle alalle, karkoittaakseni mielestäni kauhun, joka sen täytti. Minulle alkoi käydä sietämättömäksi miehen läsnäolo, joka pohti kauheata tekoa, inhoittavaa konnantyötä niinkuin maalaustaiteen tahi runouden tuntija tarkastelee hienon taideteoksen kauneuksia, tahi niinkuin moralisti tahi historioitsija huomauttaa ja tehostaa jonkin sankariteon yksityiskohtia. Vastoin tahtoani kävin synkän näköiseksi; hän huomasi sen ja sanoi minulle:)

Mikä teitä vaivaa? Voitteko pahoin?

Minä. Hiukan, mutta kyllä se menee ohi.

Hän. Te näytätte huolestuneelta, niinkuin mies, jota vaivaa jokin ahdistava ajatus.

Minä. Niin onkin asia...

(Oltuamme kumpikin vaiti hetkisen, jonka kuluessa hän käveli edestakaisin vihellellä ja laulella, sanoin hänelle, johtaakseni hänen ajatuksensa jälleen hänen taiteellisiin lahjoihinsa:) Mitä te nykyään hommaatte?

Hän. En mitään.

Minä. Sellainen on hyvin väsyttävää.

Hän. Olin jo ennestään kyllin tuhma; olen nyt ollut kuuntelemassa tuota Duni'n[133] ja muiden nuorten säveltäjäimme musiikkia, ja se typerrytti minut aivan kokonaan.

Minä. Hyväksyttekö siis tuon suunnan?

Hän. Se on tietty.

Minä. Ja ovatko nuo uudet laulut mielestänne kauniita?

Hän. Kauniita? Jumaliste, sen takaan! Mikä mainio lausutus niissä vallitsee, mikä tosi tunne, mikä ilmeikkyyt!

Minä. Kaikella mukailevalla taiteella on esikuvansa luonnossa. Mikä on säveltaiteilijan esikuva hänen luodessaan laulua?

Hän. Miksette ota asiaa korkeammalta kannalta? Mitä on laulu?

Minä. Tunnustan teille, että tämä kysymys on minulle ylivoimainen. Sellaisiahan me kaikki olemme: meillä on muistissamme vain sanoja, jotka luulemme ymmärtävämmä, sentähden että usein niitä käytämme ja oikeinkin sovellutamme; meillä on tajunnassamme vain epätasomaisia käsitteitä. Kun lausun sanan *laulu*, niin minulla ei ole selvempää käsitettä kuin teillä ja useimmilla kaltaisillanne, kun he sanovat: *maine, moite, kunnia, pahe, hyve, häveliäisyys, säädyllisyys, häpeä, naurettavuus*.

Hän. Laulu on taiteen keksimään tahi, jos niin tahdotte, luonnon neuvomaan asteikkoon kuuluvilla, joko ihmisäänen tahi soittimen muodostamalla sävelillä aikaansaatu luonnon tahi intohimon äänien jäljitelmä; ja näettehän, että jos muutettaisiin tässä määritelmässä muutettavat kohdat, se soveltuisi täsmälleen myös maalaus-, puhe-, veisto- ja runoustaiteeseen. Siirtyäksemme nyt kysymykseenne: mikä on säveltaiteilijan tahi laulun esikuva? — se on sanonta, jos esikuva on elollinen ja ajatteleva, se on itse ääni, jos esikuva on eloton. Tulee katsoa sanontaa ikäänkuin viivaksi ja laulua ikäänkuin toiseksi viivaksi, joka kiemurtelisi edellisen päällä. Kuta voimakkaampi ja todempi tuo sanonta — laulun malli — on, sitä useammassa pisteessä siihen sopeutuva laulu sen leikkaa; kuta todempi laulu on, sitä kauniimpi se on, ja sen ovat nuoret säveltäjäimme sangen hyvin oivaltaneet. Kun kuulee aarian: *Olen köyhä raukka vainen*,[134] niin luulee kuulevansa saiturin valituksen; jos hän ei laulaisi, vaan puhuisi, niin käyttäisi hän samoja äänen säveliä uskoessaan maan huostaan kultansa ja sanoessaan sille: *Oi maa, sinä aarteeni saat!*[135] Ja tuo pikku tyttö, joka tuntee sydämensä pamppailevan, joka punastuu, käy levottomaksi ja rukoilee armollista herraa päästämään hänet, puhuisiko hän toisin? Näissä teoksissa

esiintyy kaikenlaisia luonteita, äärettömän monenlaista sanontaa; se on suurenmoista, vakuutan teille. Menkää, menkää kuulemaan tuota kappaletta[136], jossa nuori mies kuolemansa tunnossa huudahtaa: *Jo raukee sydämein!* Kuunnelkaa laulua, kuunnelkaa orkesteria, ja sanokaa minulle sitten, mitä eroa on kuolevan todellisten äänenvivahdusten ja tämän laulun sävelasun välillä; saatte nähdä, eikö sävelen viiva satu täydelleen yhteen sanonnan viivan kanssa. En puhu teille rytmistä, joka on vielä yksi laulun edellytyksiä; tyydyn puhumaan sisällyksen ilmaisutavasta; eikä mikään ole niin ilmeisesti totta kuin seuraavat sanat, jotka olen jossakin lukenut: *Musices seminarium accentus*,[137] rytmii on melodian taimitarha. Päätäkää siitä, kuinka vaikeata ja kuinka tärkeätä on osata hyvin säveltää resitatiivi. Ei ole sitä kaunista säveltä, josta ei voisi tehdä kaunista resitatiivista, eikä sitä kaunista resitatiivista, josta taitava mies ei osaisi tehdä kaunista säveltä. En tahtoisi väittää, että se, joka esittää hyvin resitatiivin, myöskin laulaa hyvin, mutta kummastelisin, jos se, joka laulaa hyvin, ei osaisi hyvin esittää resitatiivista. Ja uskokaa kaikki mitä tässä teille sanon, sillä se on totta.

Minä. Tahtoisin varsin mielelläni uskoa teitä, ellei erästä pientä vaikeutta olisi minua estämässä.

Hän. Ja se pieni vaikeus...?

Minä. Se on siinä, että jos tuo musiikki on ylevää, niin täytyy jumalaisen Lulli'n, Campran,[138] Destouchesin,[139] Mouretin[140] ja vieläpä — meidän kesken sanoen — rakkaan setännekin musiikin olla hiukan matalaa.

Hän (lähestyen korvaani). En tahtoisi, että kuullaan, mitä sanon, sillä täällä on paljon ihmisiä, jotka tuntevat minut. Niinhän se onkin. Eipä sillä, että välittäisin rakkaasta sedästä, — olkoon nyt menneeksi tuo teidän "rakas" — hän on kova kuin kivi; vaikka hän näkisi kieleni venyvän janosta kyynärän pituiseksi, niin hän ei antaisi minulle lasillista vettä; mutta turhaan hän kirjoittaa oktaaveissa ja septimeissä: *ho, ho; hi, hi; ty, ty; tytytyty*, saakelinmoista meteliä pitäen; ne, jotka alkavat ymmärtää asian eivätkä enää pidä kissannaukujaisia musiikkina, eivät ikinä mokomaan tyydy. Pitäisi poliisiasetuksella kieltää jokaista, arvoon ja säätyyn katsomatta, esityttämästä Pergolesi'n[141] *Stabat'ia*. Tuo *Stabat*, se pitäisi poltattaa pyövelillä. Toden totta, nuo kirottut *bouffon'it*[142] ovat *Palvelijatar-valtjattarellaan*[143] ja *Tracollo'llaan*[144] antaneet meille aika potkun peräpuoleen. Ennen aikaan teoksia sellaisia kuin *Tankred, Isse, Hienosteleva Eurooppa, Intia, Kastor, Lyyrilliset lahjat*[145] esitettiin neljä, viisi, kuusi kuukautta yhteen menoon; *Armidan*[146] esityksistä ei tahtonut loppua tullakaan. Nyt kaikki tuollaiset menevät nurin päällekkäin kuin korttisotamiehet. Ja siksiäp Rebel ja Francoeur[147] syytävätkin tulta ja tulikiveä. He sanovat, että kaikki on hukassa, että he ovat perikadon partaalla, ja että, jos vielä kauemmin suvaitaan tuota laulavaa markkina-roskajoukkoa,[148] kansallinen musiikki menee päin hiiteen, ja umpikujan[149] Kuninkaallinen Akatemia saa sulkea ovensa. Siinä on kyllä jotakin perää. Noilla vanhoilla juropäillä, jotka jo kolme-, neljäkymmentä vuotta ovat kokoontuneet sinne joka perjantai, ei ole enää hauskaa, niinkuin ennen vanhaan; heidän on ikävä olla ja he haukottelevat, tietämättä oikein miksi; he kysyvät sitä itseltään, eivätkä osaa vastata. Mikseivät kysy minulta? Duni'n ennustus käy toteen, ja jos asiat menevät nykyistä menoaan, niin panempa pääni pantiksi, että neljän viiden vuoden kuluttua siitä kun *Malliinsa rakastunut maalar*[150] sävellettiin, ei ole enää ristin sielua jällellä tuossa kuulussa umpikujassa. Nuo kelpo ihmiset, he ovat hyljänneet omat symfoniansa, soitellakseen italialaisia symfonioita. He ovat luulleet voivansa totuttaa korvansa näihin jälkimmäisiin, haittaamatta laulumusiikkiansa, ikäänkuin symfonia ei olisi laululle — lukuunottamatta pientä, soittimen sävelalan ja sormien liikkuvaisuuden aiheuttamaa vallattomuutta — samaa mitä laulu on todelliselle sanonnalle, ikäänkuin viulu ei matkisi laulajaa, josta taasen kerran, kun vaikea astuu kauniin sijalle, tulee viulun matkija. Ensimmäinen, joka soitti Locatelli'n sävellyksiä, oli uuden musiikin apostoli. Johan nyt! Älkäähän joutavia! Meitä totutetaan mukailemaan intohimon ääntä tahi luonnon ilmiöitä laululla ja äänellä, soittimella, sillä siinä on musiikin esitysaihe kaikessa laajuudessaan; säilyyköhän meissä silloin mielenkiinto lentokohtauksiin, raketteihin, juhlakomeuksiin, riemusaattoihin, voittoihin? Tokkohan siitä mitään tulee? He ovat luulotelleet, että itkisivät tahi nauraisivat katsellessaan murhe- tahi huvinäytelmän kohtauksia sävelasuun puettuina, että heidän korviinsa kaiuteltaisiin raivon, vihan, mustasukkaisuuden säveliä, rakkauden väärentämättömiä valituksia, italialaisen tahi ranskalaisen teatterin ivaa ja leikinlaskua, ja että he sittenkin edelleenkin voisivat ihailla *Ragonde'a*[151] tahi *Platée'ta*[152] (hui, hai, kylläpä kai!). He ovat luulotelleet, että vaikka he alituisesti saivat kokea, kuinka helposti, notkeasti ja pehmeästi italiankielen sointuisuus, sen prosodia, ellipsit ja inversionit taipuvat laulun taiteellisuuteen, liikkuvaisuuteen, ilmeikkyyteen, käänteisiin ja rytmilliseen arvoon, he eivät sittenkään huomaisi, kuinka raskasta, soinnutonta, kankeata, kömpelöä, pedanttimaista ja yksitoikkoista heidän oma kielensä on. Niinpä niin, he ovat uskotelleet itselleen, että kun he ensin ovat kyynelin yhtyneet poikansa kuolemaa surevan äidin itkuun, tahi kun murhaa vaativan tyrannin käsky on heitä pöyristyttänyt, heihin sitten ei vaikuttaisi ikävyyttä heidän taikanäytelmänsä, heidän mauton mytologiensa, heidän äitelät pikku madrigalinsa, jotka todistavat yhtä paljon runoilijan huonoa aistia kuin siihen tyytyvän taiteen viheliäisyyttä. Nuo hyvät ihmiset! Niin ei ole, eikä voi olla laita. Todella, hyvällä ja kauniilla on oikeutensa; niitä vastustellaan, mutta lopulta niitä ihaillaan; mikä ei ole niitten leimalla merkittyä, sitä

ihailaan jonkin aikaa, mutta lopulta sille haukotellaan. Haukotelkaa siis, hyvät herrat, haukotelkaa mielin määrin, älkää kursailko! Verkalleen lähestyy luonnon ja minun kolminaisuuteni valtakunta, kolminaisuuteni, jota helvetin portit eivät ikänä voi voittaa: tosi, joka on isä, ja joka synnyttää hyvän, joka on poika, josta käy ulos kaunis, joka on pyhä henki. Vieras jumala asettuu vaatimattomasti alttarille maan epäjumalan rinnalle; vähitellen se siinä lujittaa asemansa; eräänä kauniina päivänä se työntää kyynärpäällään toveriansa, ja roiskis! epäjumala makaa maassa. Juuri siten kerrotaan jesuiittien juurruttaneen kristinuskon Kiinaan ja Intiaan, ja sanokoot nämä jansenistit mitä tahansa, tuo poliittinen menetelmä, joka saavuttaa päämaalinsa melutta, verta vuodattamatta, marttyyreitta, repimättä hiustukkoakaan kenenkään päästä, on minusta paras.

Minä. Melkein kaikessa, mitä nyt olette sanonut, on järkeä.

Hän. Järkeä! Sitä parempi! Vieköön minut hitto, jos sitä tavoittelen. Se menee mihin suuntaan sitä työntää. Olen kuin umpikujan soittoniekat, kun setäni ensin esiintyi. Jos osaan oikeaan, niin hyvä on. Puhuuhan sydenpolttajan renkikin aina ammatistaan paremmin kuin kokonainen akatemia ja kaikki maailman Duhamelit.[153]

(Ja sitten alkaa hän kävellä edes takaisin, hyräillen kurkustaan muutamia aarioita oopperoista *Narrien saari, Malliinsa rakastunut maalari, Hevosenkengittäjä, Anojatar*, ja silloin tällöin hän huudahti, kohottaen kätensä ja katseensa taivasta kohti:) Onko tuo kaunista? Herran tähden! Onko tuo kaunista? Kuinka saattaa kukaan, jolla on pari korvia päässä, tehdä moisen kysymyksen? Hän alkoi haltioitua ja laulaa aivan hiljaa, hän korotti ääntään kuta enemmän hän kiihtyi; tulivat sitten lisäksi eleet, kasvojen irveet ja ruumiin väännähdykset, ja minä sanoin itsekseni: "Kas niin, nyt hän kohta on suunniltaan, ja jokin uusi kohta on tulossa." Ja aivan oikein; hän puhkeaa äkkiä ääneen laulamaan: "*Olen onneton raukka vainen... Teidän armonne, antakaa mun mennä... Oi maa, sinä aarteeni saat, se talleta, — henkeni, mun elämään! Oi maa!... Kas tässä pikku ystävään, kas tässä ystävään! Aspettar si non venire... A Zerbina penserete ... sempre in contrasti con te sista*"...[154] Hän kasasi ja sekoitti yhteen kolmisenkymmentä aariaa, italialaisia, ranskalaisia, traagillisia, koomillisia, kaikenluonteisia. Milloin hän matalalla bassoäänellä laskeutui aina manalaan asti, milloin taas kiristäen kurkkuaan ja matkien falsettiääntä halkoi vihlovan kimeillä sävelillä ylailmoja, jäljitellen käynnillään, ryhdillään, eleillään erilaisia laulavia henkilöitä, vuoroin raivostuen, lauhtuen, kärkevän näköisenä, ivallisesti nauraen. Tässä hän on nuori tyttö, joka itkee, ja hän esittää kaikki sen keimailut; tuolla hän on pappi, kuningas, tyranni; hän uhkaa, kärkee, kiivastuu; hän on orja, hän tottelee, rauhoittuu, on suruissaan, valittaa, nauraa; ei koskaan hän hairahdu poikkeamaan oikeasta äänestä, tahdistasta, sanojen ajatuksesta tahi sävelen luonteensävystä. Kaikki shakinpelaajat olivat lähteneet pelilautojensa äärestä ja kokoontuneet hänen ympärilleen; kahvilan ikkunain ääret olivat täynnä ohikulkijoita, jotka olivat pysähtyneet melun kuullessaan. Katto oli repeämäisillään naurunremahduksista. Hän ei huomaa mitään, hän jatkaa mielenhoureen valtaamana, hurmiotilassa, joka on niin lähellä mielenvikaa, ettei ole varmaa, tointuuko hän siitä, eikö täydy heittää häntä ajurin rattaille ja viedä suoraan hulluinhuoneeseen, hänen laulaessaan jotakin palasta Jomelli'n[155] valituslauluista. Hän toisti uskomattoman tarkoin, sattuvasti ja hartaasti jokaisen kappaleen kauneimmat kohdat; tuon kauniin obligaatti-resitatiivin, jossa profeetta kuvailee Jerusalemin hävitystä, hän esitti vuodattaen kyyneltulvan, joka sai aikaan, ettei yksikään silmä jäänyt kuivaksi. Siitä ei puuttunut mitään, ei laulun hienoa taiteellisuutta, ei tunteen voimaa eikä tuskaa. Hän korosti erityisesti ne kohdat, joissa säveltäjä varsinkin oli osoittautunut suureksi mestariksi. Jos hän joskus heitti kesken lauluosan, ryhtyi hän esittämään soitinten osaa, jonka hän taas äkkiä jätti, palaten lauluääneen, kietoen osat toisiinsa siten, että kokonaisuuden liitokset ja yhteydet pysyivät ehjinä, tenhoten mieleemme ja pitäen sen yhä kiinni omituisimmassa tilassa mitä koskaan olen kokenut. Ihailinko häntä? Ihailin kyllä. Säälinkö häntä? Säälän kyllä. Mutta jotakin vähän naurettavaa oli sulautunut näihin tunteisiin, ja se samensi niiden puhtauden.

Mutta olisittepa purskahtaneet nauramaan, nähdessänne miten hän jäljitteli eri soittimia. Posket pöhöllään ja pullollaan hän esitti rämeällä ja tummalla äänellä torvia ja fagotteja; ooboeta varten hän käytti räikeää ja nenäsointuista ääntä; kielisoittimia varten, joiden säveliä hän pyrki niin lähelle kuin mahdollista, hän kiidatti ääntään uskomattoman nopeasti ylös ja alas; viheltämällä hän matki piccolohuiluja, kuhertelemalla poikittaishuiluja, huutaen, laulaen, rimpuillen kuin vimmattu, yksin näytellen tanssijoita, tanssijattaria, laulajia, laulajattaria, kokonaista orkesteriä, kokonaista oopperateatteria, ja jakautuen pariinkymmeneen eri tehtävään, juosten, pysähtyen riivatun näköisenä, silmät säkenöiden, vaahdossa suin. Oli näännyttävän kuuma, ja hiki, jota vuoti pitkin hänen otsansa ryppejä ja poskia, sekaantui hänen tukkansa hiusjauheeseen, valui virtanaan ja piirsi juovia nutun rintapielille. Mitä kaikkea näinkään hänen tekevän! Hän itki, hän nauroi, hän huokaili, hän loi ympärilleen helliä tahi levollisia tahi raivostuneita katseita; hän oli tuskasta pyörtyvä nainen, hän oli kokonaan epätoivonsa valtaan vaipunut onneton; maasta kohoava temppele; hän kuvasi lintuja, jotka vaikenivat auringon laskiessa, vesiä, jotka joko solisevat yksinäisessä ja vehmaassa paikassa tahi syöksyvät tulvavirtana ylhäältä vuorilta, rajuilmaa, myrskyä, hukkuvien valituksia yhtyneinä tuulen vinkumiseen ja ukkosen jyrinään, yötä ja sen pimeyttä, siimestä ja hiljaisuutta, sillä hiljaisuuttakin

saattaa kuvata sävelillä. Hän oli kokonaan suunniltansa. ** (Nääntyneenä väsymyksestä, niinkuin sikeästä unesta tahi pitkällisestä hajamielisyydestä heräävä mies, hän jäi liikkumattomaksi, typertyneenä, ällistyneenä; hän katsahdelti ympärilleen kuin eksynyt, joka koettaa tuntea paikan, missä on; hän odotti voimiensa palaamista ja tointumistaan; hän pyyhki koneellisesti otsaansa. Kuten henkilö, joka herätessään näkisi vuoteensa ympärillä suuren joukon ihmisiä ja olisi kokonaan unohtanut tahi täydellisesti tiedoton siitä, mitä on tehnyt, hän huudahtaa aluksi:) No, hyvät herrat, mitä on tapahtunut?... Miksi nauratte? Miksi hämmästelette? Mitä nyt?... (Sitten hän lisäsi:) Kas sitä sopii sanoa musiikiksi ja musiikkitaiteilijaksi! Silti, hyvät herrat, ei pidä halveksia eräitä Lulli'n aarioita. Sävellettäköön paremmin tuo kohtaus: *Minä aamua vuotan...*[156] muuttamatta sanoja; koettakoon ken hyvänsä. Ei sovi halveksia eräitä Campran kappaleita, setäni viulusävelmiä, hänen gavottejaan, hänen sotilas-, pappi-, uhri-aattomarssejaan: *Valjut soihdut, syttää synkempi yö... Sa unohdus jumala Tartaron...*[157] (Tässä hän paisutti ääntään, tuki voimakkaasti sen säveliä; naapurit asettuivat ikkunoihin kuuntelemaan, me pistimme sormet korviimme. Hän jatkoi:) Tässä tarvitaan, näettekös, keuhkoja, suurta ääntä, runsaasti ilmaa. Mutta ennen pitkää on Maarian taivaaseenastumisjuhla, paasto ja loppiaiset ovat menneet. He eivät vielä tiedä, mitä pitää säveltää, eivätkä siis myöskään, mikä sopii musiikkitaiteilijalle. Lyyrillinen runous ei vielä ole syntynyt; mutta he pääsevät siihen kuuntelemalla ahkerasti Pergolesi'a, Saksilaista,[158] Terradegliasia,[159] Traettaa[160] ynnä muita; lukemalla ahkerasti Metastasiota[161] täytyy heidän päästä siihen.

Minä. Mitä! Eivätkö Quinault, Lamotte ja Fontenelle[162] ole siinä osanneet mitään saada aikaan?

Hän. Eivät mitään uudelle tyylille kelvollista. Heidän herttaisissa runoissaan ei kaikkiaan ole kuutta peräkkäistä säettä, jotka voisi säveltää. Ne ovat älykkäitä ajatelmia, kepeitä, helliä ja hienoja madrigaaleja. Mutta huomataksenne, ettei niistä ole mitään apua meidän taiteellemme, joka on intohimoisinta kaikista, Demostheneenkin taide mukaan luettuna, lausuttakaa itsellenne noita runoja; ne tuntuvat teistä kylmiltä, raukeilta, yksitoikkaisilta, sillä niissä ei ole mitään, mikä voisi olla esikuvana laululle. Yhtä kernaasti ottaisin säveltäkseni La Rochefoucauldin[163] *Maksimit* tahi Pascalin[164] *Mietteet*. Intohimon elämellisen huudon tulee määrätä se viiva, joka meille soveltuu; sen ilmausten tulee ahtautua taajaan koolle, lauseen tulee olla lyhyt, sen ajatuksen katkonainen, häilyvä; säveltäjän tulee voida vapaasti käyttää sitä kokonaisuudessaan ja jokaista sen osaa, jättää siitä pois sana tahi toistaa se, lisätä siihen sellainen, jota hän kaipaa, muovailla ja käännellä sitä kuin polyypia, turmelematta sitä; kaikki tämä tekee lyyrillisen runouden ranskankielessä paljon vaikeammaksi kuin käännettyjä sanajärjestyksiä sallivissa kielissä, jotka itsestään tarjoavat kaikki nämä edut... *Barbare, cruel, plonge ton poignard dans mon sein; me voilà prête à recevoir le coup fatal; frappe, ose... Ah! je languis, ja meurs ... un feu secret s'allume dans mes sens. Cruel Amour, que veux-tu de moi?... Laisse-moi la douce paix dont j'ai joui ... rends-moi la raison...*[165] Intohimoiden tulee olla voimakkaita, säveltäjän ja lyyrillisen runoilijan tunneherkkyyden tulee olla äärimmäistä. Aaria on melkein aina kohtauksen loppuna. Me tarvitsemme huudahduksia, interjektioneja, katkaisuja, keskeytyksiä, myöntöjä, kieltöjä; me kutsumme, rukoilemme, huudamme, huokailemme, itkemme ja nauramme täydestä sydämestämme. Ei mitään sukkeluuksia, ei kompasanoja, ei tuollaisia hienoja ajatuksia; sellaiset ovat liian kaukana yksinkertaisesta luonnosta. Älkääkään luulko, että teatterinäyttelijäin näyttelemisen ja heidän lausuntansa voi olla meille esikuvana. Hyi hitto! Me tarvitsemme tarmokkaampaa, vähemmän teennäistä, todellisuustuntuisempaa; yksinkertaiset puhelut, intohimon tavalliset äänet ovat meille sitä välttämättömpiä, kuta yksitoikkaisempaa kieli on, kuta enemmän siltä puuttuu voimakohtia; eläimen tahi intohimoisen ihmisen huuto antaa heidän kielelleen sellaisia.

(Hänen näin haastellessaan minulle oli meitä ympäröivä väkijoukko vetäytynyt pois, se kun ei kuullut mitään tahi välitti vähän siitä mitä hän sanoi, sillä yleensä lapsi kuten mieskin ja mies kuten lapsikin mieluummin hakee huvia kuin kartuttaa tietojaan; kukin oli pelinsä ääressä, ja me olimme jääneet kahdenkesken nurkkaamme. Istuen penkillä, pää nojaten seinää vasten, käsivarret riippuen hervottomina, silmät puoliummessa, hän sanoi minulle:) En tiedä mikä minun on; kun tulini tänne, olin reipas ja pirteä, nyt olen kuin ruhjottu, murtunut, niinkuin olisin kävellyt kymmenen penikulmaa; se tuli yhtäkkiä.

Minä. Tahdotteko jotakin virvoketta?

Hän. Kernaasti. Kurkkuni tuntuu käheältä, voimani ovat lopussa ja rintaani vähän kivistä. Sellaista sattuu minulle melkein joka päivä, enkä tiedä miksi.

Minä. Mitä haluatte nauttia?

Hän. Mitä vain suvaitsette; en ole vaativainen; puute on opettanut minut tyytymään mihin tahansa.

(Meille tuotiin olutta, limonaattia; hän täyttää suuren lasin ja tyhjentää sen pari kolme kertaa; sitten, niinkuin ainakin virkistynyt ihminen, hän rykäisee kovasti, ryhdistäiksen ja jatkaa:)

Mutta eikö teistä, herra filosofi, ole perin outoa ja kummaa, että muukalainen, italialainen, tuollainen

Duni, tulee opettamaan meitä antamaan pontta musiikillemme ja taivuttamaan laulumme kaikkiin rytmi- ja tahtilajeihin, kaikkiin sävelväleihin, kaikenlaiseen lausutukseen, loukkaamatta runousoppimme vaatimuksia? Eihän se kumminkaan ollut mitään ylivoimaisen vaikeata. Ken tahansa oli kuunnellut kerjäläistä, joka pyysi häneltä almua kadulla, vihanpuuskan valtaamaa miestä, mustasukkaista ja vimmittua naista, epätoivoista rakastajaa, imartelijaa, niin, imartelijaa, joka pehmentää puheensa sävyä, laususkellen verkalleen tavujansa mesimakealla äänellä, — sanalla sanoen mitä hyvänsä intohimoa, joka voimallaan ansaitsee olla säveltäjän kuvattavana, sen olisi pitänyt huomata kaksi seikkaa: ensiksikin, että pitkillä tahi lyhyillä tavuilla ei ole mitään määrättyä kestoja, ei edes määrättyä kestoja välistä suhdetta; että intohimo pitelee prosodiaa melkein mielivaltaisesti, että se astuu mitä suurimmat sävelvälit, ja että ihminen, joka tuimimmassa tuskassaan huudahtaa: *Voi minua onnetonta!* nostaa huudahdustavun kaikkein korkeimpaan ja kimeimpään säveleeseen ja laskee toiset römeimpään ja matalimpaan, harpaten oktaavin tahi vielä suuremmankin sävelvälin ja antaen kullekin intohimolle sen keston, mikä sävelen luonteenpiirteelle soveltuu, loukkaamatta korvaa, pitkän tahi lyhyen tavun pysymättä yhtä pitkänä tahi lyhyenä kuin levollisessa puheessa. Minkä matkan olemmekaan kulkeneet niistä ajoista lukien, jolloin Armide oopperan välikohta, tuo: *Renaudin voittaja, jos ken se voi olla* ja tuo aaria: *Totelkaamme harkkimatta oopperasta Loistoisa Intia* mainittiin musikaalisen lausutuksen ihmesaavutuksina! Nykyään nuo ihmeet panevat minut kohauttamaan säälivästi olkapäitäni, jos taide menee tätä vauhtia eteenpäin, niin en tiedä mihin se lopulta päättyy. Sillävälin, ottakaamme kulaus!

(Hän otti niitä pari kolme, tietämättä mitä teki. Hän olisi juonut itsensä hukuksiin, niinkuin hän oli uuvuttanut itsensä, huomaamattansa, jollen olisi siirtänyt syrjään pulloa, jota hän hajamielisenä etsiskeli. Silloin sanoin hänelle:)

Minä. Miten on mahdollista, että te, jolla säveltaiteen kauneuksiin nähden on niin hieno vaisto, niin herkkä tunto, olette niin sokea siveellisessä suhteessa, niin kylmä hyveen viehätöksille?

Hän. Se tulee siitä, että jälkimäisiä varten ilmeisesti on olemassa aistin, joka minulta puuttuu, hermo, jota minulle ei ole annettu, höllällään riippuva kieli, jota on turha näpätä ja joka ei väräjä; tahi kenties siitä, että aina olen elänyt hyvien säveltaiteilijain ja pahojen ihmisten parissa, joten korvani on kehittynyt hyvin hienoksi, mutta sydämeni tullut kuurossa. Ja sitten kai siinä oli jotakin sukuvikaa. Isäni veri ja setäni veri on samaa verta. Minun vereni on samaa kuin isäni veri. Isänveren alkuhiukkanen oli kova ja tylsä, ja tuo kirottu alkuhiukkanen on tehnyt kaiken muun itsensä kaltaiseksi.

Minä. Rakastatteko lastanne?

Hän. Rakastanko tuota pikku villiä? Olen häneen aivan hullaantunut.

Minä. Ettekö aio vakavasti koettaa ehkäistä hänessä tuon kirotun isänveren alkuhiukkasen vaikutusta?

Hän. Se olisi luullakseni hyvin turhaa työtä. Jos hänestä on määrä tulla kelpo mies, niin en aio sitä estää; mutta jos tuo alkuhiukkanen tahtois, että hänestä tulee isänsä kaltainen heittiö, niin se vaiva, jonka olisin nähnyt tehdäkseni hänestä kunnan miehen, olisi hänelle hyvin haitallista. Kun kasvatus alati vaikuttaisi eri suuntaan kuin tuo alkuhiukkasen vietti, niin olisi ikäänkuin kaksi vastakkaista voimaa häntä vetämässä, ja hän kulkisi kierona elämän tiellä, niinkuin näen lukemattomia, jotka ovat yhtä saamattomia hyvässä kuin pahassa. Juuri sellaisia me sanomme "mokokiksi", mikä on peljättävin kaikista haukkumanimistä, sentähden että se osoittaa keskinkertaisuutta ja äärimmäistä ylenkatsetta. Suuri heittiö on suuri heittiö, mutta hän ei ole kokoma. Ennenkuin tuo isänveren hiukkanen olisi päässyt voitolle ja vienyt hänet siihen täydelliseen alennuksen tilaan, jossa minä olen, tarvitsisi se äärettömän paljon aikaa; häneltä menisivät hänen parhaat vuotensa hukkaan. Nykyään en siis puutu asiaan; annan hänen olla oloillaan, tarkastelen häntä. Hän on jo herkkusuinen, liukasteleva, veijari, laiskuri, valehtelija; pelkäänpä, että hän tulee sukuunsa.

Minä. Ja teette kai hänestäkin säveltaiteilijan, jotta yhtäläisyys tulisi täydelliseksi?

Hän. Säveltaiteilijan! Säveltaiteilijan! Joskus katselen häntä kiristäen hampaitani ja sanon: jos sinä milloinkaan oppisit tuntemaan ainoankaan nuotin, niin luulenpa, että vääntäisin sinulta niskat nurin.

Minä. Ja miksi niin, jos saan kysyä?

Hän. Siitä ei ole mitään hyötyä.

Minä. Siitä on kaikkea hyötyä.

Hän. Niin, kun on erinomaisen etevä; mutta kuka voi taata lapsensa, että hänestä tulee erinomaisen etevä. Voi panna vetoa kymmenentuhatta yhtä vastaan, että hänestä tulee vain minunlaiseni viheliäinen viulunvinguttaja. Tiedättekö, että olisi ehkä helpompi löytää lapsi, joka on kelvollinen hallitsemaan kuningaskuntaa — josta tulee suuri kuningas, — kuin suuri viuluniekka?

Minä. Minusta näyttää, että miellyttävät taidot, vaikkapa vain keskinkertaisetkin, vievät siveettömän, irstailuun ja ylellisyyteen vajonneen kansan keskuudessa miestä nopeasti eteenpäin onnen etsinnässä. Olen itse kuullut seuraavan keskustelun erään suojelijan ja erään suojatin välillä. Tätä jälkimmäistä oli neuvottu kääntymään edellisen, hyväntahtoisen miehen puoleen, joka voisi auttaa häntä.

— Mitä te osaatte, herraseni?

— Osaan jotenkuten matematiikkaa.

— No niin, opettakaa sitten matematiikkaa; ryvetettyänne itseänne kymmenen, kahdentoista vuoden ajan Pariisin kaduilla, on teillä ehkä kolme-, neljäsataa frangia vuotuista korkoa koossa.

— Olen opiskellut lakitiedettä ja perehtynyt lakiasioihin.

— Jos Pufendorf[166] ja Grotius[167] tulisivat takaisin tähän maailmaan, niin he kuolisivat nälkään johonkin portinpieleen.

— Osaan sangen hyvin historiaa ja maantietoa.

— Jos olisi vanhempia, jotka pitäisivät tärkeänä lastensa hyvää kasvatusta, niin menestyksenne olisi taattu; mutta niitä ei ole.

— Olen jokseenkin hyvä soittoniekka.

— No miksi ette sanonut sitä heti ensiksi? Ja osoittaakseni teille, mitä hyötyä tästä viimeksimainitusta taidosta saattaa olla, minulla on tytär: tulkaa joka päivä kello puoli kahdeksasta yhdeksään; te annatte hänelle tunteja, ja minä maksan teille kaksikymmentäviisi louisdoria vuodessa; te syötte aamiaisen, päivällisen, välipalan ja illallisen meillä; loput päivästä on teidän omaanne; saatte käyttää sen etunne mukaisesti.

Hän. Ja miten sen miehen sitten kävi?

Minä. Jos hän olisi ollut viisas, niin hänestä olisi tullut rikas mies; sehän näyttää olevan teidän ainoa silmämääränne.

Hän. Aivan niin, kultaa, kultaa; kulta on kaikki kaikessa, ja kaikki muu ilman kultaa ei ole mitään. Niinpä — sen sijaan että ahtaisin pojan päähän kauniita elämänohjeita, jotka hänen täytyisi unohtaa uhalla että hänestä muutoin tulee kerjäläinen — kun minulla on kultakolikko, mitä minulle ei satu usein, asetun hänen eteensä, vedän kolikon taskustani, näytän sitä hänelle ihailen, kohotan katseeni taivaaseen, suutelen kultarahaa hänen edessään; ja saadakseni hänet vielä paremmin ymmärtämään tuon pyhän esineen tärkeyden, sopertelen hänelle suullani ja näytän hänelle sormellani mitä kaikkea sillä voi hankkia: kauniin puseron, sievän lakin, makean leivoksen; sitten pistän kultarahan taskuuni, kävelen ylpeänä edestakaisin, nostan nuttuni lievettä, lyön kädelläni taskuani, ja siten saan hänet käsittämään, että juuri siellä olevasta kultarahasta tulee se itseluottamus, jonka hän minussa huomaa.

Minä. Se on mitä parhain menettelytapa; mutta jos sattuisi, että hän, syvästi vakuutettuna kultarahan arvosta, kerran...

Hän. Ymmärrän. Täytyy ummistaa silmänsä sellaiselle. Ei ole sitä siveellisyysohjetta, jolla ei olisi haittapuoliansa. Pahimmassa tapauksessa siitä on seurauksena kireä hetki, ja sitten on kaikki lopussa.

Minä. Vielä noin uljaita ja viisaita mielipiteitä kultuanikin uskon edelleen, että olisi hyvä tehdä hänestä soittoniekka. Se on tietääkseni paras keino päästä nopeasti ylhäisten piireihin, palvella heidän paheitaan ja käyttää edukseen omiansa.

Hän. Totta kyllä, mutta minulla on nopeampaa ja varmempaa menestystä lupaavia suunnitelmia. Ah! jospa hän yhtähyvin olisikin tyttö! Mutta kun nyt ei voi tehdä mitä tahtoo, niin täytyy ottaa mitä annetaan, käyttää sitä parhaansa mukaan edukseen, ja senvuoksi olla antamatta typerästi — kuten useimmat isät, jotka eivät voisi pahemmin menetellä, vaikka tahallaan valmistaisivat lastensa perikatoa — spartalaista kasvatusta lapselle, jonka on elettävä Pariisissa; jos kasvatukseni on huono, niin se on kansani tapojen syy, eikä minun. Vastatkoon niistä ken voi; minä tahdon, että poikani tulee onnelliseksi eli — mikä vetää yhteen — kunnioitetuksi, rikkaaksi tahi mahtavaksi. Tunnenpa jonkin verran mukavimpia teitä, jotka vievät tähän päämaaliin, ja neuvon ne hänelle hyvissä ajoin. Jos te minua moittitte, te viisaat, niin suuri yleisö ja menestys antavat minulle synninpäästön. Hän saa kultaa, sen sanon teille. Jos hänellä on sitä paljon, niin häneltä ei puutu mitään, ei edes teidän arvonantoanne ja kunnioitustanne.

Minä. Voisitte erehtyä.

Hän. Tahi hän tulee toimeen ilman niitä, niinkuin moni muu.

(Kaikessa tuossa oli paljon sellaista, mitä monikin ajattelee, minkä mukaan hän käyttäytyy, mutta mitä ei lausuta julki. Siinäpä itse asiassa onkin silmäänpistävin eroitus tuon miehen ja useimpien meitä ympäröivien ihmisten välillä. Hän tunnusti paheet, jotka hänellä oli, joita toisilla on, mutta hän ei ollut tekopyhä. Hän ei ollut inhoittavampi eikä vähemmin inhoittava kuin he, hän oli vain avomielisempi ja johdonmukaisempi ja joskus syvällisempi turmeluksessaan. Vapisin ajatellessani, mitä hänen lapsestaan tulisi moisen mestarin johdolla. Varmaa on, että hän, niin tarkalleen meidän tapojemme mukaisia kasvatuseriaatteita soveltamalla, oli menevä pitkälle, jollei häntä ennen aikojaan pysäytettäisi tielle.)

Hän. Oi, älkää peljätkö! Pääasia, päävaikeus, johon hyvän isän tulee panna huomiota, ei ole antaa lapselleen paheita, joiden avulla hän pääsee rikkaaksi, naurettavia puolia, jotka tekevät hänet kallisarvoiseksi ylhäisille — kaikkihan niin tekevät, jolleivät järjestelmällisesti, kuten minä, niin ainakin esimerkillään ja neuvollaan —, vaan osoittaa hänelle oikea kohtuullinen määrä, taito pelastaa nahkansa häpeästä, ylenkatseesta ja lain kourista. Nämä ovat epäsointuja yhteiskunnallisessa sopusoinnussa, jotka tulee osata sijoittaa, valmistaa ja sulattaa. Ei mikään ole mehuttomampaa kuin sarja sulavia sointuja; tarvitaan jotakin kirpeäntuntuista, jotakin joka hajottaa sädekimpun ja siroittaa eri suunnille sen säteet.

Minä. Hyvä, hyvä! Tuolla vertauksella johdatte ajatukseni siveellisyydestä jälleen musiikkiin, josta olin vastoin tahtoani syrjäytynyt, ja kiitän teitä siitä; sillä puhuakseni teille suuni puhtaaksi, pidän teistä enemmän sävelniekkana kuin siveellisyydsfilosofina.

Hän. Olen kuitenkin peräti vähäarvoinen musiikin ja paljon etevämpi siveellisyyden alalla.

Minä. Sitä epäilen; mutta vaikka niin olisikin, minä olen yksinkertainen mies, ja teidän periaatteenne eivät ole minun.

Hän. Sitä pahempi teille. Ah! Olisipa minulla teidän kykynne!

Minä. Älkäämme puhuko minun kyvyistäni, vaan palatkaamme puhumaan teidän kyvyistänne.

Hän. Osaisinpä minä lausua ajatukseni niinkuin te!... Mutta minä puhun sen vietävänmoista sekamelskaa, puoliksi hienon maailman miesten ja kirjailijain tyyliin, puoliksi torieukkojen tapaan.

Minä. Olen huono puhumaan; osaan vain sanoa totuuden, ja se, kuten tiedätte, ei aina viehätä.

Hän. Minäpä en ahneile teidän kykyänne sanoakseni totuutta, vaan päinvastoin ovelasti valehdellakseni. Jospa osaisin kirjoittaa, tekaista kirjan, sommitella omistusrunon, saada tyhmyrin oikein ihastumaan omiin ansioihinsa, liehitellä itseni naisien suosioon!

Minä. Kaiken tuon te osaatte tuhat kertaa paremmin kuin minä. En olisi ansiokas edes oppilaaksenne.

Hän. Kuinka paljon hukkaan menneitä suuria ominaisuuksia, joiden arvoa ette aavistakaan!

Minä. Saan niistä sen hinnan, jonka niille panen.

Hän. Jos niin olisi, niin ette pitäisi tuota karkeata nuttua, noita harsokangas-liivejä, noita villasukkia, noita paksuja jalkineita, ja vanhaa irtotukkaa.

Minä. Myönnän sen; täytyy olla sangen taitamaton, kun ei ole rikas, vaikka pitää luvallisina kaikkia keinoja siksi tullakseen. Mutta seikka on se, että on olemassa minunlaisiani ihmisiä, jotka eivät katso rikkautta maailman suurimmaksi hyväksi, eriskummaisista ihmisistä.

Hän. Perin kummallista! Tuollainen mielensuunta ei ole synnynnäistä, se on myöhemmin omaksuttua, sillä se ei ole luonnon mukaista.

Minä. Ihmisenkö luonnon?

Hän. Niin, ihmisen. Jokainen elollinen olento, ihminen mukaan luettuna, tavoittelee hyvinvointiaan sen kustannuksella, josta se riippuu, ja olen varma siitä, että jos antaisin pikku villini kehittyä puhumatta hänelle mistään, tahtoisin hän olla uhkeasti puettu, nauttia upeita aterioita, olla miesten pitämä, naisten rakastama, ja kerätä omalle osalleen kaiken elämänonnen.

Minä. Jos tuo pikku villi jätettäisiin omiin hoteisiinsa, pysyisi henkisesti yhtä heikkona kuin on, ja yhdistäisi kehtolapsen järkivähäiseen kolmikymmenvuotiaan miehen rajut intohimot, niin hän vääntäisi isältään niskat nurin ja makaisi äitinsä.

Hän. Se todistaa hyvän kasvatuksen välttämättömyyden. Ja kukapa sitä on kieltänyt? Ja mikä on hyvä kasvatusta, jolle se, joka vie kaikenlaisiin nautintoihin vaaroita ja haittoita.

Minä. Onpa vähällä, etten ole yhtä mieltä kanssanne; mutta varokaamme tarkemmin selittämästä kantaamme.

Hän. Minkätähden?

Minä. Koska pelkään, että yksimielisyytemme on vain näennäistä, ja että jos kerran ryhdymme pohtimaan vältettäviä vaaroja ja haittoja, emme enää ymmärtäisikään toisiamme.

Hän. Ja mitä se sitten tekee?

Minä. Älkäämme puhuko siitä, sanon minä. Mitä siitä tiedän, sitä en voi teille opettaa, ja helpompi on teidän antaa minulle niitä tietoja musiikista, joita minulta puuttuu, mutta teillä on. Rakas soittoniekka, puhukaamme musiikista, ja sanokaa minulle, mistä se tulee, että vaikka näin herkästi tunnette, niin helposti pidätte muistissa ja esitätte kauneimmat kohdat suurten mestarien teoksista, vaikka ne nostattavat teissä niin valtavan hurmauksen, ja te osaatte tartuttaa sen muihin, ette kumminkaan itse ole luonut mitään arvokasta.

Hän ei vastannut minulle, vaan alkoi sen sijaan kohautella päätänsä, ja nostaen sormensa taivasta kohti huudahti: — Ja aurinko, aurinko! Kun luonto loi Leon,[168] Vinci'n,[169] Pergolesi'n, Duni'n, niin se hymyili. Se kävi mahtipontisen ja vakavan näköiseksi muodostaessaan rakkaan setäni, jota kymmenkunnan vuoden ajan on nimitetty suureksi Rameauksi ja josta pian ei enää puhuta. Kun se töhersi kokoon hänen veljensä pojan, niin se irvisti, ja sitten se irvisti vielä kerran... (ja sanoessaan nämä sanat väänsi hän naamansa kaikenlaisiin irveisiin: niissä ilmeni halveksimista, ylenkatsetta, ivaa; ja hän näytti muokkailevan sormiensa välissä taikinapalasta ja hymyilevän niille naurettaville muodoille, joita hän sille antoi; sen tehtyään hän heitti tuon oudon näköisen epäjumalankuvan kauas luotansa ja sanoi:) Noin se minut loi ja heitti toisten mokomien ukkojen joukkoon, joista toisilla oli kurttuinen möhömaha, lyhyt kaula, suuret, päästä pullistuvat silmät, niin että he näyttivät joka hetki voivan saada halvauksen; toiset olivat kierokaulaisia, vielä toiset laihoja, vilhusilmäisiä, kyömynenäisiä. Kaikki alkoivat nauraa pakahtuakseen minut nähdessään, ja minä panin käteni puuskaan ja nauroin pakahtuakseni heidät nähdessäni, sillä narrit ja hupsut pitävät toisiaan pilkkanansa, he etsivät toisiaan, he vetävät toisiaan puoleensa. Jollen sinne tullessani olisi tavannut jo valmiiksi keksittynä tuota sananlaskua, joka sanoo, että tyhmyrien rahat ovat nerojen perintönä, niin olisin sen keksinyt. Tunsin, että luonto oli pannut minun perintöosuuteni noiden rumien ukkojen kukkaroon, ja minä keksin tuhansia keinoja saadakseni sen siepatuksi taas itselleni.

Minä. Tunnen nuo keinot; te olette puhunut minulle niistä, ja olen niitä suuresti ihailnut; mutta miksi ette niin monien keinojen joukosta koettanut sitä, että olisitte luonut kauniin teoksen?

Hän. Tuo puhe on aivan samaa kuin erään salonkimiehen sana abbé Leblancille. Abbé sanoi: "Markiisitar de Pompadour[170] ottaa minut kädelleen ja kantaa aina Akatemian kynnykselle asti, siellä hän vetää pois kätensä, minä putoan ja taitan molemmat sääreni." Salonkimies vastasi hänelle: "No niin, abbé, täytyy nousta taas ja puskea päällään ovi auki." Abbé tokaisi hänelle vastaan: "Sitähän olen yrittänyt, ja tiedättekö, mitä siitä hyödyin? Kuhmun otsaani..." (Tämän kaskun kerrottuaan alkoi mies kävellä pää painuksissa, miettiväisen ja alakuloisen näköisenä; hän huokaili, hän itki, oli lohduuttoman surullinen, kohotti taivasta kohti kätensä ja katseensa, takoi nyrkillään päätänsä, niin että otsa oli haljeta ja sormet katketa, ja jatkoi:) Minusta tuntuu, että siellä sittenkin on jotakin; mutta turhaan lyön ja ravistelen, sieltä ei lähde mitään... (Sitten hän aikoi jälleen ravistella päätään ja takoa otsaansa kahta kiivaammin, ja sanoi:) Joko siellä ei ole ketään, tahi et tahdota vastata.

(Hetkisen kuluttua hän kävi ylpeän näköiseksi, nosti jälleen päänsä, laski oikean kätensä sydämelleen, asteli edestakaisin ja sanoi:) Minä tunnen, niin, minä tunnen... (Hän jäljitteli miestä, joka kiivastuu, vihastuu, heltyy, käskee, rukoilee, ja piti valmistamatta suuttumusta, sääliä, vihaa, rakkautta uhkuvia puheita; hän hahmoitteli intohimojen luonteet hämmästyttävän hienosti ja sattuvasti; sitten hän jatkoi.) Eiköhän se ole oikein? Kas nyt se alkaa sujua! Sellaista se on, kun löytää kättilön, joka osaa kiihoittaa ja jouduttaa polttoja ja saada lapsen lähtemään kohdusta. Kun olen yksin, tartun kynään, tahdon kirjoittaa; pureskelen kynsiäni, hankaan otsaani; nöyrin palvelijanne, hyvästi, jumala ei ole saapuvilla; olin uskotellut itselleni, että olin nerokas; rivini päähän päästyäni luen, että olen tyhmä, tyhmä, tyhmä. Mutta miten olisikaan mahdollista saada tunteita, mielen ylennystä, ajatella, kuvata voimakkaasti, kun seurustelee semmoisten ihmisten kanssa kuin ne, joiden parissa minun täytyy olla elääkseni; miten se olisi mahdollista keskellä sitä mitä itse puhuu ja mitä kuulee puhuttavan, keskellä tämäntapaisten lorujen: "Tänään bulevardi on hurmaava. Oletteko kuulleet pikku Marmottea?[171] Hän näyttölee ihastuttavasti. Herra se ja se ajeli kauneimmalla harmaantäplikkäällä valjakolla mitä kuvitella saattaa. Tuo kaunis rouva N.N. alkaa jo lakastua; sopiiko nyt neljänkymmenenviiden vuoden vanhana pitää moista hiuslaitetta? Nuori neiti se ja se on aivan yltä päältä timanteissa, jotka tuskin maksavat hänelle mitään."

— Tarkoitatte, että ne maksavat hänelle — paljon.

— Enpähän. — Missä olette hänet nähnyt? — Teatterissa, katsomassa *Harlekiinin kadonnutta ja löytynyttä lasta*[172] Epätoivon kohtaus näytettiin paremmin kuin koskaan ennen. Markkinakohtauksen ilveilijä osaa räyhätä, mutta häneltä puuttuu hienoutta, henkevyyttä. Rouva X. on synnyttänyt kaksi lasta yhtäikaa; kumpikin isä saa kai omansa... Mokomat puheet, kun niitä saa toistaa ja kuulla toistettavan joka päivä, luuletteko, että ne vaikuttavat innostavasti ja kannustavat suuriin tekoihin?

Minä. En; parempi olisi sulkeutua ullakkokamariinsa, juoda vettä, syödä kuivaa leipää ja tutkistella itseänsä.

Hän. Ehkä, mutta siihen ei minulla riitä rohkeutta. Ja sitäpaitsi, uhratako onnensa epävarman menestyksen toivossa! Ja entäs nimi sitten, jota kannan!... Olla nimeltään Rameau, se ei ole niinkään mukavaa. Kykyjen laita ei ole sama kuin aateluuden, joka siirtyy perintönä ja jonka tuottama loisto kasvaa siirtyessään isoisältä isälle ja isältä pojalle ja pojalta pojanpojalle, vaikkei kantaisästä siirtyisikään mitään ansioita jälkeläiseen; vanha runko haarautuu suunnattomaksi tyhmyrien puuksi; mutta vähät siitä. Toisin on laita kyvyn. Saavuttaakseen vaikka vain isänsä maineen, täytyy olla häntä taitavampi, täytyy olla perinyt hänen lahjansa... Lahjat ovat minulta jääneet saamatta, mutta ranteeni ovat norjistuneet, jousi liikkuu ja kattila kiehuu; jos siitä ei lähde kunniaa, niin lähteepähän edes lihaliientä.

Minä. Teinä en pitäisi asiaa vielä lopullisesti ratkaistuna; yrittäisin yhä.

Hän. Ja luuletteko, etten ole yrittänyt? En ollut vielä viisitoistavuotias, kun ensi kerran sanoin itselleni: Mikä sinun on?... Sinä haaveilet; ja mitä haaveilet? Että olisi hauska, jos olisit tehnyt tahi vastedes tekisit jotakin, mikä panisi koko maailman ihmettelemään... No niin, ei muuta kuin puhalla ja anna sormien luistaa; ei muuta kuin pyöristä vähän nokan reunoja, niin on ankka valmis. Vanhemmalla iällä toistin lapsuuteni sanat, vielä tänä päivänä toistan ne, mutta seison yhä Memnonin-patsaan ääressä.

Minä. Mitä tarkoittatte Memnonin-patsaallanne?

Hän. Minusta se on selvää. Memnonin-patsaan ympärillä oli ääretön joukko toisia patsaita, joihin auringonsäteet yhtälailla sattuivat, mutta hänen oli ainoa, joka soi. Runoilija on Voltaire; ja kuka vielä? Voltaire; entäs kolmas? Voltaire; entäs neljäs? Voltaire. Säveltäjä on Rinaldo Capualainen,[173] Hasse, Pergolesi, Alberti, Tartini,[174] Locatelli, Terradeglias, setäni, tuo pikku Duni, joka kasvojensa ilmeeltä ja ulkonaiselta olenoltaan ei ole minkään eteinen, mutta jolla on tunnetta, joka osaa laulaa ja ilmaista tunteensa. Näihin harvoin Memnoneihin verraten me muut emme ole muuta kuin yhtä monta korvaparia, kukin keppinsä nenässä: siksipä olemmekin köyhiä kuin kerjäläiset, niin siunatun köyhiä. Ah, herra filosofi, köyhyys on jotakin hirvittävää! Näen sen istua kyyröttämässä, suu ammollaan, saadakseen muutamia pisaroita jääkylmää vettä, joita pirskahtelee danaidien tynnyristä.[175] En tiedä, tekeekö se filosofin järjen terävämmäksi, mutta runoilijan pään se tekee niin saakelin kylmäksi; ei ole hyvä laulaa tuon tynnyrin alla. Mutta kiittäköön vielä onneaan se, joka siinä voi saada paikan! Minulla oli siinä paikka, mutta en osannut siinä pysyä. Olin jo kerran ennen tehnyt saman tuhmouden. Olen matkustanut Böömissä, Saksassa, Sveitsissä, Hollannissa, Flanderissa ja hiisi ties kuinka kaukana.

Minä. Pohjattoman tynnyrin allako?

Hän. Pohjattoman tynnyrin alla. Se oli eräs rikas ja tuhlaileva juutalainen, joka piti musiikista ja minun hupsutuksistani. Minä soittelin mitä sattui, ja pidin ilveitäni; minulta ei puuttunut mitään. Juutalaiseni oli mies, joka tunsu lakinsa ja noudatti sitä jäykkänä kuin kanki, joskus ystävääkin kohtaan, aina muukalaista kohtaan. Hän takertui erääseen rettelöön, joka minun täytyy kertoa teille, sillä se on hauska.

Utrechtissa oli eräs ihastuttavan kaunis naikkonen. Tuota kristittyä tyttöä teki juutalaisen mieli. Hän lähetti hänen luokseen parittajan aika suurella vekselillä varustettuna. Omituinen tytönletukka hylkäsi hänen tarjouksensa. Juutalainen oli siitä epätoivoissaan. Parittaja sanoi hänelle: "Mitäs tuota nyt noin surette? Jos tahdotte pitääksenne kauniin naisen, niin ei ole mikään sen helpompaa; vieläpä saatte kauniimmankin kuin se on, jota ajatte takaa. Luovutan teille oman vaimoni samasta hinnasta." Sanottu ja tehty. Parittaja pitää vekselin, ja juutalainen menee hänen vaimonsa viereen. Tulee vekselin lankeemispäivä; juutalainen protestauttaa sen ja väittää sen vääräksi. Oikeusjuttu. Juutalainen tuumi: Ei ikinä tuo mies rohkene sanoa, mistä hinnasta hän on saanut vekselini, ja minä en sitä maksa. Oikeuden edessä hän kysyy parittajalta: "Keneltä olette saanut tuon vekselin?" — "Teiltä." — "Lainaamaanne rahaako vastaan?" — "En." — "Hankkimistanne kauppatavaroistako?" — "En." — "Tekemistänne palveluksistako?" — "En; mutta siitä ei olekaan puhe; se on minun hallussani, te olette kirjoittanut siihen nimenne ja saatte sen maksaa." "En ole kirjoittanut siihen nimeäni." — "Olenko minä siis väärentäjä?" — "Te tahi joku toinen, jonka asiaa ajatte." — "Minä olen raukkamainen, mutta te olette konna. Uskokaa pois, älkää ahdistako minua äärimmäisiin asti, tahi minä kerron kaikki; häpäisen itseni, mutta teidät perii hukka..." Juutalainen ei välittänyt uhkauksesta, ja seuraavassa oikeuden

istunnossa parittaja ilmaisi koko asian. He saivat kumpikin nuhteita, ja juutalainen tuomittiin maksamaan vekseli, jonka arvo käytettiin köyhien avustamiseen. Silloin minä erosin hänestä; palasin tänne.

Mitä tehdä? Täytyi menehtyä kurjuuteen tahi ryhtyä johonkin. Kaikenlaisia suunnitelmia liikkui aivoissani. Milloin aioin seuraavana päivänä lähteä liittymään johonkin maaseudun teatteriseurueeseen; kelpasinhan yhtä hyvin tahi huonosti näyttelijäksi ja orkesterin jäseneksi. Seuraavana päivänä aioin maalauttaa itselleni tuollaisen taulun, joka kiinnitetään tangon nenään ja pystytetään kadun kulmaukseen ja jonka ääressä olisin täyttä kurkkua huutanut: "Kas tässä on hänen syntymäkaupunkinsa, ja tuossa hän sanoo jäähyväiset isälleen apteekkarille;[176] tuossa hän saapuu pääkaupunkiin, etsimään setänsä asuntoa... Tuossa hän on setänsä jalkain juuressa, joka ajaa hänet luotaan. Tuossa hän on erään juutalaisen seuralaisena" j.n.e., j.n.e. Seuraavana aamuna nousin lujasti päättäneenä yhtyä katulaulajiin. Siinä en olisi tehnyt niinkään hullusti; olisimme menneet pitämään konserttia rakkaan setäni ikkunain alla; se olisi pannut hänet pakahtumaan raivosta. Mutta päätin toisin.

(Tässä hän pysähtyi, siirtyen asteittain viulua pitelevän, sen kieliä kaikin voimin pingoittavan miehen asennosta köyhän raukan asentoon, joka on aivan näännyksissä, voimattomana, jota hänen polvensa eivät enää jaksa kantaa, joka kuolee siihen paikkaan, jollei hänelle heitetä leipäpalasta; hän ilmaisi äärimmäisen hätänsä osoittamalla sormellaan avonaista suutansa. Sitten hän jatkoi:) Tuo on ymmärrettävää. Minulle heitettiin palanen; kolme neljä nälkiintynyttä kun meitä oli, kiistelimme siitä keskenämme... Ja ajatelkaapa sitten suurisuuntaisesti, luokaa jotakin kaunista moisessa kurjuudessa.

Minä. Se ei ole helppoa.

Hän. Aste asteelta jouduin vihdoon erääseen hyvään taloon;[177] olin siellä kuin sokeri siirapissa. Nyt olen saanut sieltä lähtöpassin. Täytyy kai taas vinguttaa viulunkieliä ja turvautua osoittamaan sormellaan avonaista suutansa. Ei mitään pysyväistä tässä maailmassa; kieppuvan onnenpyörän mukana tänään ylhäällä, huomenna alhaalla. Kirottut olosuhteet johtavat meitä, ja johtavat hyvin huonosti...

(Sitten, juoden tilkkasen, joka oli jäljellä pullon pohjalla ja puhutellen naapuriansa:) Hyvä herra, olkaa armelias ja antakaa vähän nuuskaa. Onpa teillä kaunis rasia. Ettehän ole soittoniekka? — "En." — Sitä parempi teille, sillä ne ovat köyhiä raukkoja ... hyvin surkuteltavia. Kohtalo on minusta tehnyt sellaisen, ja sitävastoin on Montmarirella ehkä jossakin myllyssä mylläri, myllärin renki, joka ei koskaan saa kuulla muuta kuin myllynkolan kalsketta, ja joka ehkä olisi voinut keksiä mitä kauneimmat laulut... Myllyyn, myllyyn, Rameau! Siellä on sinun paikkasi.

Minä. Mitä ihminen harrastaneekin, siihen luonto hänet määräsi.

Hän. Mutta sille sattuu kummallisia erehdyksiä. Minä puolestani en katsele asioita noin korkealta kannalta, jolta kaikki näyttää samanlaiselta: sekä mies, joka oksii puuta saksilla, että toukka, joka kalvaa sen lehteä, ja jolta ei näe muuta kuin kaksi eri hyönteistä, kunkin tehtävässään. Kiivetkää te istumaan Merkuriuksen radalle, ja kuten Réaumur[178] jakoi karpästen luokan ompelijoihin, mittareihin ja niittäjiin, niin jakakaa te sieltä, jos se teitä miellyttää, ihmisten sukukunta puuseppiin, kirvesmiehiin, katonkattajiin, tanssijoihin, laulajiin, se on teidän asianne; minä en siihen sekaannu. Minä olen tässä maailmassa, ja pysyn siinä. Mutta jos on luonnonmukaista tuntoa ruokahalua, — ruokahaluun minä, näettekös, yhä uudelleen palajan, tuohon tunteeseen, joka ei hetkeksikään minua heitä — niin minusta ei ole hyvän järjestyksen mukaista, ettei aina ole mitä syödä. Mitä helkkarin hoitoa se on, että toisilla ihmisillä on yllin kyllin kaikkea, toisilla taas yhtä vaatava vatsa kuin heillä, yhä uudistuva nälkä, kuten heilläkin, mutta ei mitään suuhun pantavaa. Pahinta on se epäluonteva asenne, jossa puute meidät pitää: puutteenalainen ihminen ei kävele niinkuin muut; hän hyppelee, matelee, loikertelee, laahustaa; hänen elämänsä kuluu eri asenteihin sovittautumisessa ja näiden pitämisessä.

Minä. Mitä tarkoittatte asenteilla?

Hän. Menkää kysymään Noverreltä.[179] Maailmassa on niitä paljon enemmän kuin hänen taiteensa voi jäljitellä.

Minä. Niinpä tekin jo olette, käyttäkseni teidän sanaanne tahi Montaignen,[180] kohonnut istumaan Merkuriuksen radalle ja katselemaan ihmislasten erilaisia elenäytelmiä.

Hän. En, en, sanon minä; olen liian raskas kohotakseni niin korkealle. Annan kurkien elellä pilvien pihoilla; minä matelen maassa. Katselen ympärilleni ja otan asenteitani tahi naureskelen asenteille, joita näen muiden omaksuvan; olen oivallinen elenäyttelijä, niinkuin heti itse voitte päättää.

(Sitten hän alkoi hymyillä, jäljitellä ihailevaa, pyytävää, palvelusintoista ihmistä; hänellä on oikea jalka edessä, vasen takanapäin, selkä kumarassa, pää pystyssä, katse kuin kiinnitettynä toisiin silmiin,

suu auki, käsivarret ojennettuina jotakin esinettä kohti; hän odottaa käskyä, saa sen, lähtee kuin nuoli, palaa, se on suoritettu, hän tekee siitä selkoa, hän pitää silmällä kaikkea; hän nostaa maasta mitä on pudonnut, asettelee päänalusta paikoilleen tahi jakkaraa jonkun jalkain alle; hän pitelee teevatia, siirtää lähemmäksi tuolia, avaa oven, sulkee ikkunan, vetää uutimet eteen, hän tarkkaa isäntää ja emäntää, hän on liikkumaton, käsivarret riipuksissa, sääret suorina rinnakkain, hän kuuntelee, koettaa lukea kasvoista ja sanoo:) Siinä se nyt on minun elenäytelmäni, jokseenkin sama kuin imartelijain, hoviherrain, lakeijain ja kerjäläisten.

(Tuon miehen hupsutukset, abbé Galiani'n[181] kertomukset, Rabelaisin liioittelut ovat joskus saaneet minut vaipumaan syviin mietteisiin. Noista kolmesta varastosta olen hankkinut itselleni naurettavan näköisiä naamioita; jotka asetan mitä vakavimpien henkilöiden kasvoille, ja näen ylhäisarvoisessa papissa kujeilijan, presidentissä satyyrin, luostarimunkissa porsaan, ministerissä kameelikurjen, hänen ensimmäisessä kirjurissaan hanhen.) Mutta teidän laskunne mukaan, sanoin miehelle, on paljon kerjäläisiä tässä maailmassa, ja minä en tunne ketään, joka ei osaisi ainakin muutamia askelia tuota teidän tanssianne.

Hän. Olette oikeassa. Koko kuningaskunnassa on vain yksi mies, joka kävelee, se on hallitsija; muut kaikki omaksuvat asenteita.

Minä. Hallitsijako? Se ei ole niinkään sanottua. Luuletteko, ettei silloin tällöin ole hänen vierellään pieni jalka, pieni sievätukkainen pää, pikku nenä, joka panee hänet esittämään pientä elenäytelmää? Ken hyvänsä tarvitsee toista, on puutteenalainen ja sovittautuu asenteeseensa. Kuningas ottaa asenteensa rakastajattarensa edessä, ja Jumalan edessä hän tanssii eletanssiaan. Ministeri tanssii hovimiehen, imartelijan, lakeijan ja kerjäläisen tanssia kuninkaansa edessä. Kunnianhimoisten joukko asettuu teidän äskeisiin asenteihinne sadoin toistaan halpamaisemmin tavoin ministerin edessä, ylhäissukuinen abbé papinkauluksineen ja pitkine viittoineen vähintään kerran viikossa palkkapitäjien jakelijan edessä. Totisesti, mitä te sanotte kerjäläisten eletanssiksi, se on maapallon suuri liikevoima: kullakin on pikku Husinsa ja Bertininsä.

Hän. Sepä lohduttaa minua.

(Mutta minun puhuessani hän matki niin hassunkurisesti, että olin pakahtua nauruun, mainitsemieni henkilöiden asenteita. Esimerkiksi pikku abbén kohdalla hän piti hattua kainalossaan ja rukouskirjaansa vasemmassa kädessään; oikealla hän kannatti viittansa laahusta; hän asteli eteenpäin, pää hiukan olkapäälle kallellaan, silmät maahan luotuina, matkien niin oivallisesti tekopyhimystä, että olin näkevinäni *Kumoamisen* tekijän[182] Orleansin piispan edessä. Mainitessani imartelijat, kunnianhimoiset, mateli hän maassa; hän oli ihan ilmetty Bouret yleistarkastusta toimitettaessa.)

Minä. Se oli verrattoman taitava esitys; on kuitenkin olemassa yksi olento, jonka ei tarvitse näytellä tuollaista elenäytelmää: se on filosofi, jolla ei mitään ole ja joka ei mitään pyydäkään.

Hän. Ja missä tuo otus sitten on? Jos hänellä ei ole mitään, niin hän kärsii; jos hän ei mitään pyydä, niin hän ei mitään saa ... ja hän jää yhä kärsimään.

Minä. Eipä; Diogenes välitti viis kaikista tarpeista.

Hän. Mutta täytyyhän olla vaatteet yllä.

Minä. Ei; hän kulki aivan alasti.

Hän. Joskus oli Ateenassa kylmä.

Minä. Vähemmin kuin täällä.

Hän. Siellä syötiin.

Minä. Tiettävästi.

Hän. Kenen kustannuksella?

Minä. Luonnon. Kenen puoleen kääntyy metsäläinen? Maan, eläinten, kalojen, puiden, yrttien, juurien, purojen.

Hän. Kehno pöytä.

Minä. Se on iso.

Hän. Mutta huonosti varustettu.

Minä. Sitä kuitenkin riisutaan, jotta meidän pöytämme saadaan katetuiksi.

Hän. Mutta myöntänette, että meidän kokkiemme, leipuriemme, ruokatavarakauppiastemme, ravintoloitsijaimme ammattitaito tuo siihen yhtä ja toista arvokasta omaansakin. Päätäten teidän Diogeneenne ankaran yksinkertaisesta ruokakomennosta, eivät liene hänen ruuansulatus-elimensä olleet kovin uppiniskaiset.

Minä. Erehdytte. Kyynikon puku vastasi muinoin meidän nykyistä munkkiasuamme, ja sillä oli sama voima: kyynikot olivat Ateenan karmeliitti- ja fransiskaanimunkit.

Hän. Nytpä jouduitte kiinni. Diogenes on siis myöskin tanssinut eletanssia, jollei Perikleen,[183] niin ainakin Laiksen[184] ja Phrynen edessä.

Minä. Erehdytte vieläkin: toiset saivat hyvin kalliista hinnasta ostaa naikkosen, joka antautui hänelle omaksi nautinnokseen.

Hän. Entä jos sattui, että naikkonen ei ollut joutilaana ja kyynikolla oli kiire?

Minä. Niin tämä palasi tynnyriinsä, ja tuli toimeen ilman.

Hän. Ja te kai neuvoisitte minua tekemään samoin?

Minä. Panenpa henkeni pantiksi, jollei se olisi parempi kuin mateleminen, itsensä halventaminen ja häpäiseminen.

Hän. Mutta minä tarvitsen hyvän vuoteen, hyvää ruokaa, lämpimät vaatteet talvella, viileät kesällä, lepoa, rahaa ja paljon muuta tavaraa, ja mieluummin otan ne kiitollisena vastaan hyväntahtoisilta ihmisiltä kuin hankin työllä.

Minä. Siksi, että olette laiskuri, herkuttelija, raukkamainen mies, halpamielinen sielu.

Hän. Luulen sen itse jo sanoneeni teille.

Minä. Elämän hyvyksillä on arvonsa, se on tietty; mutta te ette tiedä, mikä arvo on uhrauksella, johon alistutte saadaksenne niitä. Te tanssitte, te olette tanssinut ja tanssitte yhä edelleenkin tuota halpamaista eletanssia.

Hän. Se on totta; mutta se ei ole minulle paljoa maksanut, ja siksi se ei maksa minulle enää mitään, ja siitä syystä tekisin tyhmästi, jos omaksuisin toisen menettelytavan, joka minua rasittaisi ja jota en kumminkaan voisi pysyväisesti noudattaa. Mutta siitä mitä minulle sanotte, huomaan, että pikku vaimoparkani oli tavallaan filosofi; hän oli rohkea kuin leijona: joskus meillä ei ollut leipää, eikä penniäkään taskussa; olimme myyneet melkein kaikki pienet arvoesineemme. Minä olin heittäytynyt vuoteemme jalkopäähän; siinä mietin pääni puhki, keltä saisin lainaksi taalerin, jota minun ei tarvitsisi maksaa takaisin. Hän, iloisena kuin peipponen, istuutui klaverinsa ääreen, lauloi ja säesti itseään; hänellä oli satakielen kurkku; vahinko, ettette saanut häntä kuulla. Kun minun oli esiinnyttävä jossakin konsertissa, otin hänet mukaani. Mennessä sanoin hänelle: "Kas niin, rouvaseni, antakaapa ihailia itseänne; näyttäkää taitonne ja sulonne, hurmatkaa, ällistytäkää!..." Saavuimme perille; hän lauloi, hän hurmasi, hän ällistytti. Ah, olen hänet menettänyt, tuon pikku raukan! Paitsi lahjakkuuttaan oli hänellä suunsupukka, johon tuskin pikkusormi mahtui, hampaat kuin helmirivi, silmät, jalat, iho, posket, rinnat, sääret solakat kuin kauriilla, reidet ja pylly, kaikki kuvanveistäjän malliksi kelpaavat. Ennemmin tahi myöhemmin hän olisi saanut ainakin veronkantopäällikön omakseen. Hänellä oli käynti, ja lanteet, oi taivas, millaiset lanteet!

(Ja sitten hän alkoi jäljitellä vaimonsa käyntiä. Hän tepsutteli lyhyin askelin, piti päätään pystyssä, leikitteli viuhkallaan, keikutteli lanteitaan; se oli mitä lystikkäin ja naurettavin pilakuva meidän pikku keimailijattaristamme. Sitten, jatkaen puhettaan, hän lisäsi:) Kaikkialla kävelin hänen kanssaan, Tuileriesissa,[185] Palais-Royalissa, bulevardilla. Oli mahdotonta ajatella, että olisin saanut hänet pitää. Kun hän asteli kadun poikki aamulla, avopäin ja lyhyessä nutussaan, niin olisitte pysähtynyt häntä katselemaan. Hänen vyötärönsä olisi mahtunut neljän sormenne väliin, puristamatta. Ne, jotka kävelivät hänen jäljessään ja katselivat, kuinka hän astua sipsutteli pienillä jaloillaan, ja mittailivat katseillaan hänen leveitä lanteitaan, joiden muoto keveissä hameissa pääsi hivelemään silmää, ne jouduttivat askeleitaan; hän antoi heidän lähestyä, sitten hän loi heihin yhtäkkiä parin suuria, tummia silmiä, jotka pysähdyttivät heidät siihen paikkaan; mitali oli, näettekös, edestäpäin yhtä soma kuin takaakin. Mutta ah! olen hänet menettänyt, ja hänen mukanaan ovat kaikki onnenunelmani rauenneet. Vain niiden vuoksi olin hänet ottanut; olin ilmaissut hänelle suunnitelmani, ja hän oli liian teräväjärkinen ollakseen uskomatta niitä varmoiksi, ja liian arvostelukykyinen ollakseen niitä hyväksymättä.

(Ja hän nyyhkytteli ja itki sanoen:) En, en, en ikinä saa siihen lohdutusta. Siitä lähtien rupesin pitämään papinkauluria ja kalottia.

Minä. Surustako?

Hän. Jos niin tahdotte; mutta oikeastaan, jotta minulla olisi ruokakuppi aina pääni päällä... Mutta katsokaahan vähän kelloa; minun pitää mennä oopperaan.

Minä. Mitä siellä esitetään?

Hän. Dauvergneä.[186] Musiikissa on aika kauniita kohtia; vahinko vain, etteivät ne ole alkujaan hänen kynästään lähtöisin. Kuolleiden joukossa on aina niitä, jotka ovat elävien harmina. Minkäs sille mahtaa? *Quisque suos patimur manes*.[187] Mutta kello on puoli kuusi. Kuulen soitettavan abbé de Canayen[188] ja minun iltamessuuni. Hyvästi, herra filosofi! Minä olen aina entiselläni, eikö niin?

Minä: Olette, onnettomuudeksenne.

Hän. Kunhan saisin olla niin onneton vielä vain nelisenkymmentä vuotta; nauraa parhaiten, joka nauraa viimeksi.

LISÄTIETOJA.

GIOVANNI BATTISTA LULLY (oik. Lulli), syntynyt Firenzessä 1632, kuollut Pariisissa 1687, tuli jo lapsena Pariisiin ja yleni siellä pian keittiöpojasta kuninkaalliseksi hovikapellimestariksi ja -säveltäjäksi. Vuonna 1669 hän sai oikeuden Ranskan kansallisoopperan (*Académie de musique*) perustamiseen. Tätä varten hän sitten sävelsi joukon baletteja ja oopperoita. Hänen merkityksensä säveltäjänä on hyvin huomattava varsinkin senvuoksi, ettei hän seurannut siihen aikaan yleistä italialaisen oopperatyylin kehitystä, joka uhkasi tehdä korvia hivelevän melodiikan kaikeksi kaikessa ja syrjäyttää draamallisen totuuden, vaan kiinnitti päähuomion runotekstin luonnolliseen lausutukseen ja draamallisiin vaatimuksiin. Lully kuuluu senvuoksi Monteverden, Gluckin ja Wagnerin rinnalla säveldraaman huomattavimpiin kehittäjiin. Ranskankielisiä tekstejä kun sävelsi, tuli hänestä samalla ranskalaisen kansallisen sävellystyylin luoja. Hänen sävellystensä rytmikassa kuvastuu ranskankielen luonnollinen korostus ja hänen yleisessä lausutussävyssään Ludvig XIV:n aikakauden uljas itsetietoisuus. Hänen musiikkinsa on taidearvoltaan ja laadultaan asetettava Corneillen ja Racinen runouden rinnalle. Hänen säveltämänsä oopperain alkusoitot ja balettien instrumentaaliosat ovat vaikuttaneet myöskin orkesterimusiikin kehitykseen.

JEAN-PHILIPPE RAMEAU, syntynyt 1683 Dijonissa, kuollut 1764 Pariisissa, kuuluisa musiikkiteoreetikko ja säveltäjä, vietti nuorempana levotonta vaeltajan elämää, oleskellen eri toviin lyhyempiä aikoja Pariisissa, missä hän jo 1706 julkaisi ensimmäisen kokoelmansa klaverisävellyksiä, ja väliaikoina toimien urkurina Lillissä ja Clermontissa. Vasta 1721 hän asettui pysyväisesti Pariisiin. Seuraavana vuonna julkaisemallaan *Harmonia-opin käsikirjalla* hän aloitti sarjan hyvin arvokkaita musiikkiteoreettisia kirjoitelmia, jotka suuntasivat sointuopin aivan uusille urille. Vuodesta 1737 alkaen kohosi hän myöskin oopperain säveltäjänä ranskalaisen kansallisoopperan etevimmäksi edustajaksi Lullyn jälkeen. Ludvig XV nimitti hänet hovisäveltäjäkseen. Rameaun samoin kuin Lullynkin oopperoissa ovat baletti ja kuoro oleellisina osina; samanaikaisesta italialaisesta oopperatyylistä eroittaa Rameaun oopperamusiikin jyrkästi sen luonteva lausutus ja huoliteltu rytmillisen aineksen käsittely. Useita hänen oopperoistaan on viime vuosisadan lopulla julkaistu uudestaan kokoelmassa *Chefs-d'oeuvre classiques de l'opéra français*, ja v:sta 1895 alkoivat hänen kootut teoksensa ilmestyä Pariisissa. Vuonna 1876 hänelle pystytettiin muistopatsas Dijoniin.

EGIDIO ROMOALDO DUNI (1709-1775), syntyisin Materasta Napolin alueelta, tuli 1733 Pariisiin ja sävelsi siellä useita oopperoita. Hänen Pariisiin siirtämänsä italialaisen ja Lullyn sekä Rameaun edustaman ranskalaisen musiikkisuunnan kannattajien kesken virisi ankara taistelu, jossa Lully ja Rameau aluksi olivat ehdottomasti voitolla, kunnes 1752 eräs italialainen oopperaseurue, n.s. "*Les Bouffons*", tuli Pariisiin ja esittämällä Pergolesi'n *La serva padrona* oopperan sekä muita italialaisia musiikkiuutuuksia antoi vanhalle ranskalaiselle oopperatyylille kuoliniskun. Kansallisooppera umpikujassaan jäi tyhjäksi ja yleisö tulvi pienempiin teattereihin kuuntelemaan italialaista musiikkia. Tähän musiikkiriitaan (*la guerre des Bouffons*) kuuluvia seikkoja koskettelee Diderot dialoginsa loppuosassa, osoittautuen italialaisen suunnan innokkaaksi ihailijaksi ja kannattajaksi. Aivan samalla kannalla kuin hän, on tässä riidassa myöskin Jean-Jacques Rousseau. Omituista on todeta, että aikalaisten käsitys mainituista musiikkisuunnista on mitä jyrkimmässä ristiriidassa sen arvostelun kanssa, jonka musiikin historia on niistä antanut. Diderot, Rousseau ynnä monet muut heidän aikuisensa merkkihenkilöt kieltävät ranskalaiselta oopperatyyliltä ja omistavat italialaiselle tyylille juuri

ne ominaisuudet, jotka musiikin historian mukaan olivat edelliselle tunnusmerkilliset ja ominaiset, mutta jälkimmäiseltä puuttuivat.

Viiteselitykset:

[1] Kardinaali Richelieun rakennuttama palatsi, jossa vuosisatojen kuluessa eri hallitsijat ja muut kuninkaalliset henkilöt asuivat; siihen kuuluva puutarha oli muinoin pariisilaisten ja Pariisissa oleskelevain ulkomaalaisten suosituimpia kävely- ja yhtymäpaikkoja.

[2] Palais Royalin puutarhan Allée d'Argenson-nimisen käytävän varrella oleva penkki, joka Diderotin kirjeissä Sophie Vollandille mainitaan heidän tavallisena yhtymäpaikkanaan.

[3] Vanhoilta ajoilta kuulu shakinpelaajien kokouspaikkana; nykyisin meillä hyvin tunnettu siitä, että siellä saa lukea skandinaavilaisia ja suomalaisiakin sanomalehtiä.

[4] Café de la Régencen omistaja.

[5] Bretagnelainen aatelismies, kuuluisa shakinpelaaja.

[6] François André Danican, liikanimeltään Philidor, yhtä kuuluisa säveltäjänä kuin klassillisena shakinpelaajana.

[7] Hänestä ei ole tarkempia tietoja.

[8] Luultavasti eräs kirurgi.

[9] Trappelaismunkit olivat tunnetut ankaran yksinkertaisista elintavoistaan, kasvisruuastaan ja askeettisista harjoituksistaan.

[10] Ne olivat rikkaita, ja elämä niissä kaikkea muuta kuin askeettista.

[11] *Sou* vastaa 5 sentimiä.

[12] Tarkoittaa epäilemättä le Cours-la-Reine nimistä, Seinen rantalaiturin kanssa yhtäsuuntaista, Place de la Concorde ja Trocadéron välistä leveätä puistokatua.

[13] Pariisin suurenmoisin puistokatu ja puistikko, Place de la Concorde ja Place de l'Étoile välillä.

[14] Jean-Philippe Rameau, josta on lisätietoja tekstin jäljessä.

[15] Hänestä tarkemmin johdannossa.

[16] Tarkoittaa Lully-nimistä säveltäjää, josta k. lisätietoja.

[17] Näistä k. säveltäjä Duni'sta annettuja lisätietoja.

[18] Erinomaisen sirotyylinen huvinäytelmäin kirjoittaja ja romaanikirjailija (1688-1763), joka vuorokeskustelumme tapahtumain aikana ei enää moneen vuoteen ollut mitään julkaissut ja joutui yhä enemmän unohduksiin.

[19] Rivoaiheisten romaanien kirjoittaja (1717-1777); ei enää dialogissamme tarkoitettuna aikana ollut muodissa.

[20] Kreivi de Thiard (1721-1810), vuodesta 1750 alkaen Ranskan Akatemian jäsen.

[21] Kuuluisa näyttelijätär, jonka taidetta Diderot piti hyvin suuressa arvossa; oli kieltäytynyt näyttelemästä hänelle tarjottua osaa Palissotin häväistyskomediassa *Les Philosophes*, josta lähemmin johdannossa.

[22] Kreikkalainen filosofi 412-323 e.Kr., eli Ateenassa ja Korintossa, kuuluisa häikäilemättömyydestä, jolla hän toteutti kyynikkojen mielipidettä, että viisas ei tarvitse mitään eikä noudata sovinnaisen säädylisyyden vaatimuksia, vaan kaikessa vain luontoa; kerrotaan hänen asuneen tynnyrissä ja käyneen aivan ryysyisissä vaatteissa.

[23] Kuuluisa ateenalainen hetaira 4. vuosisadalla e.Kr.

[24] Kreikkalaisessa tarustossa satyrien vanha möhömahainen johtaja, rivo ja viinille ahnas, kuten satyritkin.

[25] Koomillinen henkilö italialaisessa commedia dell' arte:ssa, esiintyi musta puolinaamio kasvoilla, ruudulliset, moniväriset trikoohousut jalassa ja puumiekka vyöllä.

[26] Ranskalaisen renessanssin merkillisimpiä satiirikkoja (1494-1554); pääteos *Gargantua et Pantagruel*, jossa hän rohkeasti vitsoo aikansa heikkouksia.

[27] Veli Jean des Entommeurs, *Pantagruel*, I kirj., 39 ja seur. kapp.

[28] Kirjakauppias, Ensyklopedian kustantaja.

[29] Eräs silkki-tukkukauppias.

[30] Koko tämä kohta lienee käsitettävä ivalliseksi. — Duclos oli huomattava kirjailija, v:sta 1747 Ranskan Akatemian jäsen; luonteeltaan ja esiintymiseltään pidettiin häntä hienostumattomana.

[31] Aivan keskinkertainen kirjailija, Fontenellen ja La Motten ihailija, pääsi 25 vuotta odoteltuaan vihdoon hovipiirien suosimana akatemian jäseneksi; häntä pidettiin ovelana ja liukkaana miehenä.

[32] Herätti ensin huomiota Ciceron teosten kääntäjänä; akatemiaan päästyään hän edusti etupäässä oikeakielisysharrastuksia; huomattavana luonteenpiirteenä hänellä mainitaan ulkokultaisuus, tekopyhyys.

[33] Kuuluisa laatukuvien maalaaja, Diderotin lempimaalari (1725-1805).

[34] Voltairen samannimisen murhenäytelmän päähenkilö, Messenian hallitsijan Kresphonteksen puoliso, jonka Polyphontes, hänen miehensä surmaaja, pakotti vaimokseen, riistäen häneltä hänen lapsensa.

[35] Voltairen etevimpiä murhenäytelmiä.

[36] Valtion kansleri, jonka puolelle Voltaire jyrkästi oli asettunut hänen taistelussaan parlamentteja vastaan, sen herättäessä suurta suuttumusta.

[37] *Les Indes galantes*, setä Rameaun säveltämä baletti, ensi kerran esitetty v. 1735, pysyi sitten kauan näyttämöllä.

[38] Se on: olisin julkaissut ne muka omina sävellyksinäni.

[39] Hänestä k. johdantoa.

[40] Vähäpätöinen, tungettelevaisuudestaan ja narrimaisuudestaan tunnettu tusinakirjailija.

[41] Isä, Elie-Catherine F., sanomalehtikirjailija, vastusti Voltairea, koettaen hänen rinnalleen korottaa toisarvoisia kykyjä ja asettuen ylimalkaan korkeimmaksi tuomariksi kirjallisuuskysymyksissä; myrkyllisellä ivallaan Voltaire kuitenkin pian lopetti hänen vaikutuksensa yleisöön ja hänen sanomalehtimies-maineensa. — Poika, Stanislas-Louis-Marie F., esiintyi myös jo varhain kirjailijana, osoittautuen isänsä hengenheimolaiseksi.

[42] Abbé La p. oli L'Observateur littéraire-nimisen kirjallisen aikakauslehden toimittaja.

[43] Abbé Sabatier de Castresin julkaisema *Les trois siècles de la littérature française*, kirjallisuushistoriallinen teos, jossa tekijä asettui ensyklopedistejä vastustavalle kannalle.

[44] Tarkoittaa Bertiniä ja hänen seurapiiriänsä, josta k. johdantoa.

[45] Prinssi, ranskalainen päällikkö seitsenvuotisessa sodassa, nimitettiin sittemmin sotamarsalkaksi.

[46] Robbé de Beauveset, tusinarunoilija, koetteli kykyään melkein kaikilla runouden aloilla, saamatta millään mitään huomattavaa aikaan.

[47] Bertinin rakastajattaren, neiti Husin; k. johdantoa.

[48] Nuori mies, joka vähän aikaa Diderotin dialogin valmistuttua vei herra Bertiniltä hänen rakastajattarensa, neiti Husin.

[49] Rameaun isä ei ollut apteekkari, vaan urkuri; Diderotin erehdys johtuu luultavasti siitä, että hän tässä sekoittaa Rameaun runoilija Pironiin, joka myöskin oli Dijonista kotoisin.

[50] Kirjailija, viehättävien pikku teatterikappaleiden sepittäjä, myös taitava piirtäjä.

[51] Luultavasti Nicolas B., teologi ja useiden filosofis-ensyklopedistista suuntaa vastustavien

kirjoitelmien tekijä.

[52] Marie-Antoinette-Françoise de Noailles, kreivi de La Marckin puoliso, oli Palissotin suosijatar.

[53] *Viens dans ma cellule*, kansanomainen laulu.

[54] Sormukset, joiden kantakiviin oli kaiverrettu Aristoteleen tahi Platonin kuva.

[55] Ludvig XIV:n ja Ludvig XV:n pankkiiri; hänen jälkeensä jäänyt omaisuus arvioitiin 33 miljoonaksi.

[56] Ylhäisten hautajaisissa kulki tavallisesti surusaatossa orpolapsia mukana; punapukuiset olivat Hospice des Enfants rouges nimisestä, sinipukuiset Hospice de la Trinité nimisestä orpolasta.

[57] Kuuluisa bergamolainen säveltäjä ja viuluniekka.

[58] Näitä soittajaisia pidettiin Tuileries-palatsissa suurina juhlapäivinä, joina teatterinäytäntöjä ei ollut.

[59] Piacenzalaisia Ferrari-veljeksiä oli kaksi, toinen viuluniekka, toinen sellotaituri.

[60] Eräs piemontilainen soittotaiteilija.

[61] Luultavasti venetsialainen säveltäjä ja klaveritaituri Domenico A.

[62] Hyvin tuottelias venetsialainen säveltäjä; julkaisi vain vähäisen osan sävellyksiään.

[63] Nuorempana oli Diderotin, voidaksensa kokonaan antautua harrastuksilleen, täytynyt elää yksinkertaista ja kieltäytyvää elämää.

[64] Pariisin kauneimpia julkisia puistoja, vasemmalla puolella Seineä.

[65] Eräs plataanien reunustama Luxembourg-puiston käytävä,

[66] Diderotin tytär oli syntynyt 1753 ja nimeltään Marie-Angélique.

[67] Diderotin vaimo oli nimeltään Anne-Toinette Champion.

[68] Nimeltään Ursule-Nicole-Félix Fruchet, k. myös johdantoa.

[69] (1717-1783), vuoteen 1758 asti Diderotin arvokkain avustaja Ensyklopedian toimitustyössä, kirjoitti siihen kuulun esipuheen ja useita etevä matemaattisia kirjoitelmia.

[70] Hyvin kehuttu oopperalaulajatar.

[71] Oopperalaulajatar.

[72] Tämän nimi oli de Lauraguais.

[73] Päästäkseen Tiedeakatemian jäseneksi kehui kreivi de L. keksineensä erään posliininvalmistuskeinoon; ansio tästä keksinnöstä oli kuitenkin todellisuudessa erään herra de Montami'n, joka oli Orleansin herttuan ensimmäinen hovimestari ja Diderotin ystävä.

[74] Etevä Comédie Française näyttelijä.

[75] *Le Mercure galant*, Bourseaultin huvinäytelmä. Prévillle esitti siinä viittä eri osaa.

[76] Kuuluisa näyttelijätär, jota hänen vastustajansa syyttivät juopottelusta.

[77] Sävel *g*; sävelentapaamisessa asteikon viidennen asteen nimitys.

[78] Kuuluisa tanssija ja tanssinopettaja.

[79] Hollantilainen aatelisherra, joka Pariisissa kauan herätti huomiota intohimoisella musiikin harrastuksellaan; hänen toimeenpanemansa yksityiskonsertit olivat hyvin arvokkaita musiikkitilaisuuksia, joihin Pariisin hienosto kilvan riensi.

[80] Ranskalainen kirjailija (1657-1757), joka saavutti parhaat menestyksensä tieteellisten tutkimusten yleistajuistajana; v:sta 1699 toimi hän Ranskan Akatemian pysyvänä sihteerinä.

[81] Tämä oli Rameaun arvokkain ja kunniakkain keksintö.

[82] Marie-Anne Pagès, liikanimeltään Deschamps, oopperan tanssijatar, kuulu tuhlailevasta elämästään.

[83] Marie-Madeleine Morelle, liikanimeltään Guimard, Comédie française'n ensimmäinen tanssijatar.

[84] Eräs veronkanto-päällikkö, edempänä mainittavan Bouretin vävy.

[85] Ranskalainen kreivi ja aikansa kuuluisimpia luonnontutkijoita (1707-1788); myöskin verraton tyyliimestari; pääteos *Luonnonhistoria yleis- ja yksityispiirtein*.

[86] Yhteiskunnallis-filosofinen kirjailija, valistusajan suuren henkisen herätysliikkeen vaikuttavimpia tienraivaajia (1689-1755); pääteokset tähän käännösvalikoimaan suomennettu *Persialaisia kirjeitä* ja *Lakien henki*.

[87] K. aliviittaa 69. Hän oli suuri matemaatikko, mutta käsitteli lukuisissa pienemmissä julkaisuissa myöskin kirjallisia ja kirjallisuushistoriallisia aineita.

[88] Roomalainen filosofi ja isänmaanystävä, tunnettu luonteensa lujuudesta, periaatteittensa puhtaudesta, ankaran siveellisestä elämäntavastaan.

[89] Jean Calas, ranskalainen protestanttisen uskon marttyyri. Häntä syytettiin poikansa tappamisesta, ja vaikka hän oli viaton, tuomittiin hänet ja surmattiin kiduttamalla. Voltaire sai aikaan teoksellaan *Suvaitsevaisuudesta*, että asia otettiin uudelleen tutkittavaksi, ja Calas julistettiin viattomaksi.

[90] Kirjailija, alkuaan sotilas, huonossa maineessa siveettömyydestään ja lukuisista konnuuksistaan.

[91] Pietro Aretino (1492-1557), italialainen kirjailija, kuuluisa varsinkin häikäilemättömän rivoista novelleistaan ja huvinäytelmistään.

[92] Bertinin.

[93] Luultavasti eräs rheimsiläinen munkki, joka valmisteli optillisia koneita ja joka esiteltiin hoville vuonna 1750 Compiègnessä.

[94] Neiti Hus.

[95] Scarronin *Koomillisessa romaanissa* tavattoman lihavaksi kuvattu henkilö.

[96] Baculard d'Arnaud t. Darnaud-Baculard, eräs keskinkertainen runoilija.

[97] Iliadissa mainittu soturi, joka taistelussa huusi yhtä kovasti kuin viisikymmentä miestä yhdessä.

[98] Verovouti ja pääpostitirehtööri, ansaitsi ja tuhlassi äärettömän omaisuuden ja surmasi lopuksi itsensä. Maatilansa Rougeauxin metsään, jonne Ludvig XV kerran vuodessa tuli metsästäämään, rakennutti hän kuninkaallisen komean huvimajan, voidakseen siellä kestitä kuningasta. Kun Ludvig XV kerran öiseen aikaan lähti Versaillesista Croix-Fontainesiin, valaisutti Bouret koko tien tulisoihduilla.

[99] Ludvig XIV:n kuulu sotapäällikkö (1611-1675).

[100] Ludvig XIV:n sotamarski ja etevä linnoitusten rakentaja (1633-1707).

[101] Erinomaisen älykäs nainen (1681-1749), joka kotona pitämässään salongissa osoitti suurta seurustelutaitoa ja syvällistä ihmistuntemusta, saaden siten laajan ja huomattavan vaikutusvallan yhteiskunnassa.

[102] Pääsi, kuten kerrotaan sisarensa taitavalla myötävaikutuksella, ministeriksi, Embrunin arkkipiispaksi, kardinaaliksi, ja kuoli Lyon'in arkkipiispana v. 1758.

[103] K. aliviittaa 31.

[104] 18. vuosisadan kuuluisin subrettilaulajatar.

[105] Hengen sulatuskyky kasvaa.

[106] Viisinäytöksinen runomittainen murhenäytelmä vuodelta 1751; korjattuna se otettiin Palissotin koottuihin teoksiin nimellä *Ninus II*.

[107] Runoilija, Rameau'n veljenpojan koulutoveri; hänen viisinäytöksinen runomittainen huvinäytelmänsä *Le faux généreux* on vuodelta 1758.

[108] Postilaitoksen ylitallimestari, hän oli, kuten myös Villemorin, Bouretin vävy.

[109] Tästä ja sen kirjainkaupustelija-kohtauksesta k. johdantoa.

[110] Jesuiitti-pater Bougeautin jansenisteja vastaan tähdätty viisinäytöksinen huvinäytelmä *La Femme docteur ou la théologie janséniste tombée en quenouille*, vuodelta 1731.

[111] Vähäpätöinen kirjailija, jokseenkin naurettava ilmiö; pyrki turhaan Akatemian jäseneksi.

[112] Tunnettu esteetikko, Akatemian jäsen.

[113] Älykäs ja sukkela kirjailija (1689-1773), yleisön suuresti suosima, kuuluisan *La Métromanie*-nimisen näytelmän kirjoittaja.

[114] Tarkoittaa Robbén rivoa runoa *Sur la Vérole*

[115] Kreikkalainen filosofi (372-287 e.Kr.), Aristoteleen seuraaja peripateetisen koulun johtajana. Hänen kuuluisin teoksensa on kuvaus ihmisluonteista; ansaitsee kasvitieteellisillä tutkimuksillaan myös kasvitieteen perustajan kunnianimen.

[116] Kuulu ranskalainen luonteen- ja tapainkuvaaja (1645-1696), jonka teos *Luonteet* sisältää Theophrastoksen luonnekuvausten käännöksen ohella piirrelmiä hovi- ja ylhäisöpiireistä; näitä tekijä painos painokselta yhä lisäksi.

[117] Opéra Comiquen johtaja.

[118] Pariisilaisia kirjallisia aikakauslehtiä.

[119] Abbé de La Porte, "l'Observateur littéraire" toimittaja.

[120] Tuottelias ja miellyttävä runoilija, varsinkin pienemmissä tuotteissaan; näytelmän kirjoittajana hän pian menetti aluksi saavuttamansa suosion.

[121] Joka aina istun kuin juhlallinen tomppeli kahden hölmön välissä.

[122] Bertin käsittää Rameaun tahallaan väärin; sanoissa: "hän on pahoillaan" tarkoittaa "hän" Rameauta, mutta Bertin käsittää sen tarkoittavan itseään; samoin seuraavassa "hänelle" tarkoittaa Rameauta, mutta Bertin kohdistaa sen itseensä ja vastaa ivallisesti voivansa odottaa samaa keltä hyvänsä Rameaun kaltaiselta hulttiolta.

[123] *La Renommée littéraire*-nimisen kirjallisen aikakauslehden toimittaja.

[124] Luultavasti Pyhän Latsaruksen munkkikunnan jäsen, joka myöskin esiintyi uskonnonfilosofisena kirjailijana.

[125] Tunnettu materialisti (1705-1771); kirjoitti teoksen *Hengestä*. Palissot oli pilkannut häntä *Filosoifeissaan*.

[126] Palissotin oli onnistunut uskotella typerälle ja herkkäuskoiselle Poinsetille, että tämä pääsisi Preussin kruununprinssin opettajaksi, jos rupeisi protestantiksi.

[127] Komediasaan *Vaarallinen mies*.

[128] Tarkoittaa luultavasti kreivitär La Marckia, Palissotin suojelijatarta.

[129] Mesengestä ei ole tarkempia tietoja.

[130] Inkvisitionin uhrien mestauspuku.

[131] Roviolla polttaminen, polttorovio.

[132] Eläköön Mascarillus, roistojen keisari!

[133] Hänestä k. lisätietoja.

[134] Duni'n oopperasta *Narrien saari*.

[135] Duni'n oopperasta *Narrien saari*.

[136] Tarkoittaa Philidorin koomillista oopperaa *Hevosenkengittäjä*.

[137] Italialaisen musiikkiteoreetikon Capellan sanat.

[138] Oopperasäveltäjä, kotoisin Aixista, Provencesta.

[139] Oopperasäveltäjä.

[140] Säveltäjä.

[141] Giovanni Battista P. (1710-1736), italialainen säveltäjämestari, jonka kuuluisin teos, paitsi hänen oopperoitaan, on naisääninen duetto *Stabat mater* ("Seisoi äiti ristin alla").

[142] K. Duni'sta annettuja lisätietoja.

[143] Pergolesi'n ooppera *La serva padrona*.

[144] *Tracollo medico ignorante*, eräs Pergolesi'n ooppera.

[145] Campran, Destouchesin ja Rameaun oopperoita ja baletteja.

[146] Lullyn ooppera.

[147] Kansallisoopperan johtajina 1757-1767.

[148] Tarkoittaa "bouffoneja".

[149] Ooppera sijaitsi eräässä umpikujassa Palais-Royalin ääressä.

[150] Duni'n säveltämä ooppera.

[151] Mouretin säveltämä ooppera.

[152] Rameaun säveltämä baletti.

[153] Duhamel-nimisiä tiedemiehiä oli Ranskassa 18. vuosisadalla useita.

[154] Neljä ensimmäistä otetta on Duni'n oopperasta *Narrien saari*, italiansuomalainen Pergolesi'n oopperasta *Palvelijatar-valtiatar*.

[155] Kuuluisa italialainen ooppera- ja kirkkomusiikin säveltäjä (1714-1774), loppupuolella ikäänsä hovikapellimestarina Stuttgartissa.

[156] Lulli'n oopperasta *Roland*.

[157] Otteita Rameaun oopperasta *Kastor ja Pollux*.

[158] Tarkoittaa maailmankuulua tenoria ja säveltäjää Johan Adolf Hassea (1699-1783), joka oli kotoisin Saksin Bergedorfista ja oleskeli kauan Italiassa, missä häntä mainittiin nimellä *Il Sassone* (Saksilainen).

[159] Barcelonalainen oopperain säveliläjä.

[160] Napolilainen oopperain säveltäjä.

[161] Mestarillinen vakavan tyylin oopperatekstien sepittäjä, kotoisin Assisi'sta.

[162] Eteviä, vanhemman ranskalaisen oopperatyylin mestarien käyttämiä oopperatekstien sepittäjiä ja runoilijoita.

[163] La Rochefoucauldin herttuan (1613-1680) tähän käännösvälikoimaan suomennetut *Maksimit* on kokoelma moraalifilosofisia, erittäin terävää huomiokykyä ja syvällistä ihmistuntemusta todistavia, lyhyitä suorasanaisia mietelmiä.

[164] Uskonnonfilosofinen kirjailija (1623-1662), jonka *Mietteet* ovat kirjoitetut uskonnon puolustukseksi.

[165] Rameaun tekaisemia esimerkkejä, joilla hän valaisee edellä esittämiensä oopperatekstien vaatimuksia.

[166] Vapaaherra, saksalainen oikeusfilosofi ja historioitsija (1632-1694).

[167] Hollantilainen oikeusoppinut (1583-1645), kansainvälisen oikeuden ja uudemman oikeusfilosofian perustaja; pääteos *Sodan ja rauhan lainsäädännöstä*.

[168] Leonardo Leo, huomattava säveltäjä, joka toimi Napolin konservatoriossa, Pergolesi'n, Traettan ja Hassen opettaja.

[169] Napolilainen oopperain säveltäjä.

[170] Ludvig XV:n lemmitty, hyvin vaikutusvaltainen m.m. kaikenlaisissa nimitysasioissa.

[171] Tarkoittaa näyttelijätär Favartia ja hänen loisto-osaansa eräässä hänen miehensä kirjoittamassa huvinäytelmässä *Iltakausi bulevardeilla*.

[172] Italialaisperäisen Goldonin huvinäytelmä, jonka Pariisissa saavuttama menestys saattoi sen tekijän siirtymään Pariisiin.

[173] Italialainen säveltäjä, jonka teoksia oli 1750-luvulla esitetty Pariisissa suurella menestyksellä.

[174] Suuri Paduassa toiminut viuluniekka ja säveltäjä.

[175] Kreikkalaisen muinaistarun mukaan danaidit, Danaoksen tyttäret, surmasivat häyönä sulhonsa, jotka olivat pakottaneet heidät avioliittoon; rangaistukseksi heidän täytyi manalassa ikuisesti kantaa vettä reikäpohjaisilla ruukuilla ("danaidien seulat"); ruukkujen sijalla on Diderotilla tynnyri.

[176] K. aliviitta 49.

[177] Bertinin taloon.

[178] Luonnontieteiden tutkija ja lääkäri (1683-1757).

[179] Tanssitaiteen uudistaja, 1750-luvulla Opéra-Comiquen balettimestari.

[180] Montaigne (1533-1592), 16. vuosisadan suurin moraalifilosofinen kirjailija, jonka *Tutkielmat* on suomennettu tähän käänösvalikoimaan.

[181] Kotoisin Chieti'stä Napolin alueelta, 1760-1769 lähetystön sihteerinä Pariisissa, Diderotin ja hänen hengenheimolaistensa hyvä ystävä, huomattava myöskin kansantalouden tutkijana.

[182] Luultavasti Diderot tarkoittaa Gauchat-nimistä abbé'ta, joka julkaisi sarjan kirjoitelmia uskonnon puolustukseksi (*Analyse et réfutation de divers écrits modernes contre la religion*) ja sen johdosta yleni nopeasti virkauralla.

[183] Ateenan kansanvallan loistokauden suurin valtiomies, sotapäällikkö ja puhuja.

[184] Kauneudesta kuulu kreikkalainen hetaira, kotoisin Korintosta.

[185] Entinen palatsi, Ranskan hallitsijain asuntona, kunnes kommunistit hävittivät sen v. 1871.

[186] Oopperain säveltäjä, toimi useann kertaan Pariisin oopperan johtajana.

[187] Vergiliuksen Aeneidin 6. kirjan 743. säkeestä: kullakin on meillä vainajamme kärsittävinä.

[188] Académie des inscriptions'in jäsen, d'Alembertin ystävä, kävi hyvin ahkeraan oopperassa, jota senvuoksi leikillisesti nimitettiin abbé de C:n iltamessuksi.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK RAMEAUN VELJENPOIKA: FILOSOFINEN
VUOROKESKUSTELU ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project

Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if

you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or

limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.